

Jutta Kannisto

POLIITTISET AJATUSPAJAT SUOMESSA – politiikkaa pohjustamassa?

Johtamisen ja talouden tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Maaliskuu 2019

TIIVISTELMÄ

Kannisto Jutta: Poliittiset ajatuspajat Suomessa – politiikkaa pohjustamassa?

Pro gradu -tutkielma, 89 sivua (4 liitesivua)

Ohjaaja: Elina Kestilä-Kekkonen

Tampereen yliopisto

Politiikan tutkimuksen tutkinto-ohjelma, valtio-opin opintosuunta

Maaliskuu 2019

Tutkielmassa tarkastellaan suomalaisia poliittisia ajatuspajoja, jotka saavat toimintaansa avustusta opetus- ja kulttuuriministeriöltä yhteiskunnallisen tutkimuksen tuottamiseksi. Poliittisiin ajatuspajoihin paneudutaan niiden yhteiskunnallisen roolin, vaikuttavuuden sekä tehtävien kautta. Vaikuttavuuden osalta pureudutaan ajatuspajojen henkilökunnan vaikutusmahdollisuuksiin asiantuntijavaltaan nojaten. Lisäksi tutkielmassa tarkastellaan, miten poliittiset päättäjät hyödyntävät tietoa osana päätöksentekoa, ja tarjoaako tämä poliittisille ajatuspajoille mahdollisuuksia vaikuttaa päätöksentekoon.

Teoreettinen viitekehys muodostuu vallan ja vallan lähteiden, erityisesti asiantuntijavallan, ympärille. Lisäksi tutkielmassa tarkastellaan tiedon yhteiskunnalliseen hyödyntämiseen liittyvää teoriakirjallisuutta. Poliittisiin ajatuspajoihin perehdytään vielä suhteellisen vakiintumattoman ajatuspaja-käsitteen kautta; poliittinen ajatuspaja on yksi useista ajatuspajojen muodoista, jonka erityispiirteenä on jonkin poliittisen puolueen lähellä toimiminen.

Tutkimusaineisto kerättiin haastattelemalla kaikkien poliittisten ajatuspajojen johtajat sekä kuusi poliittista päättäjää. Yhteensä haastatteluja kertyi neljätoista, ja aineisto kerättiin 15.3.–26.6.2018 välisenä aikana. Aineiston analyysissa on hyödynnetty teoriaohjaavaa sisällönanalyysia.

Tulosten perusteella suomalaiset poliittiset ajatuspajat sijoittuvat tutkimuksen ja päätöksenteon välimaastoon, ja ne voidaan jakaa kolmeen luokkaan: puolueiden tutkimussiiviksi, puolueiden haastajiksi ja sitoutumattomuutta korostaviksi tutkimuslaitoksiksi. Poliittisten ajatuspajojen tehtävä on osaltaan pohjustaa politiikkaa tuomalla keskusteluun kokonaan uusia ajatuksia ja tarjoamalla suuntaviivoja, jolle päätöksentekijät voivat rakentaa omia pohdintojaan ja lopullisia kantojaan. Toistaiseksi poliittisten ajatuspajojen vaikutus on kuitenkin vähäistä, mikä osin johtuu niiden epäselvästä roolista: tulisiko poliittisten ajatuspajojen toimia puolueiden vai yhteiskunnan ehdoilla? Informaatiovalta on poliittisten ajatuspajojen merkittävin vallan lähde asiantuntijavallan sijaan, sillä vaikuttamiseen pyritään julkaisujen kautta. Tulosten perusteella tutkimustietoa hyödynnetään päätöksenteossa poliittisen, vuorovaikutuksellisen ja valistusmallin keinoin.

Avainsanat: poliittiset ajatuspajat, valta, asiantuntijavalta, vaikuttaminen, tiedon hyödyntäminen, haastattelututkimus

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

Sisällysluettelo

1	Johdanto	1
1.1	Tutkimuksen tausta	1
1.2	Aikaisempi tutkimus	3
1.3	Tutkimuskysymykset ja tutkielman rakenne.....	5
2	Teoreettinen viitekehys	7
2.1	Vallan määrittelyminen	7
2.2	Vallan lähteet	11
2.3	Asiantuntijavalta vallan lähteenä	14
2.4	Tieto osana poliittisia prosesseja.....	19
3	Ajatuspajat teoriakirjallisuudessa	24
3.1	Mikä on ajatuspaja?	24
3.2	Ajatuspajojen erilaiset muodot.....	26
3.3	Ajatuspajojen tehtävät.....	30
4	Ajatuspajojen kehittyminen	33
4.1	Ajatuspajat kansainvälisessä kontekstissa	33
4.2	Ajatuspajat Suomessa	35
4.3	Tutkittavat poliittiset ajatuspajat.....	38
5	Tutkimusmenetelmät	43
5.1	Tutkimusasetelma	43
5.2	Teemahaastattelu aineistonkeruumenetelmänä.....	45
5.3	Haastatteluaineiston kerääminen ja sen analysointi.....	47
6	Aineiston analyysi	52
6.1	Poliittiset ajatuspajat ja niiden tehtävät.....	52
6.2	Poliittiset ajatuspajat vallankäyttäjinä.....	60
6.3	Miten tietoa käytetään poliittisessä päätöksenteossa?	67
7	Johtopäätökset	74
	KUVIOT JA TAULUKOT	80
	LÄHTEET	81
	LIITTEET	90

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen tausta

Tämän tutkielman aiheena on poliittiset ajatuspajat, jotka ovat yksi ajatuspajojen muoto. Ajatuspajojen kirjo on laaja, mikä johtuneee niihin liitetystä määritelmästä; ajatuspaja-käsite on joustava ja pitää sisällään monenlaisia organisaatioita, lisäksi sitä käytetään eri maissa erilaisissa yhteyksissä (Stone 2007, 262). Yhden määritelmän mukaan ajatuspajoja ovat sellaiset organisaatiot, jotka tekevät säännöllisesti tutkimusta ja vaikuttamistyötä politiikkaan liittyen (UNDP 2003, 6), kun taas toisen määritelmän mukaan ajatuspajat ovat itsenäisiä organisaatioita, jotka sekä tuottavat että luottavat asiantuntijuuteen ja uusiin ideoihin saadakseen kannatusta ja vaikuttaakseen päätöksentekoprosessiin (Rich 2004, 11–12).

Suomessa ajatuspajailmiö on noussut esiin vasta viimeisen vuosikymmenen aikana (vrt. Lounasmeri 2016, 82), vaikka jo aiemmin Suomessa on ollut ajatuspajamaisesti toimivia organisaatioita. Esimerkkeinä tällaisista organisaatioista voidaan mainita Elinkeinoelämän valtuuskunta (EVA), Ulkopoliittinen instituutti ja Pellervon taloudellinen tutkimuskeskus (PTT) (Kervinen 2006, 7). Tässä tutkielmassa tutkimuskohde on rajattu yhteen ajatuspajamuotoon, poliittisiin ajatuspajoihin. Poliittiset ajatuspajat ovat asiantuntijaorganisaatioita, jotka toimivat poliittisten puolueiden liepeillä; osa lähempänä ja osa etäämpänä emopuolueestaan.

Ajatus poliittisten ajatuspajojen perustamisesta alkoi kehittyä 2000-luvun alussa Matti Vanhasen ensimmäisen hallituksen aikana. Hallituksen ohjelmassa (2003, 51) esiteltiin neljä politiikkaohjelmaa, joista yhtä kutsuttiin kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelmaksi. Vuonna 2005 kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelman osana käynnistettiin ajatuspajakokeilu, jonka oikeusministeriö rahoitti. Kokeilun tarkoituksena oli testata, olisiko poliittisia kysymyksiä käsittelevien ajatuspajojen mahdollista toimia Suomen oloissa. Kokeilun tarpeellisuutta perusteltiin sillä, että ajatuspajat parantaisivat kansanvallan tilaa muun muassa tuottamalla uusia ideoita poliittiseen keskusteluun ja tarjoamalla perusteltuja näkemyksiä päätöksenteon pohjalle. (Kervinen 2006, 2, 7.)

Oikeusministeriön koordinoimasta ajatuspajakokeilusta on kulunut aikaa reilu kymmenen vuotta. Tänä aikana kaikki suurimmat puolueet ovat perustaneet omat ajatuspajansa ja nykyään Suomessa toimii kahdeksan poliittista ajatuspajaa. Ajatuspajojen julkinen rahoitus on siirtynyt oikeusministeriöltä opetus- ja kulttuuriministeriölle (myöhemmin OKM), joka jakaa eduskunnan hyväksynnällä poliittisten ajatuspajojen kesken vuosittain avustuksia niiden toiminnan ylläpitämiseksi.

Poliittisten ajatuspajojen tehtävistä, rooleista tai niissä onnistumisesta ei ole kuitenkaan käyty Suomessa juuri julkista keskustelua¹. Niiden perustamisen yhteydessä ajateltiin, että poliittiset ajatuspajat voisivat luoda politiikkaa enemmän *keskustelujen* kautta (Turunen 2005, 98), joten poliittisten ajatuspajojen voidaan sanoa syntyneen suurien toiveiden saattamina. Ilmiönä poliittiset ajatuspajat on kiinnostava, sillä ne liikkuvat tutkimuksen ja politiikan rajapinnalla; ne navigoivat politiikan ytimessä, minkä osa tutkimuslaitoksista kiertää kaukaa puolueettomuuden säilyttääkseen. Välimaastossa toimiminen kuitenkin herättää kysymyksiä niiden roolista; missä määrin ajatuspajat toimivat puolueen ehdoilla vai priorisoivatko ne yhteiskunnalliseen keskusteluun osallistumista? Entä kuinka paljon valtaa poliittisilla ajatuspajoilla on ja onko niillä ollut oma roolinsa poliittisessa päätöksenteossa, mutta vallan kulisseissa?

Poliittisten ajatuspajojen roolin ja vaikuttavuuden lisäksi tässä tutkimuksessa selvitetään tiedon hyödyntämistä poliittisen päätöksenteon yhteydessä. Yhtenä ennako-oletuksena on, että poliittiset ajatuspajat pyrkivät vaikuttamaan päätöksentekoon nimenomaan tuottamiensa julkaisujen kautta. Tiedon hyödyntäminen päätöksenteossa on ollut laajemminkin esillä viimeisten vuosien aikana, esimerkiksi pääministerin johtama valtioneuvoston kanslia tilasi vuonna 2014 selvityksen, jossa annettiin ehdotus neuvonantotoiminnan organisoimisesta Suomessa (Raivio 2014). Selvitys pohjautui ajatukseen näyttöön perustuvasta päätöksenteosta, ja selvityksessä kuvattiin kansainvälisesti hyödynnettyjä parhaita käytäntöjä, joita voitaisiin omaksua myös suomalaiseen päätöksentekoon. Valtionhallinnon lisäksi tiedon hyödyntämisestä päätöksenteossa on ollut kiinnostunut muun muassa Sitra, joka perusti vuonna 2017 Tieto päätöksenteossa -projektin (Sitra 2019). Projektin yhtenä tuotoksena julkaistiin työpaperi, jossa selvitettiin tiedon ja yhteiskunnallisen päätöksenteon välillä olevia haasteita ja keskeisimpiä kehittämiskohteita (Hellström & Ikäheimo 2017, 2).

Tutkimuskohteena poliittiset ajatuspajat tarjoavat mahdollisuuden perehtyä mielenkiintoiseen ja suhteellisen uudenaiseen yhteiskunnallisen vaikuttamisen muotoon, joka jää matalan medianäkyvyyden vuoksi helposti huomaamatta (vrt. Lounasmeri 2016). Suomalaisten poliittisten ajatuspajojen roolia ja vaikutusvaltaa ei ole juuri tutkittu, vaikka niitä varten on luotu pysyväisluonteinen rahoitusinstrumentti valtioneuvoston taholta. Tässä tutkielmassa pyritään selvittämään, minkälainen on poliittisten ajatuspajojen rooli ja tehtäväkirjo, minkälaista vaikutusvaltaa ne käyttävät ja miten poliittiset päättäjät hyödyntävät ajatuspajojenkin tuottamaa tietoa päätöksenteossa.

¹ Myös ajatuspajaksi kutsutun Sitran roolista ja merkittävydestä käytiin keskustelua Helsingin Sanomien (2009) julkaiseman uutisjutun jälkeen. Keskustelu kulminoitui Sitran pääomaan (800 miljoonaa), jota osa kansanedustajista haluaisi jakaa muiden tutkimuslaitosten ja yliopistojen hyödyksi.

1.2 Aikaisempi tutkimus

Ajatuspajoista tehty aikaisempi tutkimuskirjallisuus on keskittynyt erityisesti kuvaamaan tilannetta Yhdysvalloissa ja Iso-Britanniassa. Tutkimuksessa on keskitytty ajatuspajojen määrittelemiseen sekä niiden tehtävien tunnistamiseen. Yhdysvalloissa ajatuspajamääritelmässä on korostunut niiden riippumattomuus hallituksesta (ks. esim. Weaver & McGann 2000), mutta näkemystä on kritisoitu kapeakatseiseksi ja sen on arveltu sopivan angloamerikkalaiseen kontekstiin, muttei eurooppalaiseen ajatuspajakenttään (Stone 2004). Tutkimuksessa on keskitytty myös luomaan erilaisia tyypittelyjä ajatuspajoille, jotta ajatuspajojen kirjoa olisi helpompi ymmärtää (ks. esim. Weaver 1989, Weaver & McGann 2000).

Tutkimusta ajatuspajoista on 2000-luvulla alettu tehdä enenevässä määrin Iso-Britannian lisäksi myös muualla Euroopassa, erityisesti Saksassa (Lounasmeri 2016, 77). Esimerkiksi Martin Thunert (2004, 2008) on tutkinut saksalaisia ajatuspajoja niiden resurssien, strategioiden ja potentiaalın suhteen. Tutkimuksen mukaan yli puolet saksalaisista ajatuspajoista saa pääosin rahoituksensa valtiolta, lähes neljännes saa rahoitusta sekä valtiolta että yksityisiltä toimijoilta ja loput (25 %) saavat pääosin rahoituksensa yksityisiltä tahoilta. Myös Saksassa ajatuspajojen kenttä on monipuolinen, ja se muodostuu niin akateemisista tutkimuslaitoksista, edunvalvontaan keskittyneistä organisaatioista kuin poliittiseen puolueeseen kytkeytyneistä ajatuspajoista.

Suomessa ajatuspajoja ovat tutkineet muun muassa Elina Vainikainen (2014), Laura Nordström (2015) sekä Lotta Lounasmeri (2016). Elina Vainikainen (2014) selvitti opinnäytetyössään suomalaisten poliittisten ajatuspajojen mediaviestintää ja viestintäkäytäntöjä, samalla hieman poliittisten ajatuspajojen roolia pohtien. Tutkimuksen keskeiset tulokset voidaan tiivistää neljään kehittämisideaan, joilla ajatuspajat pystyisivät terävöittämään viestiään ja parantamaan medianäkyvyyttään. Neljä mediaviestinnän kehittämisideaa ovat strategisen imagotyön tekeminen, valittujen aiheiden ajankohtaisuus, ajatuspajoissa työskentelevien henkilöbrändäys sekä aatteellisuuden esiintuominen. Haastatelluista ajatuspajoista kenelläkään ei ollut luotuna selkeää viestintästrategiaa, joka Vainikaisen mukaan vaikuttaa merkittävästi siihen, ettei ajatuspajojen julkaisut saa juuri medianäkyvyyttä (Vainikainen 2014, 34).

Lounasmeren (2016) artikkelissa tutkimuskohteena puolestaan oli EVA:n sekä kahden poliittisen ajatuspajan, Kalevi Sorsa -säätiön ja Vasemmistofoorumin medianäkyvyys, jota hän tarkasteli seitsemän suomalaisen sanomalehden suhteen. Tulosten perusteella selkeästi suurimman mediahuomion sai EVA,

joka on onnistunut nousemaan asiantuntija-asemaan monipuolisesti erilaisissa politiikan kysymyksissä. Tutkittujen poliittisten ajatuspajojen medianäkyvyys jäi hyvin pieneksi, mihin Lounasmeren mukaan on vaikuttanut muun muassa suomalaisen politiikan konsensushakuisuus. Lounasmeri myös huomauttaa, ettei medianäkyvyys suoraan korreloi vaikuttavuuden kanssa, vaan politiikkaan pyritään vaikuttamaan myös median ulkopuolella.

Laura Nordström (2015) tarkasteli osana pro gradu -tutkielmaansa ajatuspajojen valtaa ja sitä, millaisia vallankäyttäjiä ne ovat. Tutkittavaksi hän valitsi kolme Brysselissä toimivaa ajatuspajaa, ja vallankäyttöä arvioitiin tutkimalla ajatuspajoja uusliberalismin levittäjinä. Tutkimuksessa havaittiin, että tutkittavat ajatuspajat käyttävät ”-- *tiedontuottajan valtaansa uusliberalistisen epistemen uusintamiseksi*” (Nordström 2015, 96). Tutkitut ajatuspajat eivät kuitenkaan noudata uusliberalismin oppeja täysin orjallisesti, vaan poikkeamia on esimerkiksi valvonnan, koordinaation ja sääntelyn korostamisessa.

Myös oikeusministeriö on julkaissut selvityksiä ajatuspajakokeiluun liittyen, ensiksi pohjaselvityksen kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelmaa varten ja myöhemmin raportin ajatuspajakokeilun tuloksista. Ensimmäisen selvityksen politiikkaohjelmaa varten teki Jorma Turunen. Hän tarkasteli, minkälaisia käytäntöjä viidellä eurooppalaisella valtiolla (Hollanti, Saksa, Ranska, Englanti ja Ruotsi) on kansalaisvaikuttamisen teemaan ja erityisesti ajatuspajatoimintaan liittyen. Selvityksen tarkoituksen oli muiden maiden esimerkkien pohjalta tarjota kehitysideoita siihen, miten arvopohjaisia ajatuspajoja voitaisiin toteuttaa Suomessa. Osana selvitystä Turunen esittelee ”arvopohjaisen think tankin” perusmallin, jossa on listattu ajatuspajan toiminta-ajatus ja toimintaa määrittelevät reunaehdot. (Turunen 2005.)

Toinen oikeusministeriön julkaisu puolestaan käsittelee vuonna 2005 toteutettua ajatuspajakokeilua. Elina Kervisen (2006) selvitys kertoo, minkälaisia oppeja ajatuspajakokeilu tarjosi suomalaisen ajatuspajatoiminnan mahdollisuuksiin liittyen. Kokeilun perusteella havaittiin, että ajatuspajatyypin toiminnan jatkamiselle on tarvetta. Ajatuspajakokeilun osalta kuitenkin selvisi, etteivät ajatuspajojen tekemät työt välittyneet kovinkaan laajasti. Viestintään tulisi Kervisen mukaan jatkossa panostaa enemmän, mikäli poliittisten ajatuspajojen halutaan synnyttävän kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelman mukaista monipuolista julkista keskustelua.

1.3 Tutkimuskysymykset ja tutkielman rakenne

Tässä tutkielmassa tarkastellaan suomalaisten poliittisten ajatuspajojen roolia osana yhteiskunnallista päätöksentekoa. Poliittiset ajatuspajat ovat kohtalaisen uusia toimijoita suomalaisessa tutkimusmaailmassa. Ne toimivat politiikan ja tutkimuksen rajapinnalla ja poliittisen taustansa vuoksi niillä on ymmärrystä siitä, miten poliittinen päätöksenteko toimii.

Tutkielman tarkoituksena on selvittää niin ajatuspajohtajien kuin poliittisten päättäjien näkemyksiä siitä, minkälainen rooli ja minkälaisia tehtäviä poliittisilla ajatuspajoilla on. Lisäksi tutkielmassa paneudutaan poliittisten ajatuspajojen vaikutusvaltaan eli siihen, miten poliittiset ajatuspajat pystyvät vaikuttamaan politiikan prosesseihin; asialistoihin ja muodostuviin päätöksiin. *Yhtenä ennakkoletuksena* on, että poliittiset ajatuspajat asiantuntijaorganisaatioina hyödyntävät vaikutuspyrkimyksissään erityisesti asiantuntijavaltaa. Tutkimuksessa selvitetään, pohjautuuko ajatuspajojen valtamahdollisuudet ennakkoletuksen mukaisesti asiantuntijavaltaan vai kumpuaako vaikutusvalta muista vallan lähteistä.

Kolmantena tutkimuksessa selvitetään, miten poliittiset päättäjät hyödyntävät tietoa osana päätöksentekoa. *Toisena ennakkoletuksena* on se, että poliittisten ajatuspajojen toiminnan tärkeimpiä tuotoksia ovat julkaisut, joilla pyritään vaikuttamaan poliittiseen päätöksentekoon sekä yhteiskunnalliseen keskusteluun. Molemmat ennakkoletukset kytkeytyvät toisiinsa, sillä asiantuntijavallan katsotaan legitimoivan toiminnan tuotoksia.

Varsinaiset tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

- *Minkälainen rooli ja minkälaisia tehtäviä poliittisilla ajatuspajoilla on?*
- *Minkälainen vaikutusvalta poliittisilla ajatuspajoilla on ja pystyvätkö ne käyttämään asiantuntijavaltaa toiminnassaan?*
- *Miten tietoa käytetään osana poliittista päätöksentekoa?*

Tutkimuskysymyksiin vastataan kvalitatiivisesti eli laadullisesti. Tutkimusaineisto on kerätty teemahaastatteluin ja tutkielmaa varten haastateltiin kaikkien kahdeksan poliittisen ajatuspajan johtajat, viiden eri eduskuntaryhmän johtohenkilöitä (eduskuntaryhmän puheenjohtaja tai entinen puheenjohtaja) sekä opetus- ja kulttuuriministeriön vastuuvirkamiestä, joka työskentelee ministeriön tekemien rahoituspäätösten parissa. Analyysissa on hyödynnetty teoriaohjaavaa sisällönanalyysia.

Tutkielman rakenne muodostuu kahdesta kokonaisuudesta, laajasta taustoittavasta teoriaosuudesta sekä aineiston analyysistä. Johdannon jälkeen tutkimuksen teoreettinen viitekehys (luku kaksi) alkaa vallan määrittelyllä, jonka jälkeen paneudutaan vallan eri lähteisiin. Erityisesti vallan lähteistä tarkastellaan asiantuntijavaltaa. Teoreettisen viitekehysten päättää alaluku tiedon hyödyntämisestä osana poliittisia prosesseja, jossa käydään läpi teoriakirjallisuuden tunnistamia tapoja hyödyntää yhteiskuntatieteellistä tietoa. Ajatuspajoja käsitellään ensin teoriakirjallisuuden lähtökohdista käsin, erityisesti käsitteenmäärittelyyn ja erilaisiin ajatuspajaorganisaatioihin paneutuen (luku kolme). Teorian suhteen tarkastellaan yleisesti ajatuspajoja, sillä juuri poliittisista ajatuspajoista on niukemmin aikaisempaa kirjallisuutta. Ajatuspajojen teoreettisen tarkastelun jälkeen pureudutaan ajatuspajoihin ilmiönä: ensin kansainvälisessä ja sitten Suomen kontekstissa (luku neljä).

Toinen kokonaisuus alkaa luvusta viisi, jossa kerrataan tutkimuksen asetelma ja avataan tutkimuksessa käytetyt tutkimusmenetelmät. Lisäksi haastatteluaineiston kerääminen kuvataan seikkaperäisesti. Aineistonkeruu- ja analyysimenetelmien avaamisen jälkeen siirrytään varsinaiseen aineiston analyysiin (luku kuusi). Jokainen tutkimuskysymys muodostaa oman alaluvun, jossa aineistossa esiin nousseet havainnot kytketään aikaisempaan teoriakirjallisuuteen. Tutkielman päättää johtopäätökset (luku seitsemän), jossa avataan ja koostetaan yhteen tutkielman merkittävimmät tulokset. Lisäksi tutkimustulosten pohjalta esitetään jatkotutkimusideoita tulevaisuutta varten.

2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

2.1 Vallan määrittelyminen

Vallan käsitteestä ja sen määrittelymisestä on olemassa runsaasti niin filosofista, sosiologista, sosiaalipsykologista kuin politiikan tutkimukseen perustuvaa kirjallisuutta (Ruostetsaari 2003, 50). Vallan määrittelyä on pyritty selittämään monialaisesti, eri tieteenalojen painottaessa sen erilaisia ominaisuuksia ja ulottuvuuksia. Bertrand Russell (1938, 10) on kuvaillut vallan olevan yhteiskuntatieteiden peruskäsite samalla tavoin kuin energia on fysiikan. Robert A. Dahl (1971, 35) on puolestaan huomauttanut, että ”*Valtakäsitteen analysointi ei ole pelkästään teoreettinen ongelma vaan [se] liittyy läheisesti käytäntöön*”.

Poliittisessa elämässä korostuu yksilön taito tehdä oikeanlainen analyysi poliittisesta tilanteesta vallan jakaantumisen ja sen luonteen suhteen. Mikäli valtasuhteiden analyysin tekee väärin, johtaa se herkästi vääränlaisiin tulkintoihin ja päätöksiin. (Dahl 1971, 35–36.) Valtaa tavoitellaan myös, jotta voidaan edistää omia tai ryhmän etuja (Galbreith 1984, 21). Suhteellisen tuore näkökulma on vallan tarkasteleminen laajempaan ilmiöön, jolloin valtaa ja vallankäyttöä nähdään poliittisten instituutioiden lisäksi olevan myös asiantuntijoilla, ja vallan olevan muutoinkin osa arkipäiväistä elämää. Vallasta puhuttaessa ei enää tarkoiteta yksinomaan ylhäältäpäin tulevaa käskytyshaltaa, vaan valtaa voi nousta myös alhaalta päin. Vallan ymmärtäminen laajasti kaikkialla ympärillämme olevaksi tuo mukanaan myös joukon haasteita: mikäli valtaa on kaikkialla, miten siihen voidaan tutkimuksen keinoin tarttua? (Pietikäinen 2010, 8.)

Robert A. Dahlin (1957, 202–203) mukaan valta on vallankäyttäjän A kykyä saada vallankäytön kohde B tekemään jotain, mitä B ei ilman A:n vaikutusta tekisi. Vaikutusvalta on siten suhde, joka voi vallita esimerkiksi yksilöiden, ryhmien, organisaatioiden, yhdistysten ja valtioiden välillä. Dahlin mukaan kuitenkin toteamus siitä, että A:lla on valtaa B:hen ei ole yksinään riittävän tarkka kuvaus valtasuhteesta, vaan tarkempi määrittely pitää sisällään suhteen monipuolisen tarkastelun. Tätä Dahl havainnollisti kuvaamalla Yhdysvaltain presidentin valtaa suhteessa kongressiin: aluksi tarkastellaan sitä, mikä on vallanlähde eli mihin presidentin valta suhteessa kongressiin pohjautuu, toiseksi mitkä ovat ne keinot, joilla presidentti käyttää valtaansa, kolmanneksi vallan määrää ja neljänneksi presidentin vallan ulottuvuutta.

Myöhemmin Dahl (1971, 41–41) on kuvannut kuusi erilaista kohtaa, joita voidaan tarkastella valtasuhdetta pohdittaessa. Ensimmäisenä on vaikutuspiiri eli se, mihin muihin toimijoihin vallankäyttäjät pystyy vaikuttamaan. Esimerkiksi pystyvätkö poliittiset ajatuspajat vaikuttamaan vain lähellä olevan puolueen toimintaan vai laajemmin koko poliittiseen kenttään? Toisena on vaikutusvallan ala eli se, minkälaisissa asioissa vallankäyttäjällä on vaikutusvaltaa (esimerkiksi äänestyskäyttäytyminen tai jokin tarkasti määritetty politiikan kysymys). Kolmantena ovat erilaiset vaikutuskeinot eli muun muassa raha, väkivallalla uhkaaminen tai rakkaus; näitä erilaisia vaikutuskeinoja nimitetään poliittisiksi voimavaroiksi tai vaikutuksen perustaksi. Neljäntenä on vallankäyttäjän vaikutuksen luotettavuus eli se, kuinka todennäköistä on, että vallanalaiset toimivat halutulla tavalla. Viidentenä on vallankäyttäjän vaikutusten voimakkuus eli kuinka hyvin vallankäyttäjät pystyy voittamaan vallanalaisen vastustuksen. Mikäli vallankäyttäjät onnistuu vain sellaisissa tapauksissa, kun vallanalainen ei pidä asiaa merkityksellisenä, voidaan hänen vaikutustaan pitää suhteellisen heikkona. Kuudentena on vaikuttamisen hinta eli se, kuinka paljon omia resursseja vallankäyttäjän tulee hyödyntää saadakseen vallanalainen käyttäytymään haluamallaan tavalla.

Dahl (1971, 36–37; 57–58) on huomionnut myös valtaa kuvailevien käsitteiden runsauden. Dahl kutsuu valtaa, vaikutusvaltaa, auktoriteettia, kontrollia, taivuttelua, mahtia, voimaa ja pakkoa *vaikutuskäsitteiksi* ja huomautti osan tutkijoistakin käyttävän esimerkiksi valtaa ja vaikutusvaltaa toistensa synonyymeina. Dahlin lisäksi myös esimerkiksi Robert Cox ja Harold Jacobson (1973) ovat erottaneet vaikutusvallan ja vallan käsitteet toisistaan (ks. myös Khoskish 1991). Coxille ja Jacobsonille (1973) valta tarkoittaa voimavaroja eli toimijalla käytössä olevien poliittisten resurssien kokonaisuutta. Valta voi heidän mukaan muuttua vaikutusvallaksi, mutta muuttuessaan sen suuruus ei välttämättä pysy identtisenä. Toimijalla saattaakin olla todellisuudessa enemmän poliittisiä resursseja, kuin mitä vaikutusvaltaa tarkasteltaessa on havaittavissa.

Osana vaikutuskäsitteitä Dahl (1971) on nostanut esiin ilmivaikutuksen, jota hän pitää vaikutusvallan tärkeimpänä muotona. Ilmivaikutusta on esimerkiksi poliisin valta ohjata liikennettä haluamallaan tavalla. Ilmivaikutuksen tutkimisessa on Dahlin mukaan käytetty neljää perusmallia: ensinnäkin tutkija voi tehdä oletuksen, että henkilön ilmivaikutus liittyy vahvasti hierarkiaan. Sitä voidaan tutkia tarkastelemalla virkojen määrää ja laatua; kenellä on tärkeimmät virat tai kenellä ei ole virkoja lainkaan. Menetelmän heikkoutena Dahl itse pitää sitä, että se sulkee silmänsä siltä, ettei virallinen asema välttämättä ole vallan tai vaikutusvallan tae. Poliittisten ajatuspajojen kontekstissa on mahdollista, ettei edes ajatuspajan johtajalla ole todellista vaikutusvaltaa – vaikka titteli muuta antaisikin ymmärtää.

Toisena mahdollisuutena tutkijalla on luottaa yhteiskunnassa tärkeissä asemissa oleviin ”arvostelukykyisiin henkilöihin”. Kritiikkiä tämän suhteen on esitetty muun muassa siksi, että siinä jäädään pitkälti valitun henkilön armoille, eikä merkittävässäkin asemassa oleva henkilö välttämättä tunnista todellisia vallankäyttäjiä. Lisäksi jo päätös siitä, kuka on sopiva henkilö tekemään arviointia, on haastava. (Dahl 1971, 39; 57–59; 60–62.)

Kolmantena on mahdollisuus tutkia päätöksentekoon osallistumista ja selvittää, ketkä osallistuvat siihen aktiivisimmin; esimerkiksi osallistuuko joku poliittista ajatuspajoista muita aktiivisemmin? Menetelmän haasteina Dahl näkee sen, että päätöksenteon rekonstruointi vie runsaasti aikaa eikä päätöksentekoon osallistuminen tarkoita sitä, että henkilöllä olisi valtaa. Neljäntenä tapana on tutkijan perehtyminen päätöksentekoon osallistuvien aktiivisuuteen siten, että hän luo painotuksen erilaisille päätöksentekoon osallistumisen muodoille. Päätöksenteko voidaan jakaa erilaisiin osa-alueisiin (esimerkiksi aloitteenteko, hyväksynnän hankkiminen ja laillistaminen sekä täytäntöönpano), jonka perusteella voidaan laskea, miten vallankäyttäjät on osallistunut päätöksenteon eri vaiheisiin. Painotuksien luominen voi kuitenkin olla haasteellista, mikä vaikuttaa lopulta tuloksiin siitä, miten paljon vaikutusvaltaa kullakin toimijalla katsotaan olevan. Lisäksi Dahlin mukaan toimijoilla voi olla myös potentiaalista vaikutusvaltaa, jota on haasteellista arvioida. Toimijalla voi olla poliittisia voimavaroja, joita hän ei käytä tai muut voivat kuvitella hänellä olevan voimavaroja, jotka saavat muut käyttäytymään tietyllä tavalla. Potentiaalista vaikutusvaltaa voi siis kuplia pinnan alla piilossa. (Dahl 1971, 39; 57–59; 60–62.)

Kullervo Rainio (1969, 20–21; 145; 153) näkee Dahlin tavoin vallan sosiaalisen suhteen piirteinä, eikä yksilölle tai ryhmälle kuuluvana ominaisuutena tai asiana. Valta näkyy suhteena siten, ettei voida sanoa A:lla olevan valtaa sinänsä vaan on sanottava, että A:lla on valtaa B:hen nähden. Rainion valtakäsitteessä esille tulee myös valtaetu: se, että A:lla on valtaetua B:hen nähden merkitsee sitä, että A:n valta B:hen on suurempi kuin B:n valta A:han. Valtaedun käsite tukee ajattelua siitä, että sosiaaliset suhteet ovat useimmiten molemminpuolisia, joten useimmissa tapauksissa molemmilla on valtaa, toisella sitä vain on enemmän. Vallankäytössä on Rainion mukaan kyse siitä, että toisen toimijan riippuvuutta on käytetty tietoisesti hyväksi päämäärän saavuttamisessa. Vallankäytön kriteerinä hän pitää sitä, että vallankäyttäjät onnistuu voittamaan vastustuksen, toisen oman tahdon.

Usein vallasta puhuttaessa esitellään myös vallan neljät kasvot, jotka kuvailemalla vallan erilaisia puolia ja ilmenemismuotoja lisäävät ymmärrystä vallan todellisesta luonteesta (ks. esim. Digeser 1992). Vallan ensimmäisinä kasvoina pidetään jo mainittua Robert A. Dahlin määritelmää siitä, että valta on vallankäyttäjän A kykyä saada vallankäytön kohde B tekemään jotain, mitä B ei ilman A:n vaikutusta

tekisi (Dahl 1957, 202–203). Myös Max Weberin (1947, 152) määritelmä vallasta toimijan kykyä toteuttaa omaa tahtoansa muiden vastustuksesta huolimatta kuvaa vallan ensimmäisten kasvojen luonnetta. Vallan ensimmäisiä kasvoja on kritisoitu muun muassa siitä, että ne jättävät huomiotta vallankäytön epäsuorat keinot painottaen vahvasti varsinaista päätöksentekoa. Lisäksi ensimmäisissä kasvoissa otaksutaan, että vallankäyttöön liittyy aina kiinteästi konflikti. (ks. esim. Haugaard 2002, 44; 50–51.)

Peter Bachrachin ja Morton Baratzin (1962, 948–949) valtakäsitys ja vallan toiset kasvot liittyvätkin kiinteästi ensimmäisten kasvojen kritiikkiin, joka jättää huomiotta sellaisen vallankäytön, jota ei voida suoraan havainnoida. Bachrachin ja Baratzin mukaan vallankäyttö on muutakin kuin vain tehdyt päätökset. Siksi vallan toisissa kasvoissa kyse ei ole ainoastaan siitä, että A saa B:n tekemään jotain, mitä hän ei muuten tekisi vaan kyseessä voi olla myös A:n valta estää B:tä tekemästä jotain, mitä B itse haluaisi tehdä (Digeser 1992, 978). Vallan toisissa kasvoissa huomioidaan myös niin sanottu ei-päätöksenteko, jonka perusteella jollain tai joillain on valtaa estää asioiden nouseminen ylipäänsä osaksi päätöksentekoa (Bachrach & Baratz 1962, 948–949; 952). Vallan toisiin kasvoihin liittyy kiinteästi näkemys siitä, että valtaa voidaan käyttää epäsuorin tavoin tai peitetysti, jolloin se ei ole suoraan havaittavissa (Ruostetsaari 1992, 27). Poliittisten ajatuspajojen kontekstissa vallan toiset kasvot voisivat näkyä päätöksenteossa siten, että ajatuspaja pystyisi estämään jonkin poliittisen kysymyksen nousemisen päätöksenteon asialistalle.

Steven Lukes (1974, 23) on kritisoinut vallan ensimmäisten ja toisten kasvojen tapaa määritellä valta. Hänen mukaansa aiempien määritelmien perusteella valta näyttäytyy ainoastaan konfliktitilanteissa, vaikkei konfliktia voi pitää vallan elinehtona. Konfliktin yhdistäminen vallan käyttöön jättää huomioimatta sen, että tehokkainta vallankäyttöä ylipäänsä on konfliktien syntymisen estäminen. Vallan kolmansissa kasvoissa kyseessä on niin A:n mahdollisuus saada B toimimaan haluamallaan tavalla B:n vastustuksesta huolimatta, kuin myös A:n vallasta vaikuttaa ja muokata B:n omia preferenssejä (Lukes 1974, 23). Henkilöillä joilla on valtaa, on siten myös mahdollisuus muokata vallankäytön kohteena olevien todellisia preferenssejä itselleen suotuisiksi. Risto Kunelius ym. (2010, 27) ovat kiteyttäneet Steven Lukesin ajatuksen siten, että ”-- varsinainen vallankäytön syvä ulottuvuus liittyy kykyyn hallita ihmisten käsitystä siitä, mikä on ”heidän oman etunsa” mukaista.” Vallan kolmansissa kasvoissa on siis keskeisesti läsnä intressin käsite: A käyttää valtaa B:hen, kun A vaikuttaa B:hen tavalla, joka on B:n intressejä vastaan (Ruostetsaari 1992, 29). Hyödyntämällä vallan kolmansia kasvoja poliittiset ajatuspajat pystyisivät julkaisuillaan muuttamaan päätöksentekijöiden omia haluja eli preferenssejä niin,

että päätöksentekijät alkaisivat toimia ajatuspajojen toivomalla tavalla. Varsinaiseen vallankäyttöön ei liittyisi riitatilannetta, vaan preferenssien muuttuminen tapahtuisi sopuisasti ajan kanssa.

Vallan neljännet kasvot edustavat postmodernia valtanäkemystä (Gjerstad 2009, 81), ja ne perustuvat pitkälti Michel Foucault'n ajatuksiin vallasta (Digeser 1992). Vallan neljänsissä kasvoissa vallan katsotaan muodostuvan suhteiden ja diskurssien verkostoissa (Hardy & Leiba-O'Sullivan 1998, 458). Valta ei siten ole omistussuhde, vaan se käsitetään toiminnaksi, joka muokkaa erilaisia voimia (esimerkiksi työnteon tai pakottamisen voima) ja niiden välisiä suhteita (Alhanen 2007, 120–121). Vallan neljänsiin kasvoihin on liitetty käsitteenä sisäistetty valta, jota voi pitää vallan kasvoista salakavalimpana. Sisäistetyn vallan ansiosta vallankäyttäjällä ei ole enää tarvetta käyttää valtaa, sillä vallanalaiset pitävät omana velvollisuutenaan toteuttaa vallankäyttäjän tahtoa. (Digeser 1992, 978–1005.)

2.2 Vallan lähteet

Vallan lisäksi tämän tutkielman tutkimuskysymysten vuoksi on tärkeää tarkastella, minkälaisiin ominaisuuksiin tai tekijöihin valta voi pohjautua. Bertram Raven ja John French (1959, 155–156) ovat vastanneet kysymykseen jakamalla vallan lähteet viiteen eri lajiin: *palkitsemisvaltaan*, *rankaisuvalltaan*, *legitiimiin valtaan*, *mallinvaltaan* ja *asiantuntijavalltaan*. Myöhemmin Raven (1965) täydensi vallan lajeja lisäämällä listalle kuudennen lähteen, *informaatiovallan*. Vallan lähteistä palkitsemisvalta perustuu nimensä mukaisesti vallanalaisen B:n havaintoon siitä, että vallankäyttäjä (A) pystyy tarjoamaan erilaisia palkintoja, mikäli B mukautuu A:n tahtoon. Palkitsemisvalta voi näyttäytyä myös ehdollistumisen kautta, kun B oppii turvautumaan A:lta saataviin palkintoihin ja siten tulee riippuvaiseksi A:sta. (Rainio 1969, 83.) Rankaisuvallta puolestaan toimii käänteisenä muotona palkitsemisvallalle. Rankaisuvallassa kyse on siitä, että vallanalainen B tulee rangaistuksi vallankäyttäjän A:n toimesta, ellei B mukaudu A:n vallankäyttöön (Raven & French 1959, 157).

Legitiimi eli oikeutettu valta voidaan kuvailla vallaksi, jossa A:n valta perustuu siihen, että B sisäistettyjen arvojen kautta hyväksyy A:n vaikutuksen. Vallankäytön kokeminen legitiimiksi edellyttää vallankäyttäjän ja vallanalaisen kuuluvan samaan ryhmään, jolloin vallanalainen voi kokea antaneensa itse ainakin jossain määrin valtuuksia vallankäyttäjän toimille. (Rainio 1969, 102, 105.) Legitiimi valta voi pohjautua esimerkiksi ikään, älykkyyteen, yhteiskuntaluokkaan tai fyysisiin ominaisuuksiin. (French

& Raven 1959, 160.) Mallinvalta perustuu B:n haluun tai toiveeseen olla samanlainen kuin A eli B:n identifioitumiseen A:n kanssa (Rainio 1969, 92). Mallinvaltaan liittyy myös ajatus siitä, että A:lla voi olla valtaa B:hen, vaikka A olisi tietämätön tällaisen vallan olemassaolosta (French & Raven 1959, 162). Malli tarkoittaa tässä yhteydessä yksilöä tai ryhmää, jota vallanalainen ihailee tai kokee vetovoimaiseksi.

Palkitsemis-, rankaisu-, legitiimi tai mallinvalta eivät kuitenkaan ole tämän tutkielman hypoteesien perusteella merkittävimpiä vallan lähteitä poliittisille ajatuspajoille, mutta niiden läpikäyminen on kriittistä valta-käsitteen monipuolisuuden ymmärtämiseksi. Palkitsemis- ja rankaisuvalltaa voi pitää lähtökohtaisesti arkipäiväisempänä vallankäyttönä, sillä ne ovat helpommin havaittavissa sosiaalisissa suhteissa ja kanssakäymisessä. Ne tarjoavatkin hyvän tартtumapinnan vallan syvällisemmälle ymmärtämiseksi.

Viidentenä vallan lähteenä French ja Raven (1959) pitävät asiantuntijavaltaa, joka on tämän tutkielman tutkimuskysymysten valossa merkittävä vallan lähde. Lyhyesti määriteltynä asiantuntijavallalla tarkoitetaan sitä, että B ajattelee A:lla olevan erityistä tietoa tai kyvykkyyttä eli sellaista asiantuntijuutta, jota B:llä ei itsellään ole tai jota ei ole helposti saatavissa muilta kuin A:lta (Rainio 1969, 96). Mallinvaltaan verrattuna asiantuntijavalta on luonteeltaan rajatumppaa, ja asiantuntijan ylivoimaiset tiedot tai kyvykkyys näyttäytyvät vain rajatun aihealueen sisällä (French & Raven 1959, 164). Tarkemmin asiantuntijavalltaan perehdytään seuraavassa alaluvussa.

Kuudenneksi vallan lajiksi lisätty informaatiovalta (tai suostutteluvalta) on myös tässä tutkielmassa merkittävä tapa ymmärtää vallankäyttöä. Informaatiovalta pohjautuu siihen, että vallankäyttäjä pystyy tietoa tai loogista argumenttia käyttäen vaikuttamaan vallankäytön kohteeseen muutoksen aikaansaamiseksi. Vallan lajina se käsittää niin suoran kuin epäsuoran ulottuvuuden. Informaatiovallan yhteydessä on havaittu erilaisia vaikutuksia sen perusteella, kerrotaanko vallankäytön kohteelle suoraan erilaisista tavoitteista ja pyrkimyksistä (suora ulottuvuus) vai vihjaillaanko hänelle epäsuorasti erilaisia ehdotuksia (epäsuora ulottuvuus). Epäsuora informaatiovalta vaikuttaa hyödylliseltä erityisesti silloin, kun matalammassa valta-asemassa oleva pyrkii vaikuttamaan sellaiseen henkilöön, jolla nähdään olevan paljon valtaa. (Raven 1993, 235–236.)

Valtaa ja vallan lähteitä ovat tutkineet lukuisat muutkin tutkijat, kuin mitä tämän tutkielman puitteissa on mahdollista esitellä. Esimerkiksi Dennis Wrong (1980, 2, 4, 21–24) määrittelee vallan henkilön kyvykkyytenä saavuttaa suunniteltuja ja ennalta määriteltäviä vaikutuksia muissa. Wrongin määritelmässä korostuu Dahlin tapaan vallan yhteys vaikuttamiseen, sillä Wrong pitää valtaa vaikuttamisen

alakäsitteenä. Määritelmässä korostuu myös vaikuttamisen tarkoituksellisuus, sillä vain tarkoituksellinen vaikuttaminen nähdään valtana. Vallan muodot hän jakaa voimaan, manipulaatioon, taivutteluun ja auktoriteettiin. Vallan muodoista osa jakautuu niin ikään alakäsitteisiin, joissa voima voi näyttäytyä joko psyykkisenä tai fyysisenä voimankäyttönä ja auktoriteetti voi perustua pakkoon, suostutteluun, legitiimiyteen, pätevyyteen tai henkilökohtaisiin ominaisuuksiin.

Auktoriteettiin perustuva vallankäyttö, joka pohjautuu henkilön pätevyyteen, perustuu samankaltaisiin ajatuksiin kuin Frenchin ja Ravenin asiantuntijavalta. Pätevyyteen pohjautuva auktoriteetti voidaan nähdä valtasuhteeksi, jossa vallanalainen näkee vallankäyttäjän yliveraisen kyvykkäänä asiantuntijana ja siten kokee, että vallankäyttäjä pystyy päättämään millaiset toimet parhaiten palvelevat vallankohteena olevan tavoitteita ja toiveita. Pätevyyteen perustuva auktoriteetti muistuttaa luonteeltaan suostuttelua, ja siksi se nähdään usein haluttavana ja hyväntahtoisena muotona auktoriteettivallasta. (Wrong 1980, 53.)

Harold Lasswellille ja Abraham Kaplanille (1951, 75–76, 84) valta on päätösten tekemiseen osallistumista: A:lla on valtaa B:hen, mikäli A osallistuu sellaiseen päätösten tekemiseen, jotka vaikuttavat B:hen. Useilla toimijoilla voi olla valtaa B:hen nähden, mutta toimijoiden valta riippuu käsiteltävästä asiasta ja heidän roolistaan siinä. Lasswell ja Kaplan pitävät valtaa vaikutusvallan käyttämisen erikoistapauksena. Heidän mukaansa valta eroaa vaikutusvallasta yleisesti siinä, että valtaan liittyy uhka sanktioiden käyttämisestä, mikäli vallankäytön kohde ei mukaudu toimintaan.

John Galbreith (1984, 18–20) on myös tutkimuksessaan erottanut vallan lähteitä, jotka hänen mukaansa ovat persoonallisuus, omaisuus sekä organisaatio. Persoonallisuus kytkeytyy arkikielen johtajuuteen, ja siinä toimija voi pohjata vallankäytön esimerkiksi luonteenpiirteeseen. Tämä kytkeytyy usein ehdolliseen valtaan ja vallankäyttäjän kyvykkyyteen suostutella tai muokata vallanalaisen uskomuksia. Omaisuus eli varakkuus puolestaan liittyy korvaavaan valtaan, sillä omaisuudella on mahdollista palkita vallanalaisia tahtoon alistumisesta. Organisaatio taas linkittyy ehdolliseen valtaan, sillä organisaatiot pystyvät suostuttelemaan ja siten taivuttamaan vallanalaisia tahtoonsa. Organisaatioihin voi liittyä myös ansaittua valtaa, sillä esimerkiksi valtiolla on käytössään myös erilaisia rangaistusmuotoja. Galbreith kuitenkin painotti, että vallan lähteet voivat esiintyä vaihtelevina yhdistelminä vallankäytön välineiden kanssa, ja myös vallan lähteet yksinään voivat eri tavoin kytkeytyä toisiinsa. Tämä on arvokas näkökulma tämän tutkielman kannalta. Poliittisten ajatuspajojen valta voi perustua erilaisiin lähteisiin, jotka voivat myös sekoittua keskenään.

2.3 Asiantuntijavalta vallan lähteenä

Asiantuntijavaltaa määriteltäessä voidaan erottaa toisistaan asiantuntija (*expert*), asiantuntijatieto (*expert knowledge*), asiantuntemus (*expertise*), ja varsinainen asiantuntijavalta (*expert power*). Asiantuntija on yksilö, jolla on sellaisia erityisiä tietoja tai taitoja, joita maallikolla ei ole. Asiantuntijuuteen liittyy siten erityisosaamista suhteessa muihin ihmisiin, joilla ei ole samanlaista osaamista (Launis 1994, 6). Usein asiantuntijat ovat keskenään erimielisiä, sillä erimielisyys ja kritiikki ”ovat heidän toimintansa moottoreita”. (Giddens 1995, 119, 122.) Perinteisesti asiantuntijan osaamista on tarkasteltu yksilöllisinä ominaisuuksina ja henkilökohtaisina taitoina (Launis 1994, 6).

Asiantuntijatiedon Christina Boswell (2009, 23–24) määrittelee tiedoksi, joka pohjautuu akateemiseen tutkimukseen. Lisäksi Boswellin mukaan asiantuntijatietoa määrittää kaksi piirrettä. Ensinnäkin siihen liittyy kiinteästi tutkimusta tekevän instituution tuoma arvovalta (esimerkiksi yliopisto tai tutkimuslaitos) sekä tutkijan omat meriitit. Toiseksi asiantuntijatiedon tulee täyttää tieteelliset kriteerit niin puolueettomuuden kuin tutkimusmenetelmien osalta. *Asiantuntemus* on Russell Princen (2010, 876–877) mukaan tila, jossa jollain henkilöllä tai ihmisjoukolla on sellaista erikoistietoutta, jota yhteisön ulkopuolisilla henkilöillä ei ole. Asiantuntemus on siten sosiaalinen suhde, jossa yhdellä toimijalla on erikoistietämyksen perusteella auktoriteettia toisen toimijan suhteen: siten kuin lääkäriellä on auktoriteettia potilaaseen. Tietämys pohjautuu asiantuntijan sijoittumiseen tässä tietyssä episteemisessä yhteisössä, ja hänen kasvamisestaan sisään yhteisössä vallitsevaan tietokulttuuriin.

Myös Anthony Giddens (1995, 119) korostaa, että asiantuntija ja maallikko tulee ymmärtää suhteellisina käsitteinä: merkitystä on nimenomaan tietojen ja taitojen epätasapainolla, joka tekee asiantuntijasta maallikkoon nähden auktoriteetin. Kimmo Saariston (2000, 31) mukaan *asiantuntemus* on perinteisesti määrittynyt tiedeperustaisesti, ja asiantuntijan määrittelyssä on korostunut pitkän tiedekoulutuksen käyminen. Tiedekoulutuksen lisäksi asiantuntijuus on määritelty professioammattien tai instituutioissa työskentelyn perusteella. Lääkäri on havainnollistava esimerkki professioammattista, joskin siinäkin näkyy taustalla erityistietämys sekä pitkän koulutuksen läpikäyminen. Institutionaalisesti asiantuntijuus voi määräytyä siten, että tiettyjä tehtäviä suorittavien katsotaan olevan asiantuntijoita tai asiantuntija toimii instituution tuoman erityisen arvovallan suojissa: esimerkiksi yliopistossa tai virkamieslaitoksessa työskentely voi tuoda henkilölle institutionaalista asiantuntijuutta.

Nykyisin enenevässä määrin puhutaan myös kokemus- ja näkemysasiantuntijuudesta, jolloin asiantuntemus voi pohjautua omakohtaiseen kokemukseen tai sellaiseen perehtyneisyyteen, jonka vuoksi yksilöllä on vahvaa näkemystä siitä, miten asioita tulisi yhteiskunnassa kehittää (Jakonen 2017, 17–18).

Saaristo hylkää tutkimuksessaan kuitenkin asiantuntijuuden perinteisen määritelmän, ja luo uudenlaisen perustan asiantuntijuudella. Hänen mukaansa asiantuntijuus rakentuu julkisuuden, kommunikatiivisuuden ja luottamuksen kautta. Julkisuus liittyy asiantuntijuuteen siten, että asiantuntija joutuu julkisuudessa puolustamaan omaa osaamistaan. Lisäksi asiantuntijuus on aina jollain tavalla julkista: ilman yleisöä asiantuntijuudesta ei tiedettäisi, joten julkisuutta tarvitaan asiantuntijuuden legitimoimiseen. Toiseksi asiantuntijuus on kommunikatiivista eli asiantuntija viestii aina osaamisestaan eteenpäin. Julkisuus ja kommunikaatio linkittyvät Saariston mukaan vahvasti yhteen ja niitä kannattelee asiantuntijuuden kolmas jalka, luottamus. Luottamus rakentaa asiantuntijan, sillä ellei asiantuntijaan luoteta, ei henkilöä oikeasti pidetä asiantuntijana. (Saaristo 2000, 120–121.)

Nyky-yhteiskunnassa asiantuntijat näyttäytyvät usein korostuneessa asemassa, sillä erilaisia asiantuntijaorganisaatioita on syntynyt runsaasti yhteiskunnan eri osa-alueille. Asiantuntijoita voi työskennellä niin valtion yksiköissä, yksityisellä sektorilla konsultti- ja muita palveluita tarjoten tai kolmannella sektorilla erilaisten järjestöjen palveluksessa. Organisaatioissa työskentelevät asiantuntijat käyttävät valtaa eri tavoin, osa suoraan lobbaamalla ja osa tekemällä suosituksia. Asiantuntijat tarjoavat omat erikoistuneet tietonsa ja taitonsa muiden toimijoiden käyttöön ja niillä on keskeinen rooli, kun muodostetaan päätöksenteon asialistoja. Asiantuntijoiden vaikuttaessa asialistoihin heillä on keskeisesti valtaa myös muodostuneissa päätöksissä. (Reed 1996, 574.) Osmo Lampisen (1992, 24) mukaan asiantuntijoiden tehtävänä on muokata tieteelliset löydökset politiikkasuosituksiksi ja asiantuntijan rooli on hänen mukaansa jossain tutkijan ja ammattilaisen (*professional*) välillä.

Asiantuntijoiden käyttämä valta puolestaan on Princen (2010, 876–877) mukaan sellaista valtaa, jolla pystytään vaikuttamaan ja muokkaamaan valtion suhteita ja politiikkaa. Hän pitää asiantuntemusta tärkeänä, muttei yksinään riittävänä perusteena asiantuntijavallan muodostumiselle. Yksittäisessä tilanteessa useammalla henkilöllä voi olla perusteellista asiantuntemusta käsiteltävään asiaan liittyen, mutta todellista asiantuntijavaltaa on vain sillä henkilöllä, joka onnistuu vaikuttamaan muiden käytökseen ja toimintaan. Jyrki Reunanen (1996, 5) katsoo asiantuntijavallan olevan usein salakavalaa, sillä se esiintyy ehdotusten ja suositusten muodossa. Varsinaista päätöstä voi olla tekemässä henkilö, jolla ei ole riittävä ymmärrystä käsiteltävästä asiasta. Tällaisessa tilanteessa päätöksentekijä voi

omaksua sisältösuosituksen sanasta sanaan niin kuin asiantuntija sen on laatinut, jolloin tehty päätös ei pohjautu päätöksentekijän näkemyksiin.

Kuten Raven ja French (1959) tutkimuksessaan esittivät, voidaan asiantuntijuutta pitää yhtenä vallan lähteenä. Kullervo Rainio (1969, 96–102) huomauttaa, että asiantuntijavallan suuruus riippuu olennaisesti siitä, kuinka helppoa asiantuntija olisi korvata toisella yhtä kyvykkäällä asiantuntijalla. Hyvin erikoistunutta tietoa ja taitoa omaavalla henkilöllä asiantuntijavalta voi siis suurimmillaan muodostua lähes rajattomaksi, mikäli toista yhtä kyvykästä henkilöä ei ole saatavilla. Esimerkiksi äkillisen katastrofin seurauksena ei ole aikaa etsiä korvaavaa asiantuntijaa tai juuri neuvotella, mikäli paikalle on jo saatu yksi asiantuntija. Myös maantieteellinen sijainti voi vaikuttaa asiantuntijavallan määrään. Isoissa kaupungeissa on todennäköisempää, että asiantuntijoita löytyy runsaasti. Pienemmässä kaupungissa joudutaan helposti tyytymään paikkakunnan ainoaan asiantuntijaan. Rainio (mt., 98–100) on myös väittänyt, että asiantuntijoiden on mahdollista ylläpitää ideaa omasta tarpeellisuudestaan. Esimerkiksi tiede saatetaan esittää monimutkaisena maailmana, jonka ymmärtämiseen tarvitaan asiantuntijan harjaantunutta silmää.

Asiantuntijavalta voi perustua tietojen ja kykyjen lisäksi myös välineen omistukseen tai hallussapitoon, jolloin esimerkiksi harvinaisen työkalun omistaminen tuo omistajalleen asiantuntijavaltaa. Tehokkain keino asiantuntijoiden valtaedun vähentämiseksi on se, että tieto on julkista ja kaikkien saatavissa. Lisäksi Rainio huomauttaa, että periaatteessa asiantuntijan apua tarvitsevan on mahdollista opiskella itselleen sellaiset taidot, jonka jälkeen hänen ei enää tarvitsisi turvautua asiantuntijatietoon (ks. myös Giddens 1995, 95, 126). (Rainio 1969, 96–102.) Todellisuudessa taitojen opettelu on harvoin mahdollista, sillä asiantuntijatietoa tarvitaan mitä moninaisemmissa kysymyksissä. Poliittisten ajatuspajojen asiantuntijoiden valta perustuu varmasti osittain kyvykkyyteen, mutta myös päätöksentekijöiden rajattuihin resursseihin etenkin ajankäytön suhteen: jokaiseen asiaan ei ole mahdollista perehtyä tarkasti, jolloin ajatuspajojen tiiviissä muodossa esitetyt julkaisut voisivat luoda heille asiantuntijavaltaa.

Andrew Rich (2004, 107–109) puolestaan on tarkastellut asiantuntijuuden ja asiantuntijoiden roolin kehittymistä osana poliittisen päätöksenteon prosessia. Asiantuntijuudella nähdään olevan tärkeä, aktiivinen ja vaihteleva rooli päätöksenteon eri vaiheissa. Päätöksenteon prosessi on jaettu neljään eri ajanjaksoon, joista ensimmäisenä on asian nouseminen poliittiselle asialistalle. Ensimmäinen vaihe voi kestää viikoista vuosikymmeniin, riippuen kulloistenkin vallankäyttäjien motivaatiosta ottaa asia käsittelyyn. Toisena on poliittisen keskustelun käyminen, jolloin päätöksentekijät käyvät aktiivisesti

keskustelua poliittiselle agendalle nousseesta asiasta. Kolmantena vaiheena on poliittisen linjan valitseminen, jolloin tehdään päätökset uuden lainsäädännön tai säännöksen ottamisesta käyttöön. Neljäntenä vaiheena seuraa täytäntöönpano, jolloin hyväksytyksi tullut säädös implementoidaan käytäntöön. Asiantuntijuus näyttelee merkittävää roolia ketjun useilla tasoilla: poliittisen agendan luomisessa asiantuntijat pyrkivät varoittamaan päätöksentekijöitä mahdollisista ongelmista ja tarjoamaan neuvoja sekä opastusta siihen, miten poliittiseen keskusteluun noussutta asiaa tulisi lähestyä. Prosessin toisessa vaiheessa asiantuntijat toimivat tärkeässä roolissa päätöksentekijöiden jo muodostuneiden kantojen tukena.

Richin (2004, 107–109, 139) mukaan tutkimustieto toimii tärkeässä osassa poliittisten päätöksentekijöiden pyrkiessä vakuuttamaan muut toimijat siitä, miten käsiteltävään ongelmaan tulisi suhtautua. Tutkimustiedolla on merkitystä myös varsinaisten päätösten syntymisen jälkeen niille, jotka ovat vastuussa ohjelmien ja päätösten siirtämisestä käytäntöön. Tässä vaiheessa asiantuntijoiden laatima tutkimustieto voi tarjota lisäneuvoja uuden tilanteen haltuunottoa varten. Tutkimuksen jatkaminen tässä vaiheessa tarjoaa myös uusia avauksia siitä, miten tilannetta voisi kehittää tulevaisuudessa. Rich kuitenkin muistuttaa, että vaiheisiin perustuva malli toimii ainoastaan organisoimisen työkaluna. Päätöksenteon prosessi voi edetessään kohdata useita karikkoja, eikä se välttämättä etene suoraviivaisesti vaiheesta toiseen.

Tutkimuksessaan Rich (mt., 138–139) analysoi kolmea Yhdysvaltojen sisäpolitiikkaan liittyvää tapausta. Tapausten perusteella Rich väittää, että asiantuntijoiden vaikutusmahdollisuudet ovat suurimmillaan päätöksentekoprosessin alkuvaiheissa. Alkuvaiheessa tutkimustieto voi toimia pohjana muuttumassa olevalle, politiikan asialistalle nousseelle kysymykselle. Lisäksi alkuvaiheessa asiantuntijoilla on mahdollisuus vaikuttaa siihen, miten keskustelua tullaan jatkossa käymään.

Asiantuntijuudesta ja asiantuntijoiden vallasta puhuttaessa ei voida sivuuttaa teknokratian käsitettä. Frank Fischer (1990, 17–19) määrittelee teknokratian hallintojärjestelmäksi, jossa teknisen koulutuksen saaneet asiantuntijat hallitsevat tietämyksensä ja merkittävässä poliittisissa tai taloudellisissa instituutioissa olevan asemansa perusteella. Se perustuu näkemykseen, jossa päätöksenteossa hyödynnetään teknisiä ratkaisuja poliittisia ongelmia ratkottaessa. Teknokratialla tarkoitetaan asiantuntijoiden ja niiden teknisen tiedon hyödyntämistä poliittista valtaa ja niin sanottua ”hyvää yhteiskuntaa” tavoiteltaessa. Puhtaassa teknokraattisessa järjestelmässä tekninen tieto toimisi valta-aseman ehtona, ja teknisen tiedon saaminen pohjautuisi koulutukseen. Ajatuksellisesti teknokratia

toimisi siten, että valta-asemissa olevat henkilöt oikeuttaisivat asemansa omalla teknisellä asiantuntemuksellaan, joka puolestaan pohjautuisi tieteelliseen tietämykseen.

Vaikka puhdas teknokratia näyttäytyy Fischerin mukaan utopiana, ovat teknokraattiset trendit hänen mielestään yhä enemmän muokkaamassa modernia yhteiskuntaa. Fischerin mukaan teknisesti koulutetut hallinnon ja politiikan asiantuntijat ovat merkittävässä määrin päättämässä talous- ja sosiaalipolitiikan suunnasta ja niiden kehityksestä. Lisäksi Fischer pitää teknisten asiantuntijoiden vaikutusvaltaa hyvin itsenäisenä poliittikkoihin ja virkamiehiin nähden ja väittää, että tekniset asiantuntijat palvelevat päättäjiä pikemminkin vain muodollisesti. Poliitikkojen täytyy edelleen päätöstilanteessa tehdä valinta eri vaihtoehtojen välillä, mutta asiantuntijat ovat korostuneesti muokkaamassa sitä ympäristöä, jonka sisällä päätös tehdään. (Fischer 1990, 17–19.)

Yhteenvedoksi asiantuntijuuden tematiikasta ja pohjustukseksi tiedon roolista päätöksenteossa sopii Javier Stanziolan (2012, 290) ajatukset. Hänen mukaansa ymmärryksemme tiedon synnystä ja sen hyödyntämisestä on muuttunut viimeisen 30 vuoden aikana merkittävästi. Erityisesti nopeasti kehittyvä informaatioteknologia ja koulutusmahdollisuuksien yleistymisen ovat vaikuttaneet tiedon roolin muuttumiseen. (vrt. Sanderson 2006, 116.) Muutos on vaikuttanut erityisesti länsimaissa sosiaalisen rakenteen syntyyn, jossa päätökset niin yksityisellä kuin julkisella sektorilla perustuvat enenevässä määrin kerättyyn ja analysoituun tietoon. Stanziolan mukaansa asiantuntijat omalta osaltaan auttavat vähentämään epävarmuutta tuottamalla luotettavaa tutkimusta politiikan tarpeisiin, minkä lisäksi heitä pyydetään lisääntyvässä määrin myös hallitsemaan se monitulkintaisuus, joka syntyy erilaista tietoa yhdisteltäessä (ks. myös Krosnick 1990).

Stanziolan (2012, 290) mukaan tieto itsessään ei vaikuta politiikkaan, vaan asiantuntijoilla, jotka ovat vastuussa tiedon tuottamisesta tai sen tulkinnasta on mahdollisuus vaikuttaa päätöksenteon prosesseihin. Stanziolan näkemykset heijastelevat vahvasti Princen (2010) ajatuksia asiantuntijuudesta, jotka jaetaan myös tässä tutkielmassa. Asiantuntijuus on kriittinen ja tärkeä elementti asiantuntijavallan muodostumisessa, mutta todellista asiantuntijavaltaa on kuitenkin vain niillä henkilöillä, jotka pystyvät tavalla tai toisella vaikuttamaan julkisen keskustelun muotoutumiseen tai itse päätöksentekoon (ks. myös Saaristo 2000). Tutkielman kannalta tämä on tärkeä huomio: poliittisilla ajatuspajoilla (erityisesti niissä työskentelevillä henkilöillä) on kiistatta asiantuntemusta mitä moninaisimpiin aiheisiin liittyen, mutta todellista asiantuntijavaltaa on vain niillä, jotka pystyvät vaikuttamaan asiantuntemuksellaan muihin.

2.4 Tieto osana poliittisia prosesseja

Klassinen näkemys tiedon roolista päätöksenteossa on perustunut pitkälti rationaaliseen päätöksentekoteoriaan, jossa päätöksenteko nähdään tavoitteellisena, ohjelmoituna ja kontrolloituna prosessina. Klassisen näkemyksen mukaan tietoa hyödynnetään, sillä se auttaa tekemään valintoja. (Lampinen 1992, 43.) Näyttöön perustuvan politiikan (*evidence-based policy*) esiinnousu tutkimuskentällä on puolestaan kääntänyt huomiota siihen, miten tiedon käyttäminen voi parantaa politiikan tuotosten laatua (Daviter 2015, 491–492). Tiedon hyödyntämisellä voidaan tarkoittaa esimerkiksi yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen käyttämistä osana poliittis-hallinnollisia ratkaisuja (Lampinen 1985, 12).

Klassikkoasemaan noussut Carol Weiss (1979) on tutkimuksessaan erottanut seitsemän erilaista mallia yrittäessään selittää sitä, miten yhteiskuntatieteellistä tietoa voidaan hyödyntää osana päätöksentekoa. Ensimmäinen niistä on tietoperustainen malli, joka pohjautuu luonnontieteisiin. Siinä katsotaan, että perustutkimus johtaa soveltavaan tutkimukseen, se taas kehittämisvaiheeseen ja siitä käytäntöön. Ongelma tietoperustaisessa mallissa liittyy siihen, että yhteiskuntatiede ja päätöksenteko toimivat erilaisella logiikalla. Tutkimukseen liittyvän kysymyksen tulee olla samanaikaisesti poliittisella asialistalla, jotta tuotetulla tiedolla voi olla vaikutusta siihen. Poliitiikan asialistalle päätyminen on kuitenkin monen sattuman summa, eikä tutkimuksen julkaiseminen välttämättä itsessään riitä siihen, että asia nousisi politiikan agendalle. (Weiss 1979, 427.)

Toisena on ongelmanratkaisumalli, jossa tietoa hyödynnetään ratkaistaessa käsillä olevaa ongelmaa. Kyseessä voi olla tilanne, jossa yksittäiseen ongelmaan tulee kehittää ratkaisu tai vaihtoehtoisesti useiden vaihtoehtojen joukosta tulisi valita sopiva ratkaisu käsillä olevaan tilanteeseen. Kummassakin tapauksessa tiedolla on oma roolinsa vastauksen ja sopivan vaihtoehdon etsimisessä. Ongelmanratkaisumallissa katsotaan, että päätöksentekijät ja tutkijat olisivat samanmielisiä halutusta lopputuloksesta. (Weiss 1979, 427–428.) Usein näin ei kuitenkaan ole, ja yhteiskuntatieteilijä saattaa edustaa näkemyksiltään radikaalimpaa arvomaailmaa päätöksentekijään verrattuna. (Lampinen 1985, 19.) Mallissa voi nähdä olevan kaksi keskeistä väylää, joita pitkin tieto voi nousta osaksi päätöksentekoa. Ensimmäinen perustuu siihen, että tutkimus on tehty ennen sen nousua politiikan asialistalle ja siihen turvaudutaan, kun päätöksentekijät etsivät aikaisempaa tutkimusta aiheeseen liittyen. Ensimmäisessä väylässä sattumalla on roolinsa: tutkimukseen saatetaan törmätä myös sattumalta. Jotta ongelmaan sopiva tutkimustieto tavoittaa päätöksentekijät, tarvitaan tutkimuspuolelta tehokasta viestintää

päätöksentekijöiden suuntaan. Toinen väylä tiedon hyödyntämiseksi on se, että tutkijoilta tilataan tutkimus, joka vastaa käsillä olevaan ongelmaan. (Weiss 1979, 427–428.) Ongelmanratkaisumallissa tutkija nähdään teknokraattina, joka käyttää asiantuntemustaan hyödyksi päätöksentekotilanteen tiedollisessa hallinnassa (Lampinen 1985, 18).

Kolmantena Weiss on tunnistanut vuorovaikutuksellisen mallin. Siinä katsotaan, että osana päätöksentekoprosessia tietoa haetaan monipuolisesti eri tahoilta, esimerkiksi poliitikoilta, toimittajilta, eri intressiryhmiltä ja jopa omalta lähipiiriltä. Päätöksentekoprosessi ei ole muodoltaan lineaarinen, vaan se pitää sisällään laajasti yhteydenpitoa eri toimijoiden välillä sekä monipuolista mietintää ennen varsinaisten päätösten syntymistä. Vuorovaikutuksellisessa mallissa tutkimustieto on vain yksi osa monimutkaista kokonaisuutta, johon kuuluu lisäksi myös erilaiset kokemukset, poliittiset näkemykset ja painostus. (Weiss 1979, 428–429.)

Neljäntenä on poliittinen malli, jossa päätöksentekijä pyrkii käyttämään tietoa ammuksien tapaan muiden intressiryhmien näkemyksiä vastaan. Tietoa hyödynnetään siten, että se palvelee parhaiten omia poliittisia tavoitteita. Mikäli tuloksia ei esitetä vääristellen tai harhaanjohtavasti, ja tutkimustulokset ovat avoimesti kaikkien saatavilla, on poliittinen malli merkittävä tapa hyödyntää tietoa päätöksenteossa. (Weiss 1979, 429.) Myös esimerkiksi Lars Calmfors (2009, 90) on nostanut esille poliitikoiden tavan hyödyntää tutkimustietoa. Hän katsoo tutkijoiden jakaantuvan talouspolitiikassa kahteen leiriin, joko idealistisiksi tai kyynisiksi ekonomisteiksi. Kyynisesti ajattelevat tutkijat näkevät, etteivät poliitikot ole aidosti kiinnostuneita tutkimuksesta vaan he haluavat tutkimukselta vain sellaisia tuloksia, jotka vahvistavat heidän omia näkökantojaan ja edistävät siten poliittisen uran jatkumista. Tutkimusta käytetään siten Weissin termin poliittisen mallin mukaisesti.

Viidentenä Weiss on tunnistanut taktisen mallin, millä tarkoitetaan sitä, että esimerkiksi hallitus voi osoittaa toimivansa jonkin asian eteen ilmoittamalla tekevänsä asiasta tutkimusta. Tutkimusta voidaan myös käyttää taktisesti viivyttämiseen, jolloin aikaa saadaan pelattua kertomalla, ettei tutkimus päätöksenteon kohteena olevasta kysymyksestä ole vielä valmistunut. (Weiss 1979, 429.)

Kuudennessa mallissa tutkimus nähdään osana yhteiskunnan intellektuaalisia pyrkimyksiä. Mallissa katsotaan, että politiikan tavoin myös yhteiskuntatieteellinen tutkimus pyrkii vastaamaan yhteiskunnassa pinnalla oleviin ajatuksiin ja kysymyksiin. Mallissa mukaan yhteiskuntatieteellinen tutkimus ja politiikka keskustelevat vaikuttaen toinen toisiinsa, laajempaa yhteiskunnallista keskustelua unohtamatta. (Weiss 1979, 430.)

Viimeisenä eli seitsemäntenä mallina on valistusmalli, jonka mukaan yhteiskuntatieteellinen tieto pystyy vaikuttamaan päätöksentekijöiden alitajuntaan ja on siten yksi vaikuttava tekijä tehtyjen päätösten taustalla. Toisin sanoen päätöksentekijät eivät välttämättä pysty osoittamaan suoraan tiettyä tutkimusta, joka on vaikuttanut heidän päätöksiinsä, mutta yhteiskuntatieteellinen tutkimus on toiminut taustalla ajatusmaailmaa muokaten. Valistusmallissa katsotaan, ettei tutkimuksen tarvitse myötäillä päätöksentekijän ajatusmaailmaa ollakseen vaikuttava, vaan status quon haastava tutkimustulos pystyy muokkaamaan yleistä asenneilmapiiriä. (Weiss 1979, 429–430.) Valistusmallissa kyse on siis siitä, että tutkimustieto pystyy vaikuttamaan esimerkiksi päätöksentekijöiden käyttäytymiseen siten, että he omaksuvat uusia käsitteitä jäsentäessään erilaisia yhteiskunnallisia kysymyksiä (Pirttilä & Pääkkö 2001, 538).

Jatkotutkimuksissa Weiss (1980) lisäsi valistusmallin osaksi ymmärryksen tiedon hivuttautumisesta tai hiipimisestä (*knowledge creep*), jolla tarkoitetaan tutkimustiedon hienovaraista kipuamista osaksi poliittista keskustelua. Weissin mukaan uusi tutkimustieto ja uudenlaiset ideat tunkeutuvat ihmisten tietoisuuteen ja muuttavat sitä, miten asiat kehystetään ja miten erilaiset vaihtoehdot esitetään (Weiss 1999, 471). Daviter (2015, 493–494) nosti tutkimuksessaan esille, että valistusmalli on noussut useita vuosikymmeniä sen kehittämisen jälkeen yhdeksi merkittävimmistä tiedon käyttämisen tutkimusnäkökulmista. Daviterin mielestä valistusmallissa on omat puutteensa, sillä esimerkiksi tiedon hivuttautumisen mekanismeista tiedetään yhä hyvin vähän.

Osa tutkijoista (ks. esim. Owens 2005) on kritisoinut poliitikkoja ja valtion virkamiehiä siitä, ettei päätöksenteko pohjautu olemassa olevaan tutkimustietoon. Yksi usein mainittu selittävä tekijä on politiikan luonne: poliitikkoja ja virkamiehiä ajaa ennen kaikkea politiikan vaatimukset, joten tieto, joka ei tue haluttuja poliittisia päämääriä tai on ristiriidassa jonkun merkittävän ryhmän intressien kanssa, on helppo sivuuttaa (ks. esim. Walsh 2000). (Boswell 2009, 5–7.)

Toinen selittävä tekijä tiedon käyttämättä jättämiselle on se, etteivät päätöksentekijät osaa käyttää asiantuntijatietoa tehokkaasti (ks. Guston et al. 1997). Tutkimus itsessään saattaa olla hyvin laadukasta ja voisi tukea varsinaista päätöksentekoa, mutta tiedon käyttäjiltä puuttuu resurssit sen hyödyntämiseen. Ajanpuute on yksi tätä selittävä tekijä, mutta lisäksi päätöksentekijöiltä voi puuttua kyvykkyyttä ymmärtää tutkimustietoa ja sen tuloksia. Osa saattaa myös suhtautua tutkimukseen välinpitämättömästi, jolloin pysyminen perillä uusimmasta tutkimustiedosta ei nouse kovin korkeaksi prioriteettilistalla. (Boswell 2009, 5–7.)

Kolmas selittävä tekijä tarkastelee kriittisesti tiedontuottajien ja tutkijoiden roolia. Sen mukaan osa tutkimuksesta saattaa olla niin abstraktia ja vaikeaselkoista, että päätöksentekijät jättävät sen huomiotta siksi. Toisaalta tutkimusta saatetaan tehdä myös sellaisista aiheista, jotka eivät ole juuri silloin ajankohtaisia osana päätöksentekoa. Tällainen tutkimustieto on helppo jättää huomiotta, sillä se ei tarjoa ratkaisuja käsillä oleviin haasteisiin. Näiden lisäksi syy voi myös olla siinä, ettei tutkimuksen rakenne ole selkeä tai se ei ole helposti saatavissa. Silloin kyseessä on ongelmat tiedon välittämisessä ja siirtämisessä tutkijoilta päätöksentekijöille. (Boswell 2009, 5–7.)

Boswellin (2009, 5–7) mukaan nämä kolme tekijää ovat kuitenkin ristiriidassa sen kanssa, että päätöksentekijät ovat jo pitkään olleet kiinnostuneita tutkimuksesta ja sen teettämisestä. Hän väittääkin, että itse asiassa päätöksentekijät arvostavat tutkimusta ja tutkittua tietoa, ja sillä on merkittävä rooli niin osana päätöksentekoa kuin poliittista argumentaatiota.

Yhtä tiedon roolin merkityksen kasvamista selittävää lähestymistapaa on nimitetty instrumentaaliseksi lähestymistavaksi, joka pureutuu asiaan erityisesti ongelmanratkaisun näkökulmasta. Lähestymistavan mukaan poliitikot ja virkamiehet ymmärtävät sen, että asiantuntijatiedolla on keskeinen rooli päätösten laadun parantamisessa. Lisäksi tutkimustiedon roolina on erityisesti täydentää niitä aukkoja, joita päätöksentekijöillä voi olla aiheeseen liittyen. Päätöksentekijöiden ymmärryksen lisääntyessä he pystyvät paremmin ohjailemaan varsinaisen päätöksenteon sellaisen suuntaan, että haluttu yhteiskunnallinen vaikutus on mahdollista saavuttaa. Ongelmanratkaisuun keskittyvää näkökulmaa on tutkimuksen piirissä myös kritisoitu, vaikka sekä päätöksentekijät että tiedon tuottajat usein tuntuvat painottavan tiedon roolin olevan nimenomaan päätöksentekijöiden tietoaaukkojen paikkaamisessa. Kritiikki liittyy mallin yksinkertaistavuuteen, sillä se ei ota juuri huomioon päätöksenteon monimutkaisuutta. Tiedon rooli päätöksenteossa vaikuttaisi olevan epäsuorempi, ja usein tieto vaikuttaa pikemminkin taustalla oleviin käsityksiin ja asenteisiin pikkuhiljaa ja asteittain (vrt. Weiss 1979). (Boswell 2009, 3-4.)

Tutkimuksessaan Boswell haastaa tiedon instrumentaalisen roolin. Lähtökohtana Boswellilla on se, ettei tutkimustiedon tehtävänä ole ainoastaan politiikkaan vaikuttaminen. Sen lisäksi tiedolla on kaksi *symbolisempaa* merkitystä: tieto voi toimia legitimoivassa tai päätöksiä vahvistavassa roolissa. Legitimoivalla roolilla tarkoitetaan sitä, että organisaatio (tai yksittäinen toimija) pystyy kasvattamaan legitimitettiään, mikäli sen toiminnan katsotaan pohjautuvan tutkimustietoon. Näkemys siitä, että virkamiehillä, päättäjillä ja eri organisaatioilla on käytössään tutkimustietoa tai että heillä on pääsy siihen, antaa yleisölle luotettavan kuvan siitä, että heidän päätöksensä ovat hyvin perusteltuja.

Tiedon toinen symbolinen rooli perustuu siihen, että tutkimustiedon avulla on mahdollista luoda auktoriteettia päätöksille. Tiedolla voidaan vahvistaa poliittisen puolueen tai organisaation näkemyksiä ja heikentää kilpailevien toimijoiden vaikutusta käsiteltävään asiaan. Vahvistava rooli on erityisen merkityksellinen kiistanalaisten ja paljon keskustelua herättävien asioiden yhteydessä. (Boswell 2009, 5–7.) Tiedon symbolisissa ulottuvuuksissa kyse ei ole varsinaisesti tiedon sisällöstä, vaan sen mekaanisemmasta hyödyntämisestä virastojen tai poliittisten kantojen uskottavuuden parantamiseksi.

3 AJATUSPAJAT TEORIAKIRJALLISUUDESSA

3.1 Mikä on ajatuspaja?

UNDP (2003, 6) määritteli vuonna 2003 ajatuspajan organisaatioksi, joka tekee säännöllisesti tutkimusta ja vaikuttamistyötä politiikkaan liittyen; lisäksi ne toimivat yhdistävinä siltoina tiedon ja vallan välillä moderneissa demokratioissa. Diane Stonen (2007, 262) mukaan kyseinen määritelmä pitää sisällään ajatuksen siitä, että ajatuspajat ovat vallan ja tiedon sekä tieteen ja valtion välikädessä. Tarkempia määritelmiä tehdessä on tärkeää huomioida ajatuspaja-käsitteen elastisuus, sillä termiä *think tank* (ajatuspaja) käytetään hyvin erilaisissa yhteyksissä eri maissa. Käsitettä on käytetty esimerkiksi puhuttaessa kansalaisjärjestöistä kuten Transparency International, jonka toimintaan kuuluu tutkimusta tekevä siipi. Käsitettä on käytetty useasti kuvaamaan myös OECD:tä, eri valtioiden tutkimuslaitoksia sekä poliittisiin puolueisiin liittyviä yksiköitä. Nykyisin trendinä onkin liittää ajatuspaja-termi kuvaamaan mitä moninaisempia organisaatioita, ja organisaatioilla itsellään on selkeästi halukkuutta käyttää termiä oman toimintansa sanoittamisessa. (Stone 2007, 262.)

James McGann (2007, 11) määrittelee ajatuspajat organisaatioiksi, jotka tuottavat politiikan tarpeita palvelevaa tutkimusta, analyysia sekä suosituksia, jotta päätöksentekijät pystyisivät tekemään asiantuntevia ja perusteltuja päätöksiä. Ajatuspajojen toiminta voi olla sidoksissa poliittiseen puolueeseen, eturyhmään, yritykseen tai se saattaa muodostua itsenäiseksi kansalaisjärjestöksi. Ajatuspajat toimivat usein siltana akateemikkojen ja poliittisten päättäjien välillä. Lisäksi ne palvelevat yleistä etua popularisoimalla tiedettä, samalla tehden sen yhteiskunnalle helposti saatavaksi. Yhtenä ajatuspajojen ominaisuutena voidaan pitää niiden pysyvää luonnetta verrattuna ad hoc -tyyppisiin tutkimusyksiköihin. Lisäksi ad hoc -muotoisiin yksikköihin verrattuna ajatuspajat omistavat usein huomattavan osan niiden resursseista, joita käytetään tutkimuksen tekemiseen, julkaisemiseen sekä politiikka-analyysin tuottamiseen. Ajatuspajojen tuotokset ovat pääasiassa kirjoja, raportteja, muistioita, konferensseja, seminaareja sekä epävirallisia keskustelutilaisuuksia päättäjien, valtion virkamiehien sekä eri sidosryhmien kanssa.

Kattavan ajatuspajamääritelmän tekemistä vaikeuttaa myös se, että ajatuspajan tapaisesti itsenäisesti ja sitoutumattomasti toimivia organisaatioita toimii myös yliopistojen yhteydessä (Weaver 1989, 563–564). Huhtala ym. (2016, 56) ovat kuvanneet ajatuspajojen määrittämisen reunaehtoja seuraavasti: ”[ajatuspajojen tarkoituksena on] yhteiskunnallinen vaikuttaminen joko yleisesti ajattelu- ja toimintatapoihin tai erityisesti päätöksentekoon”. Andrew Selee (2013, 12) terävöittää, että ajatuspajojen

toimintaa ohjaa ajatus siitä, että ideoilla ja niiden tuottamisella ylipäänsä on merkitystä ja vaikutusta poliittisessa päätöksenteossa. Ajatuspajoilla puolestaan nähdään olevan merkittävä rooli näiden uusien ajatusten ja ideoiden tuottamisessa. Ajatuspajoilla ei kuitenkaan ole yksinään monopolia tuottaa päätöksentekoa varten uusia ideoita tai avauksia. Nykymaailmassa uusista ajatuksista ei ole pulaa, vaan niitä tuottavat kilvan niin perinteiset yliopistot, edunvalvontaryhmät, erilaiset yksityisen sektorin organisaatiot sekä muut toimijat. Ajatuspajat ovat kuitenkin muodostuneet organisaatiorakenteeltaan sellaisiksi, että ne pystyvät tuottamaan, analysoimaan sekä jakamaan päätöksentekoon ideoita ketterästi ja usein tehokkaasti avainyleisönsä tavoittaen. (Selee 2013, 11–12.)

Ajatuspajojen laajan määritelmän ongelmallisuuteen kiinnitettiin tutkimuksessa huomiota, ja siksi ajatuspajojen määrittelyn tueksi lisättiin kaksi kriteeriä. Ensimmäisen kriteerin mukaan ajatuspajat ovat itsenäisiä valtioiden hallituksista ja yliopistoista; toiseksi ne toimivat voittoa tavoittelemattomasti. (Weaver & McGann 2000, 4.) Lisäkriteereitä on kritisoinut liian kapeakatseiseksi muun muassa Diane Stone (2004, 2–4), joka katsoo niiden soveltuvan lähinnä anglo-amerikkalaiseen kontekstiin, sillä Euroopassa useat ajatuspajat ovat riippuvaisia valtiolta saatavista avustuksista.

Stone (2004, 2–4) puhuukin ajatuspajojen yhteydessä mieluummin niiden relatiivisesta itsenäisyydestä, sillä ne ovat usein joidenkin resurssien suhteen riippuvaisia hallitukseen yhdistettävistä tahoista. Ajatuspajoilla on välttämätöntä olla jonkinlainen kytkentä hallitukseen, mikäli ne haluavat onnistua pyrkimyksissään vaikuttaa politiikkaan. Samalla niiden pyrkimys säilyttää intellektuaalinen autonomia tarkoittaa kuitenkin käytännössä sitä, että monet ajatuspajat yrittävät saavuttaa tasapainon hallituksesta riippuvaisuuden ja täydellisen eristäytyneisyyden välillä. Ajatuksellisesti ajatuspajojen itsenäisyyttä voi arvioida kolmesta eri lähtökohdasta käsin: laillisesta, taloudellisesta ja tieteellisestä. Taloudellisessa ulottuvuudessa arvioidaan ajatuspajojen rahoituspohjan kestävyttä, sillä monet ajatuspajat ovat riippuvaisia yhdestä rahoittajalähteestä. Taloudellinen itsenäisyys viittaa lahjoitusten sekä useiden sponsoreiden saamiseen, jotta rahoituspohja olisi monipuolinen ja kestävä. Tieteellisellä itsenäisyydellä viitataan hyvän tieteellisen tavan noudattamiseen, esimerkiksi sitoutumiseen siihen, että tutkimus tehdään mahdollisimman läpinäkyvästi. Hartwig Pautz (2011, 421) on nostanut ajatuspajoja määritellessä esille sen, että tutkimuskirjallisuudessa ollaan suhteellisen samanmielisiä siitä, että ajatuspajojen tulee olla valtioiden hallituksista erillään, kunhan se ei tarkoita sitä, etteikö ajatuspajat voisi saada toimintaansa rahoitusta valtiolta.

Andrew Richin (2004, 11–12) määritelmä tiivistää usein ajatuspajamääritelmissä toistuvat näkemykset. Richin mukaan ajatuspajat ovat itsenäisiä, riippumattomia ja voittoa tavoittelemattomia organisaatioita, jotka sekä tuottavat että pääasiallisesti luottavat asiantuntijuuteen ja uusiin ideoihin saadakseen kannatusta sekä vaikuttaakseen päätöksentekoprosessiin. Richin mukaan operatiivisessa mielessä tarkasteltuna ajatuspajoja voidaan tarkastella organisaatioina, jotka tekevät tutkimusta sekä levittävät tutkimustietoa ja ideoita poliittisen päätöksenteon tueksi. Poliittisessa mielessä ajatuspajoja voidaan pitää instituutioina, jotka pyrkivät aktiivisesti maksimoimaan niin vaikuttavuutensa, kuin ajatuksiensa ja asiantuntijuutensa pääsyn politiikan tekemisen keskiöön. Lisäksi ajatuspajat pyrkivät usein korostamaan riippumattomuuttaan saavuttaakseen yleisön luottamuksen, sillä niiden tuottamaan tietoon suhtaudutaan vakavammin, mikäli sen katsotaan olevan vapaa taloudellisista yhteyksistä. Jopa ideologisesti värityneet ajatuspajat pyrkivät vaikuttamaan riippumattomilta ääriryhmistä, ja sitä kautta kasvattamaan omaa uskottavuuttaan.

Euroopan integraation erikoistuneen Notre Europe -ajatuspaja määrittelee ajatuspajan yhdeksän kriteerin avulla. Määritelmän mukaan ajatuspajat ovat pysyviä organisaatioita, jotka ovat erikoistuneet politiikkasuositusten antamiseen ja tutkimukseen, joka tuotetaan oman henkilökunnan voimin. Ne tuottavat uusia ideoita, analysoivat sekä antavat neuvoja, joiden tarkoituksena on päätyä vaikuttamaan sekä päätöksentekijöihin että yleiseen mielipiteeseen. Ajatuspajoina toimivat organisaatiot eivät kuitenkaan ole vastuussa hallituksen toimista ja ne pyrkivät säilyttämään tutkimuksellisen itsenäisyyden. Niiden päätehtävänä ei ole tutkintojen myöntäminen tai siihen tähtäävän opetuksen antaminen, vaan niiden tarkoitus on vaikuttaa yleiseen etuun, toisin kuin puhtaasti kaupallisten organisaatioiden. Määritelmän tarkoituksena ei ole toimia ajatuspajojen aitouden varmistajana, vaan myös Notre Europe listan laatijana suhtautuu kriteereihin joustavasti. Ajatuspajoja määriteltäessä onkin hyvä huomata, ettei juuri kukaan ole valmis edes yrittämään ajatuspajojen tyhjentävää määrittelyä. Pääasiallisena tarkoituksena määritelmille voidaan nähdä enemmänkin erojen hakeminen sen suhteen, miten ajatuspajat eroavat muista tutkimusta tekevistä organisaatioista. (Boucher & Hobbs 2004, 2–3.)

3.2 Ajatuspajojen erilaiset muodot

Ajatuspajojen määrittelemisen lisäksi tutkijat ovat pyrkineet jakamaan ajatuspajoja erilaisiin muotoihin, jotta niiden moninaista luonnetta olisi helpompi ymmärtää. Yksi tunnetuimmista tavoista jakaa ajatuspajat on R. Kent Weaverin (1989) luokittelu akateemisiin ajatuspajoihin (*universities without*

students), sopimustutkimuslaitoksiin (*contract researcher*) ja edunvalvontaan keskittyviin ajatuspajoihin (*advocacy tank*). Myöhemmin Weaver ja McGann (2000, 6–8) ovat täydentäneet listaa neljännellä kategorialla, poliittisilla ajatuspajoilla.

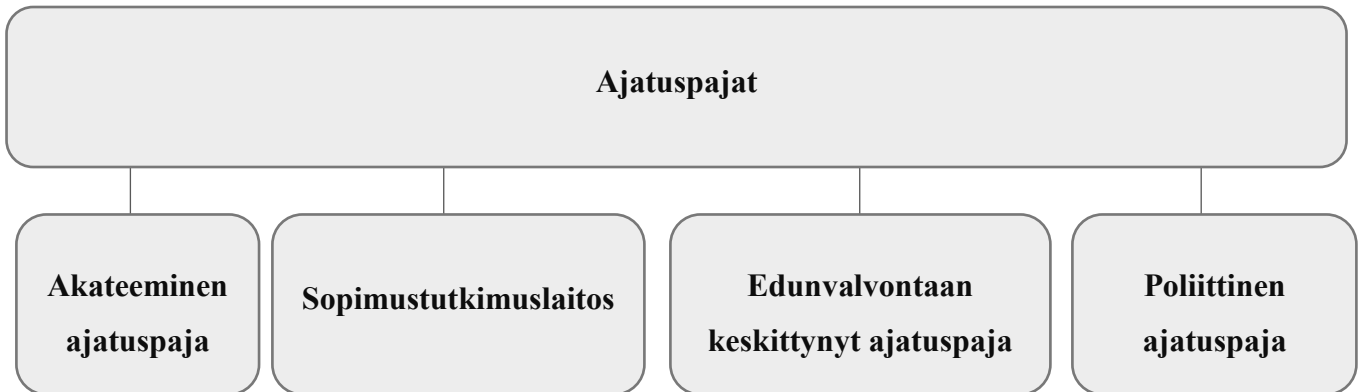
Weaverin (1989) jaossa akateemisten ajatuspajojen ominaispiirteiksi katsotaan tutkijoihin luottaminen tutkimuksen tekijöinä, rahoituksen saaminen pääasiallisesti yksityiseltä sektorilta (niin säätiöiltä, yrityksiltä kuin yksityishenkilöiltä) ja se, että tutkimuksen tuloksina on ensisijaisesti laajat julkaisut. Vaikka usein akateemisesti toimivat ajatuspajat tarttuvat yksittäisiin lakialoitteisiin, voidaan niiden toiminnan päämääränä nähdä kuitenkin olevan pitkäjänteinen toiminta päätöksentekijöiden mielipiteen muuttamiseksi.

Sopimustutkimuslaitoksen tavoin toimivat ajatuspajat tuottavat useimmiten raportteja valtion virastoille. Siten niiden tuottama tieto ei ole lähtökohtaisesti kaikkien saatavilla, vaan valmiin tutkimuksen avoimuus riippuu viraston halusta julkistaa se. Osalla näin toimivista ajatuspajoista on erityisen läheiset välit johonkin yksittäiseen virastoon, kuten Yhdysvalloissa on ajatuspaja RANDilla ja puolustusministeriöllä. Vaikka sopimustutkimuslaitosten ja akateemisten ajatuspajojen välillä on eroavaisuuksia, yhdistää niitä erityisesti akateemisten tutkijoiden palkkaaminen tutkimuksen tekijöiksi sekä objektiivisuuden painottaminen tuotetuissa analyysissä. Objektiivisuuteen tulee kuitenkin suhtautua kriittisesti, mikäli ajatuspaja tekee läheisesti yhteistyötä ja tuottaa tietoa taholle, joka toimii ajatuspajan rahoittajana.

Edunvalvontaan keskittyvät ajatuspajat ovat ideologisesti värittyneitä, ja toiminnassaan ne yhdistävät poliittisen tai ideologisen linjan sekä pyrkimyksen vaikuttaa ajankohtaiseen poliittiseen keskusteluun. Ahmad (2008, 538) on täydentänyt lisäämällä, että edunvalvontaan keskittyvien ajatuspajojen tutkimusintressi on lyhytjänteisemmässä tutkimuksessa, jonka pääpaino on levittää tutkimustulokset laaja-alaisesti päätöksentekijöiden käyttöön. Lyhyillä muistioilla on tarkoitus vaikuttaa pikemminkin juuri käsillä oleviin poliittisiin kysymyksiin, eikä tehdä pitkäjänteistä tutkimusta, joka vastaisi erityisesti tulevaisuuden haasteisiin.

Poliittiset ajatuspajat ovatkin huomattavan samankaltaisia edunvalvontaan keskittyneiden ajatuspajojen kanssa, sillä niidenkin toimintaa ohjaa ideologinen ulottuvuus. Yhtymäkohtana on myös niiden toiminnan tuotokset, sillä usein ne tuottavat lyhyehköjä muistioita ja raportteja pitkien tieteellisten kirjojen sijasta. Niiden henkilökunta koostuu useimmiten kokeneista entisistä valtion virkamiehistä ja poliittisten puolueiden aktiiveista. Lisäksi poliittisten ajatuspajojen toimintaan vaikuttaa emopuolueen tarpeet ja toiveet. (Weaver & McGann 2000, 6–8.)

Vaikka poliittiset ajatuspajat on irrotettu selkeästi omaksi ajatuspajamuodoksi, on tärkeää painottaa kaikkien ajatuspajojen toiminnan poliittisuutta, sillä niiden pyrkimyksenä on toiminnallaan vaikuttaa poliittiseen päätöksentekoon. Poliittisten ajatuspajojen kohdalla taustalla vaikuttaa puolue, muille ajatuspajamuodoilla niiden lähellä olevien intressiryhmien tai ajatuspajojen itse määrittämät tarpeet. Poliittisten ajatuspajojen erikoisuutena voidaan pitää sitä, että niiden osuus ajatuspajojen lukumäärästä Yhdysvalloissa on lähes mitätön, kun taas Euroopassa ne ovat yksi merkittävimmistä ajatuspajamuodoista (Ahmad 2008, 534). Yksi tekijä poliittisten ajatuspajojen marginalisoitumiseen Yhdysvalloissa lienee kaksipuoluejärjestelmä, jolloin poliittisille ajatuspajoille ei ole suurta tilausta osana kansalaisyhteiskuntaa. Poliittisten ajatuspajojen sijasta Yhdysvalloissa toimii runsaasti erilaisia edunvalvontaan keskittyviä ajatuspajoja (Ahmad 2008, 540).

Kuvio 1. Ajatuspaja-yläkäsitteen jakautuminen ajatuspajamuotoihin (mukaiillen Weaver & McGann 2000).

Ajatuspajojen luonne politiikan rajapinnassa toimimisesta näkyy myös Andrew Seleen (2013, 13–14) määritelmässä, sillä hän on jaotellut ajatuspajat kahteen ryhmään perustuen siihen, onko niillä jokin poliittinen tai ideologinen agenda vai ei. Poliittisen ideologian toimintaideakseen ottaneet ajatuspajat pyrkivät edistämään omaa näkemystään hyvin toimivasta yhteiskunnasta ja usein ne ovat läheisissä väleissä poliitikkojen sekä saman ajatusmaailman jakavien eturyhmien kanssa. Näillä ajatuspajoilla on usein suurempi mahdollisuus vaikuttaa päätöksiin, sillä he ovat kietoutuneet niiden poliitikkojen verkostoihin, jotka lopulta tekevät päätökset. Ei-ideologiset ajatuspajat puolestaan perustavat toimintansa siihen, että ajatuspajan tuottama tutkimustieto ja yhteiskunnalliseen keskusteluun osallistuminen voivat osaltaan vaikuttaa merkittävästi poliittiseen päätöksentekoon.

Kategorioiden erilaisilla ajatuspajatyypeillä on omat etunsa ja haasteensa. Akateemiset ajatuspajat painottavat työssään objektiivisuutta ja henkilökuntansa tutkijataustaisuutta. Työssään ne kokevat jännitettä tieteellisen tutkimuksen kriteereiden täyttämisen ja politiikkarelevanttiuden välillä. Akateemiset ajatuspajat itse suosivat ensimmäisen täyttymistä, kun taas päätöksentekijät pitävät tulosten esittämistä lyhyen ytimekkäässä muodossa tärkeämpänä. (Weaver & McGann 2000, 8.)

Sopimustutkimuslaitoksilla puolestaan on selkeä etu aiheen ajankohtaisuuden nähden suhteessa akateemisiin ajatuspajoihin, sillä tutkimuksen tilaaja on usein kuvannut suhteellisen yksityiskohtaisesti sitä, millaisiin kysymyksiin se haluaa tutkimuksen vastaavan. Sopimustutkimuslaitosten haasteet liittyvät tieteellisen tutkimuksen kriteereiden ja asiakkaan toiveiden yhteensovittamiseen, erityisesti mikäli ne ovat taloudellisesti tai muutoin riippuvaisia asiakkaistaan. Mikäli tutkimuksen rahoittavalla asiakkaalla on selkeä näkemys tutkimuksen kulusta, on riskinä rahoittajan pyrkimys vaikuttaa tutkimuksen tuloksiin tai kieltäytyä julkaisemasta tuloksia, jotka eivät vastaa hänen toiveitaan. Epäilyskin tästä uhkaa tutkimuksen objektiivisuutta. (Weaver & McGann 2000, 8.)

Edunvalvontaan keskittyneet ajatuspajat kohtaavat haasteen pyrkiessään säilyttämään yhtenäisen ja jatkuvan arvopohjan, käsityksen objektiivisuudesta ja tutkimuksen kokonaisvaltaisuudesta. Haaste voi kulminoitua siihen pisteeseen asti, että tutkimus nähdään olevan joustamatonta omien arvojen levittämistä objektiivisen analyysin sijasta, jolloin suuri osa potentiaalisesta yleisöstä saattaa jättää ne huomiotta. Samalla tavalla myös poliittisten ajatuspajojen linkki poliittisiin puolueisiin rajoittaa niiden objektiivisuutta, luotettavuutta ja itsenäisyyttä. Lisäksi niiden vaikutusmahdollisuudet pienenevät entisestään, jos niihin kytkeytyvä puolue ei ole vallassa. Vaikka teoriassa ajatuspajoja voi jakaa kategorioihin niiden ominaispiirteiden perusteella, on jakaminen käytännössä yleensä haastavaa, sillä ne voivat omaksua hybridimäisesti piirteitä useista eri kategorioista. Esimerkiksi akateemiset ajatuspajat yrittävät usein omaksua piirteitä taitavasti itseään markkinoivilta edunvalvontapajoilta, kun taas edunvalvontaan keskittyvät ajatuspajat pyrkivät vahvistamaan uskottavuuttaan akateemisten ajatuspajojen tyyliä toteuttamalla pidempiä ja perinpohjaisia tutkimuksia. Lisäksi ajatuspajoista puhuttaessa tulee mielessä pitää niiden nopea kehittyminen. Ajatuspajat tuskin pysyvät muuttumattomina, vaan ne pyrkivät mukautumaan yhteiskunnan muutoksen mukana, jotta ne pysyvät tulevaisuudessakin relevantteina toimijoina. (Weaver & McGann 2000, 8.)

3.3 Ajatuspajojen tehtävät

Ajatuspajojen tehtävistä on käyty akateemista keskustelua viimeisten vuosikymmenten aikana. Ennen sitä ne jätettiin kuitenkin tutkimuksessa vähäiselle huomiolle. Osaksi siihen vaikutti se, että ennen 1960-lukua ajatuspajat olivat suhteellisen matalan profiilin toimijoita päätöksenteon prosesseissa, eivätkä ne olleet nousseet maailmanlaajuisiksi ilmiöksi. Ajatuspajat kyllä tuottivat tärkeää tutkimusta päätöksenteon tueksi, mutta tutkijat nostivat harvoin tutkimustuloksiaan julkiseen keskusteluun debatoitavaksi. Ajatuspajatutkimuksen vähäisyyttä selitti myös se, että ideoiden ja asiantuntijuuden vaikutus poliittiseen päätöksentekoon on vaikeasti selvitettävissä, vaikka niiden rooli tutkijoiden keskuudessa tunnustetaan. (Rich 2004, 7–8.)

Osa näkee ajatuspajojen roolin tieteellisen ja objektiivisen tiedon tuottajana, ja osa korostaa ajatuspajojen roolia politiikkarelevanttina toimijana, jonka päämääränä on levittää tekemänsä tutkimus poliittisille päättäjille saadakseen omalle toiminnalleen painoarvoa. Vastakkainasettelu ideoiden ja politiikan maailman välillä on ollut olemassa jo pitkään, ja se voidaan jäljittää aina Platoniin asti, joka on kuvannut, ettei hyvää hallintoa voi olla ennen kuin filosofit ovat kuninkaita ja kuninkaat filosofeja. McGann (2007) on jakanut ajatuspajat esitettyjen ajatusten perusteella kahteen ryhmään: *akateemisen koulukunnan* mukaan ajatuspajojen tulisi keskittyä tutkimuksessa tieteellisten vaatimusten täyttämiseen, isoon kuvaan sekä pidemmän aikavälin kysymysten ratkaisemiseen. *Politiikkarelevanttiutta painottava koulukunta* puolestaan katsoo, että ajatuspajojen tulisi keskittyä päätöksentekijöiden tarpeisiin sekä ajankohtaisiin poliittisiin kysymyksiin. (McGann 2007, 6–7.) Koulukuntajako havainnollistaa hyvin ajatuspajakentän monipuolisuutta; akateemisen koulukunnan periaattein toimiva ajatuspaja on lähellä yliopiston yksikköä tai tutkimuslaitosta, kun taas politiikkarelevanttiutta korostava ajatuspaja toimii omanlaisenaan politiikan vaikuttamistoimistona.

Weaverin ja McGannin (2000, 5–6) mukaan lyhyin vastaus ajatuspajojen tehtäviin on se, että niiden toimintatavat voivat vaihdella merkittävästi ajatuspajakohtaisesti, eivätkä kaikki toimi samalla tavalla. Heidän mukaansa ensimmäinen tehtävä, jota erityisesti akateemisen henkilökunnan ajatuspajat harjoittavat, on perustutkimuksen tekeminen erilaisista politiikan teemoista. Toinen tärkeä rooli ajatuspajoille on päättäjien neuvominen ajankohtaisten poliittisten kysymysten kanssa. Suositusten antaminen voi tapahtua päätöksenteossa lähes missä vaiheessa tahansa ja useiden eri väylien kautta. Lisäksi ajatuspajat voivat järjestää tiedotustilaisuuksia ja pitää seminaareja eri aiheista niin medialle kuin päättäjillekin. Ne voivat myös julkaista muistioita ja niiden henkilökuntaa voidaan kuulla lainsäädäntöä

valmistellessa. Ajatuspajojen henkilökunta voi myös kirjoittaa sanomalehtien yleisönosastoilla ajatuspajan nimissä ja toteuttaa rooliaan neuvonantajana tätä kautta.

Kolmas ajatuspajojen perustehtävä on hallitusohjelmien arviointi. Ajatuspajat pyrkivät levittämään tekemiään arviointeja kuten muitakin julkaisujaan tavoilla, jotka lisäisivät niiden mahdollisuutta saavuttaa päätöksentekijät ja media. Neljäntenä ajatuspajat voivat toimia asiantuntijoiden välittäjinä ja osana ideoiden vaihtamista. Kirjallisen tuotoksen sijaan tärkeää on suullinen viestintä ja henkilökohtaiset suhteet. Poliitiikan ala on laaja, joten poliitikot eivät voi tietää kaikkea vaadittavaa käsittelyssä olevista asioista. Erityisesti teknisten yksityiskohtien ymmärtäminen on haastavaa, ja tällöin keskustellessaan asiantuntijan kanssa päätöksentekijät saattavat päätyä omaksumaan asiantuntijan näkökulman (vrt. Reunanen 1996). (Weaver & McGann 2000, 5–6.)

Viidentenä roolina ajatuspajoilla on mahdollisuus toimia asiantuntevan työvoiman lähteenä valtiolle, sillä ajatuspajan henkilökuntaan kuuluvat ovat perehtyneet tarkasti politiikkaan ja siihen vaikuttamiseen. Ajatuspajoissa työskenteleviä voi nimittää politiikan osaajiksi, joten niissä työskenteleviä henkilöitä voidaan rekrytoida merkittäviin virkoihin. Ajatuspajat toimivat myös potentiaalisina työnantajina aiemmin politiikan parissa toimineille edustajille sekä virkamiehille. Lisäksi ajatuspajat voivat myös kouluttaa uuden sukupolven päättäjiä harjoittelupaikkojen sekä erilaisten stipendiohjelmien kautta. (Weaver & McGann 2000, 5–6.) Viides rooli soveltuu kuitenkin lähinnä Yhdysvaltojen kontekstiin, sillä Suomessa valtion virkamiesten tulisi toimia puolueettomasti, eikä Suomessa ole totuttu siihen, että virkamiehet vaihtuisivat uuden hallituksen muodostumisen yhteydessä.

Kuudentena roolina on ajatuspajojen henkilöstön toimiminen politiikan ja ajankohtaisten asioiden kommentaattorina mediassa. Aiemmin tämä rooli toteutui yleisönosastokirjoituksissa, mutta nykyisin se näkyy uutissivuilla kommentteina tai radio- tai televisio-ohjelmien uutislähetöksissä. (Weaver & McGann 2000, 5–6.) Vuonna 2007 James McGann (2007, 5–6) kommentoi ajatuspajojen tehtäviä sanomalla ajatuspajojen toimivan perinteisten näkemysten ja toimintatapojen sekä ”business as usual” -mentaliteetin haastajina. Ajatuspajojen pääasialliseksi tehtäväksi hän linjasi päätöksentekijöiden tukemisen perusteltujen päätöksien tekemisessä.

Ajatuspajojen toiminnassa on myös Stephen Boucherin ja Ben Hobbsin (2004, 1–2) mukaan haasteita. Ensimmäinen haaste liittyy rahoitus pohjaan ja sen monipuolisuuteen. Monipuolinen rahoitus pohja on kriittinen erityisesti laskusuhdanteiden aikana, kun niin yksityistä kuin julkista rahoitusta on haastavaa saada. Toiseksi ajatuspajoissa työskentelevät henkilöt ovat usein korkeasti koulutettuja, sanavalmiita ja

analyttiseen työskentelyyn kykeneviä. Lisäksi ajatuspajojen luonteen takia työntekijöiden tulee pystyä kommunikoimaan taitavasti median kanssa. Tällaisten asiantuntijoiden löytäminen voi kuitenkin olla haasteellista – vaikkakin pätevä henkilökunta on kriittinen osa ajatuspajojen menestystä. Kolmantena haasteena on se, että ajatuspajan tulisi kyetä tuottamaan aidon innovatiivisia ideoita ja avauksia, jotka haastavat vallitsevan tilanteen mutta tarjoavat samalla siihen ratkaisuja.

Neljäntenä haasteena on se, että ajatuspajat ymmärtävät itse, miten ne voivat vaikuttaa sekä muokata politiikkaa ja siitä käytävää keskustelua. Mikäli tämä toimintalogiikka ei ole ajatuspajan henkilökunnalle yksiselitteisen selvää, on ajatuspajan haastavaa suoriutua menestyksekkäästi erityisesti vaikuttamiseen tähtäävissä tehtävissä. Näissä haasteissa onnistuminen edellyttää, että ajatuspajat ymmärtävät mikä heidän yleisönsä on, mikä heidän tuotteensa on, millä keinoin ne menestyvät ja miten he pystyvät arvioimaan omaa vaikuttavuuttaan. (Boucher & Lahrant 2004, 1–2.)

4 AJATUSPAJOJEN KEHITTYMINEN

4.1 Ajatuspajat kansainvälisessä kontekstissa

Useat tutkijat puhuvat aalloista kuvaillessaan ajatuspajojen kehittymistä (ks. esim. McGann 2007; Stone & Ullrich 2003, Ahmad 2008, vrt. Abelson 2004). Kehityksen vertaaminen aaltoihin kuvaa suhteellisen hyvin ajatuspajojen muotoutumista, sillä tiettyinä ajanjaksoina on syntynyt runsaasti uusia ajatuspajoja. Puhuttaessa ajatuspajojen historiasta on syytä muistaa, että ajatuspajamaisesti toimivia instituutioita on toiminut jo ennen 1900-lukua, jolloin englanninkielinen termi think tank virallisesti lanseerattiin. Esimerkiksi Iso-Britannissa toimivat ja yhtenä ensimmäisinä ajatuspajoina pidetyt Institute of Defense and Security Studies perustettiin jo 1831 ja Fabian Society vuonna 1884. (McGann & Sabatini 2011, 39.) Thomas Medvetz (2012) kuitenkin huomauttaa, etteivät tukijat ole samanmielisiä siitä, mikä on ensimmäinen ajatuspaja tai koska ajatuspajailmiö on saanut alkunsa. Havaittavissa kuitenkin on, että historiallisesti ajatuspajojen syntyminen on usein liittynyt yhteiskunnassa käynnissä olleisiin murroksiin ja tapahtumiin, jolloin poliitikot ovat joutuneet etsimään syntyneisiin tilanteisiin täysin uudenlaisia ratkaisuja (Turunen 2005, 15; Kervinen 2006, 4; vrt. Stone & Ullrich 2003, 14).

Yhdysvalloissa ajatuspajojen aaltomainen syntyminen on McGannin (2007, 9) mukaan näkynyt molempien maailmansotien jälkeen, 1960-luvun alkuvuosina ja tuoreimpana 1980-luvulla, jolloin uusia ajatuspajoja perustettiin vuosittain poikkeuksellisen paljon. Pitkähkön kasvukauden jälkeen 2000-luvulla uusien, vasta perustettujen ajatuspajojen määrä lähti Pohjois-Amerikassa laskuun. Osaltaan McGannin mukaan tähän on vaikuttanut ainakin se, että ajatuspajojen rinnalle on syntynyt mitä moninaisempia poliittiseen vaikuttamiseen pyrkiviä toimijoita ja organisaatioita, joita on suosittu ajatuspajojen kustannuksella. Toinen mahdollinen selitys on tiedon tuottamisen markkinoilla saavutettu taso, joka on hankaloittanut uusien toimijoiden pääsyä sinne (McGann & Sabatini 2011, 43). Kolmantena tilanteeseen on vaikuttanut haastava taloudellinen tilanne ja vaikeudet saada toiminta rahoitetuksi, erityisesti jos kyseessä on vasta toimintaansa aloitteleva ajatuspaja (McGann 2007, 9).

Heti ajatuspajojen syntyvaiheessa 1900-luvulla Yhdysvalloissa syntyi monia merkittäviä ajatuspajoja. Yksi ensimmäisistä ajatuspajoista Yhdysvalloissa oli Russell Sage Foundation, joka perustettiin jo vuonna 1907 (Rich 2004, 34). Muita merkittäviä 1900-luvulla perustettuja ajatuspajoja ovat esimerkiksi Carnegie Endowment for International Peace (CEIP) sekä Brookings-instituutti. Ensimmäisten ajatuspajojen toimintalogiikkana oli toimia yliopistoina ilman opiskelijoita (ks. Weaver 1989), ja niiden päätehtävinä oli päätöksentekijöiden ja suuren yleisön opettaminen ja tiedottaminen erilaisista

ulkopolitiikan kysymyksistä. Toisen maailmansodan jälkeen ulkopoliittisen tiedon sekä neuvonannon tarve nousi merkittävästi maailmanpoliittisen tilanteen kärjistyttyä idän ja lännen väliseksi vastakkainasetteluksi. Tässä yhteydessä perustettiin muun muassa puolustuskysymyksiin keskittynyt RAND, joka loi Yhdysvaltoihin uudenlaisen ajatuspajatyypin, joka on osin hallituksen rahoittama ja usein tiettyyn aihepiiriin erikoistunut. (McGann & Sabatini 2011, 40–41.)

Trine Villumsen (2007, 147) esittää, että Euroopassa ajatuspajoja alkoi syntyä 1900-luvun alkupuolella reaktion ensimmäiselle maailmansodalle. Diane Stone ja Heidi Ullrich (2003, 8) lähtevät ajatuspajahistoriassa liikkeelle jo aiemmin: heidän mukaansa Euroopassa ajatuspajojen ensimmäinen aalto käynnistyi 1800-luvun loppupuolella ja kesti aina toisen maailmansodan puhkeamiseen asti. Iso-Britanniassa hallituksen ulkopuoliset, poliittista analyysia tuottavat instituutit (esimerkiksi Chatham House ja National Institute of Economic and Social Research) olivat tyyliltään akateemisia, ja niiden mielenkiinnon kohteet eivät olleet rajoittuneita tiettyihin asiakysymyksiin. Ensimmäinen aalto oli nähtävissä myös muualla Euroopassa, eritoten Saksassa, Ruotsissa ja Itävallassa.

Toinen aalto tapahtui vuoden 1945 ja 1970-luvun loppuvuosien välillä, jolloin politiikan tutkimuksen ja analysoinnin kapasiteetti kasvoi merkittävästi niin hallituksen sisä- kuin ulkopuolellakin. Kapasiteetin kasvamiseen vaikutti erityisesti valtioiden mahdollisuus tukea tutkimusta taloudellisesti. Aikakauden ajatuspajat olivat tyyliltään teknokraattisia ja ensimmäisen aallon tavoin painotus pysyi pragmatismia, puolueettomuutta ja objektiivista analyysia suosivana. Ajanjakson ajatuspajat voidaan jakaa laajasti kahteen ryhmään: instituutteihin, jotka keskittyivät maan sisäiseen politiikkaan (esimerkiksi Britanniassa Political and Economic Planning PEP, myöhemmin Policy Studies Institute) ja instituutteihin, jotka käsittelivät kansainvälisen politiikan, puolustuspolitiikan tai turvallisuuden kysymyksiä (esimerkiksi Norjan Institute of International Affairs, perustettu 1959). Kaiken kaikkiaan tämän ajanjakson aikana syntyi osa Manner-Euroopan merkittävimmistä ajatuspajoista, jotka ovat edelleen toiminnassa. (Stone & Ullrich 2003, 9.)

Kolmas aalto voidaan liittää 1980- ja 1990-lukuihin, jolloin itsenäisten ajatuspajojen määrä kasvoi räjähdysmäisesti ympäri maailman, myös Euroopassa. Mielenkiintoista kolmannen aallon yhteydessä syntyneissä ajatuspajoissa ovat ne erityispiirteet, jotka kiinteimmin liitetään juuri tänä ajankautena syntyneisiin ajatuspajoihin. Yksi näistä erityispiirteistä on erikoistuminen tiettyyn politiikan alaan. Kolmannen aallon yhteydessä syntyi ajatuspajoja, jotka olivat erikoistuneita niin ympäristö-, rauhan kuin taloudenkin kysymyksiin. Toinen merkittävä erityispiirre oli ideologisesti värittyneiden ajatuspajojen syntyminen, mikä ajansaatossa mahdollisti ajatuspajojen vahvemman profiloitumisen. Kolmannen aallon

ajatuspajat omaksuivat myös toiminnassaan omille uusille arvoilleen sopivia tapoja toimia. Osa uusista ajatuspajoista alkoi markkinoida tutkimuksiaan avoimemman ideologisen taustan kautta, jotta tutkimuksen ja politiikan välille oli mahdollista luoda entistä paremmin siltaa. Lisäksi kolmannen aallon kohdalla ajatuspajojen toimintaan mukaan astui voimakkaammin kilpailu. Useissa valtioissa poliittisten näkemysten monipuolisuuden lisääntyminen kasvaneen ajatuspajatoiminnan ansiosta aiheutti kilpailua uusien ideoiden välillä. Aikaisemmin tyypillinen ajatuspaja oli kooltaan suurempi, ja lukumäärällisesti niitä oli huomattavasti vähemmän: nyt puolestaan ajatuspajojen määrä oli kasvanut, mutta ne eivät välttämättä olleet kooltaan suuria tutkimuslaitoksia. (Stone & Ullrich 2003, 9–10.)

Vuonna 2003 julkaistun artikkelin mukaan neljäs aalto oli kirjoitushetkellä parhaillaan nousemassa. Poliittista analyysia tuottavat organisaatiot ovat laajentamassa tutkimusfokustaan valtioiden rajojen ulkopuolelle, kohti alueellisempaa ja globaalimpaa toimialaa. Euroopassa ajatuspajoja on syntynyt erityisesti analysoimaan Euroopan unionin (EU) toimintaa, ja EU-politiikkaan keskittyvien ajatuspajojen määrä on ollut merkittävässä kasvussa aina 1990-luvulta lähtien. Kyseiset ajatuspajat ovat paneutuneet laaja-alaisesti EU:n toimialaan liittyvien poliittisia kysymysten käsittelyyn aina EU:n laajentumisesta yksittäisten päätösten vaikutusten arvioimiseen. Globaalisti on myös nähtävissä, että kansainväliset organisaatiot kuten Maailman kauppajärjestö (WTO) ja eri YK:n alaiset järjestöt ovat onnistuneet houkuttelemaan ajatuspajoja omaan vaikutuspiiriinsä. (Stone & Ullrich 2003, 8–10; vrt. Villumsen 2007, 148, 150.)

4.2 Ajatuspajat Suomessa

Suomalaisilla ajatuspajoilla, erityisesti poliittisilla, ei ole pitkiä perinteitä tai historiaa, joten tässä luvussa paneudutaan pikemminkin suomalaisten ajatuspajojen nykytilanteeseen ja niiden historiaa sivutaan vain lyhyesti. Suomalaisten ajatuspajojen kehityksen voi katsoa noudattavan muiden Pohjoismaiden mallia. Pohjoismaista Norjassa ja Ruotsissa ajatuspajailmiö on ollut tutumpi pidempään, kun taas Tanskassa ensimmäiset ajatuspajat perustettiin 2000-luvun alkuvuosien aikana – siis samoihin aikoihin, kuin poliittiset ajatuspajat instituutiona syntyivät Suomessa (Blach-Ørsten & Kristensen 2016, 23).

Elina Vainikainen (2014, 9) on opinnäytetyössään jakanut suomalaisten ajatuspajojen kirjon karkeasti kolmeen luokkaan: ennen vuotta 2000 perustettuihin tutkimuslaitoksiin, puolueiden yhteyteen muodostuneisiin ajatuspajoihin sekä muodollisesti sitoutumattomiin ajatushautomoihin. Vainikaisen

jaottelu on selkeä ja kuvaa hyvin suomalaista ajatuspajakontekstia. Samassa luokassa olevat ajatuspajat voivat kuitenkin vaihdella huomattavasti niiden toiminnan suhteen, kuten poliittisten ajatuspajojen kohdalla on selkeästi havaittavissa. Myös muodollisesti sitoutumattomat ajatushautomot vaihtelevat runsaasti toiminnan aktiivisuuden suhteen, joten luokittelu toimii pikemminkin ajatuksellisena viitekehyksenä, ei täydellisinä kategorioina.

Ennen vuotta 2000 perustetuilla tutkimuslaitoksilla Vainikainen (2014) viittaa esimerkiksi Elinkeinoelämän valtuuskuntaan (EVA), Pellervon taloustutkimukseen (PTT) ja Palkansaajien tutkimuslaitokseen (PT). Kervisen (2000, 7) mukaan mainittuja esimerkkejä voidaan pitää Suomen kontekstissa lähimpänä akateemisia ajatuspajoja (ks. Weaver 1989), jotka toiminnassaan palkkaavat akateemisia tutkijoita, muistuttavat tiedeinstituutioita ja noudattavat hyvää tieteellistä käytäntöä (McGann 2007, 13–14). Ajatuspajojen medianäkyvyyttä tutkinut Lotta Lounasmeri (2016, 78–79) puolestaan pitää erityisesti EVA:a pikemminkin edunvalvontaan keskittyvänä ajatuspajana. EVA alkoi kutsua itseään ajatuspajaksi sen englanninkielisellä think tank -termillä 2000-luvun aikana, kun termin käyttäminen nousi trendikkääksi (Lounasmeri 2016, 79).

Muista suomalaisista ajatuspajamaisista tutkimusyksiköistä Kervinen (2000, 7) nostaa esille eri valtion hallinnonalojen alaisuudessa toimivat organisaatiot. Esimerkiksi tutkimustyötä tekevä Terveyden ja hyvinvoinnin laitos toimii sosiaali- ja terveysministeriön alaisuudessa ja Valtion taloudellinen tutkimuskeskus osana valtiovarainministeriön hallinnonala (THL 2018; VATT 2018). Näiden lisäksi myös muutama yliopisto rahoittaa ajatuspajamaisesti toimivia tutkimusyksiköitä. Yksi esimerkki on Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore, jonka taustalla toimivan säätiön perusti Jyväskylän yliopisto yhdessä Suomen kulttuurirahaston kanssa. (Kervinen 2000, 7.)

Muodollisesti sitoutumattomista ajatuspajoista puhuttaessa tarkoitetaan esimerkiksi Demos Helsingin, Liberan, Ajatushautomo Tänkin ja feministisen ajatushautomo Hatun kaltaisia toimijoita (Vainikainen 2014, 9). Muodollisesti sitoutumattomat ajatuspajat ovat kategoriana moninainen; niin niiden ideologisen pohjan vahvuus, toiminnan aktiivisuus ja toiminnan tavoitteellisuus vaihtelevat suuresti. Esimerkiksi Demos Helsinki ilmoittaa olevansa ”yhteiskunnallista muutosta tekevä ajatushautomo”, joka palvelee yrityksiä, julkista sektoria sekä erilaisia järjestöjä. Toiminnassaan Demos Helsinki painottaa yhteiskuntavaikuttavuutta, ja toimeksiantajien lisäksi projektien tuotoksista tulisi hyötyä yhteiskunnan kokonaisuutena. (Demos Helsinki 2018a.) Organisaationa se toimii Demos Helsinki -brändin alla, vaikka toimintaa harjoitetaan kolmessa eri yksikössä. Voittoa tavoittelematon yhdistysmuotoinen Demos ry toimii ryhmän emona, joka omistaa konsulttityöhön keskittyneen Demos Helsinki Oy:n sekä

akateemiseen tutkimukseen ja sen yhteiskunnalliseen vuorovaikutukseen erikoistuneen Demos Research Institute Oy:n (Leppänen 2018; Demos Helsinki 2018b).

Libera puolestaan toimii säätiömuotoisena ajatuspajana, jonka rahoitus pohjautuu yksityisiin lähteisiin. Lisäksi Libera kertoo olevansa itsenäinen ja puoluepoliittisesti sitoutumaton ajatuspaja. (Libera 2018.) Liberan julkaisuaiheet valitsee toiminnanjohtaja, mutta laajempien pamflettien aiheet esitellään Liberan hallitukselle ennen niiden julkaisua. Julkaisujen kirjoittaminen toimii vapaaehtois pohjalta, eikä kirjoittajille makseta palkkiota. (Kiesiläinen 2018.)

Vainikaisen (2014, 9) tekemän jaottelun kolmas ryhmä, puolueiden yhteyteen muodostuneet ajatuspajat eli poliittiset ajatuspajat, syntyivät Matti Vanhasen ensimmäisen hallituksen aikana. Vanhasen hallitusohjelmaan kuului neljä erilaista politiikkaohjelmaa: työllisyys-, yrittäjyys-, tietoyhteiskunta- ja kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelma. Kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelman tavoitteena oli vahvistaa edustuksellista demokratiaa muun muassa parantamalla kansalaisten osallistumismahdollisuuksia, äänestysaktiivisuutta sekä lisäämällä demokratiakasvatusta. Siihen kuului myös kansallisen demokratiahankkeen käynnistäminen, jonka tarkoituksena oli vahvistaa kansalaisten osallisuutta ja parantaa demokratian toimivuutta. Lisäksi kansallisessa demokratiahankkeessa pyrkimyksenä oli vahvistaa eri kansalaisjärjestöjen asemia demokratian ylläpitäjinä. Kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelman yhteydessä Vanhasen hallitusohjelmassa oli kirjaus siitä, että osana kansallista demokratiahanketta tulisi arvioida ”*poliittisen toiminnan tukemiseen varattujen määrärahojen riittävyttä*”. (Hallitusohjelma 2003, 51–56.)

Yhtenä kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelman vastuuministerinä toimi oikeusministeriö. Oikeusministeriö sopi Työväen Sivistysliitto ry:n kanssa selvityksen laatimisesta siitä, millä tavalla ajatuspajatyyppeistä toimivat järjestelyt on toteutettu eri puolilla Eurooppaa ja miten niitä voisi soveltaa Suomessa edustuksellisen demokratian kehittämisessä (Turunen 2005, 1). Kyseisessä selvityksessä perusteltiin, miksi myös Suomessa tarvittaisiin ajatuspajatoimintaa. Selvityksen laatijan, Jorma Turusen, mukaan päätöksenteon ja tutkimuksen välisen vuorovaikutuksen merkitys on yhteiskunnassa alati korostumassa ja siksi päätöksentekijöiden ja tutkijoiden välille tarvitaan monipuolisesti toimijoita. Lisäksi ajatuspajat voisivat piristää puolueita ja aktivoida niiden jäseniä, vilkastuttaa julkista keskustelua ja auttaa puolueita vastaamaan kansalaisten tarpeisiin paremmin. (Turunen 2005, 98.) Turusen selvityksen pohjalta oikeusministeriön alaisuudessa päätettiin rahoittaa poliittisten ajatuspajojen

toimintamahdollisuuksia selvittävä kokeilu. Hallituksen strategia-asiakirjassa (2005, 60) yhdeksi kokeilun tavoitteeksi linjattiin seuraavaa:

”Selkeytetään yhdessä puolueiden kanssa niiden uusiutuvaa tehtävänkuvaa edustuksellisen demokratian keskeisinä toimijoina, erityisesti mahdollisuuksia poliittisten tavoitteiden prosessointiin ja yhteiskunnallisen keskustelun ylläpitämiseen.”

Kokeilun aluksi yhdeksälle poliittisia puolueita lähellä olevalle kansanopistolle ja sivistysjärjestölle tarjottiin rahallista tukea ajatuspajatoiminnan käynnistämiseksi. Taloudellisen tuen vastineeksi oikeusministeriö odotti, että hankkeeseen osallistuvat tekevät globalisaatiota ja sen vaikutuksia suomalaisessa yhteiskunnassa käsittelevän julkaisun. Puolueiden liepeillä toimivat kansanopistot ja sivistysjärjestöt valittiin hankkeen toteuttajiksi puolueiden sijaan, sillä ne toimivat verrattain itsenäisesti ja useimmissa tapauksissa puolue toimii vain yhtenä rahoittajatahona. Tämän nähtiin tarjoavan mahdollisuuksia uusille näkökulmille ja riippumattomuudelle, mutta kuitenkin arvopohjan ansiosta ne pystyisivät tuottamaan myös emopuoluetta hyödyttävää materiaalia. Erityisesti puoluelähtöisen ajatuspajakokeilun taustavoimana vaikutti oikeusministeriössä hankkeen toteutuksesta vastaavana ohjelmajohtajana työskennellyt Seppo Niemelä, joka katsoi puolueiden resurssien kuluvan vaalityöhön, eikä aikaa siksi jää uudenlaisten tulevaisuudenkuvien hahmottelemiseen. Niemelän mukaan politiikka syntyy pikemminkin ministeriöissä virkamiestyönä, eikä puolue työskentelyn ja eduskunnan toiminnan kautta. (Kervinen 2006, 2, 8, 10–11.)

Ajatuspajakokeilua pidettiin onnistuneena ja moni siihen osallistunut taho päätti jatkaa toimintaansa. Edelleen toiminnassa olevista poliittisista ajatuspajoista e2 Tutkimus, Vasemmistofoorumi ja Kalevi Sorsa -säätiö syntyivät ajatuspajakokeilun aikana, ja osalle, esimerkiksi Visiolle ja Toivolle, luotiin kokeilun aikana pohja. (Kervinen 2006, 63–65.) Poliittisten ajatuspajojen kirjo on 2010-luvulla entisestään täydentynyt, kun vuonna 2012 perustettiin Suomen Perusta ja vuonna 2016 Agenda sekä Ajatushautomo Kompassi.

4.3 Tutkittavat poliittiset ajatuspajat

Tässä tutkimuksessa poliittista ajatuspajaa määrittävänä tekijänä pidetään rahoituksen saamista valtion talousarvion momentilta 29.40.53.5 opetus- ja kulttuuriministeriön myöntämänä, ja siten kiinnittyneisyyttä johonkin poliittiseen puolueeseen. Kyseisellä valtion talousarvion momentilla avustuksia annetaan päätöksentekoa tukevaa yhteiskunnallista tutkimusta tekeville toimijoille, mutta

käytännössä avustussumma on varattu poliittisia puolueita lähellä olevilla ajatuspajoille. (OKM 2018a.) Vuodelle 2018 jyvitettyjä avustuksia haki myös Isät lasten asialla ry, mutta heille avustusta ei myönnetty (OKM 2018b). Kyseinen talousarvion momentti toimiikin de facto poliittisille ajatuspajoille suunnattuna avustuksena, vaikkei avustuksen tavoitteessa suljeta muita tutkimusta tekeviä organisaatioita pois. Tutkittavat poliittiset ajatuspajat ovat lähellä seuraavia suomalaisia puolueita:

- A. Kansallinen Kokoomus: Ajatuspaja Toivo
- B. Kristillisdemokraatit: Ajatushautomo Kompassi
- C. Perussuomalaiset: Suomen Perusta
- D. Suomen Keskusta: e2 (nykyään e2 Tutkimus²)
- E. Suomen ruotsalainen kansanpuolue: Ajatushautomo Agenda
- F. Suomen Sosiaalidemokraattinen Puolue: Kalevi Sorsa -säätiö
- G. Vasemmistoliitto: Vasemmistofoorumi
- H. Vihreät: Ajatuspaja Visio

Puoluesidonnaisuus käy eri tavoin ilmi ajatuspajojen toiminnassa, osa toimii lähempänä puoluetta ja osa pyrkii selkeämpään pesäeroon. Selkeimmin puolueyhteys näkyy Vasemmistofoorumilla, sillä se ilmoittaa internetsivuillaan tuottavansa ”-- ehdotuksia, aloitteita ja avauksia poliittisista ja taloudellisista kysymyksistä vasemmiston ja Vasemmistoliiton puoluejohdon käyttöön” (Vasemmistofoorumi 2018). Ajatuspajoista Kalevi Sorsa -säätiö, Kompassi, Suomen Perusta, Toivo ja Visio sen sijaan kertovat, että toimintaa ohjaa puolueen maailmankatsomus, aatemaailma tai arvopohja; esimerkiksi ”kokoomuslainen maailmankatsomus”, ”sosiaalidemokratian arvopohja”, ”perussuomalaista kansanliikettä lähellä toimiminen“ tai ”vihreälle aatemaailmalle perustuva toiminta” (Ajatuspaja Toivo 2018a, Kalevi Sorsa -säätiö 2018, Suomen Perusta 2018, Ajatuspaja Visio 2018). Ajatushautomo Agenda kertoo ruotsinkielisillä sivuillaan nostavansa toiminnassaan esille myös suomenruotsalaisille ajankohtaisia asioita (Ajatushautomo Agenda 2018). Selkeimmin puoluesidonnaisuuden häivyttää e2 Tutkimus, joka syksyllä 2018 ilmoitti jättäneensä ajatuspajavaiheen taakse. Nykyisin e2 Tutkimus kutsuu itseään tutkimusorganisaatioksi. (e2 Tutkimus 2018.)

Useille poliittisille ajatuspajoille opetus- ja kulttuuriministeriön myöntämä avustus on keskeinen tapa rahoittaa toimintaansa. Osalle se on jopa niin merkittävä, että ilman avustusta toiminnan jatkuminen voisi vaarantua (Raivio ym. 2018, 39). Kaiken kaikkiaan OKM jakaa avustuksia eri ajatuspajoille vuosittain

² e2 Tutkimus ei pidä itseään enää puoluepoliittisena ajatuspajana (e2 Tutkimus 2018).

600 000 euron edestä (OKM 2018a). Summat vaihtelevat pienimmästä 14 000 eurosta (Ajatushautomo Kompassi) suurimpaan 148 000 euroon asti (e2 Tutkimus).

Taulukko 1. OKM:n avustussummat poliittisille ajatuspajoille vuonna 2019 (OKM 2019).

Hakijan nimi	Myöntösomma (euroa)
Ajatushautomo Kompassi ry	14 000
Edistysmielisen tutkimuksen yhdistys ry (e2 Tutkimus ³)	148 000
Kalevi Sorsa -säätiö	98 000
Kansallinen kulttuurisäätiö (Ajatuspaja Toivo)	0 ⁴
Suomen Perusta -säätiö	103 000
Svenska Bildningsförbundet rf (Ajatushautomo Agenda)	25 000
Vasemmistofoorumi ry	33 000
Vihreä Sivistysliitto ry (Visio)	34 000

Avustussummien myöntömäärien perustelut eivät ole julkisia, ja sen vuoksi opetus- ja kulttuuriministeriötä on kritisoitu läpinäkyvyyden puutteesta (ks. esim. Raivio ym. 2018, 31). Myöntösommien suuruuden on väitetty perustuvan osin voimasuhteisiin eli puolueen paikkamäärään eduskunnassa (Kuikka 2018), minkä lisäksi vaikutusta on aikaisemmilla myöntösommilla (Niinimäen haastattelu 2018). Poliittisten ajatuspajojen rahoitus on herättänyt kysymyksiä sen tarkoituksenmukaisuudesta (ks. Raivio ym. 2018, 43, 62). Ajatuspaja Libera julkaisi vuonna 2017 raportin, jossa sen kirjoittajat Heikki Pursiainen ja Klaus Kultti kritisoivat suomalaista

³ e2 Tutkimus yritti hakea avustusta eri momentilta (tiedeinstituuteille ja tutkimuslaitoksille tarkoitettu avustus), mutta OKM käytti oikeuttaan siirtää hakemus takaisin momentille 29.40.53.5 (yhteiskunnallista tutkimusta tekevät yhteisöt ja tutkimuslaitokset) (Aamulehti 2019).

⁴ Ajatuspaja Toivo jätti avustushakemuksen varsinaisen hakuajan umpeuduttua ja jäi siksi ilman avustusta (Aamulehti 2019). Vuonna 2018 Ajatuspaja Toivo sai OKM:n avustusta 145 000 euroa (OKM 2018b).

kansalaisyhteiskuntaa sen liiallisesta riippuvuudesta julkisen sektorin rahoituksesta, ja nimitti järjestöjen muodostamaa kansalaisyhteiskuntaa varjojulkiseksi sektoriksi. Varjojulkisella sektorilla tarkoitetaan julkisen organisaation tavoin, mutta ilman julkiseen toimintaan kiinteästi liittyvää avoimuutta ja valvontaa, toimivaa kokonaisuutta. (Pursiainen & Kultti 2017, 3–5.) Liberan kritiikki osuikin poliittisten ajatuspajojen järjestelmään, sillä julkinen rahoitus on osalle merkittävässä roolissa niiden toiminnan mahdollistamisessa.

Poliittisten ajatuspajojen kokonaisbudjetit vaihtelevat suuresti ja osalle julkinen rahoitus on tärkeämmässä roolissa kuin toisille. Esimerkiksi Liisa Hyssälä ja Jouni Backman (2018, 29) ovat katsooneet, että poliittisten ajatuspajojen syntyminen johtuu osin puoluetuen riittämättömästä määrästä. Puolueiden on ollut kannattavaa perustaa oma ajatuspaja, sillä sitä kautta on ollut mahdollista saada rahoitusta puoluetuen ulkopuolelta. Myös opetus- ja kulttuuriministeriön tilaamassa selvityksessä nostetaan esille, että poliittisia ajatuspajoja on perustettu nimenomaan vastaanottamaan tarjolle tullutta rahoitusta. Selvityksessä tätä pidetään toiminnan tarpeellisuuden ja motiivien kannalta kyseenalaisena ja huomautetaan, että hyvänä periaatteena rahoituksessa tulisi olla tarvelähtöisyys tai riittävä omarahoitusosuus. (Raivio ym. 2018, 39).

Toistaiseksi pienimmillä kokonaisbudjeteilla toimivat vihreiden Ajatuspaja Visio sekä Ajatushautomo Kompassi. Kompassi sai toiminnan käynnistämiseksi alkupääoman kristillisdemokraateilta, minkä lisäksi se on saanut kahden vuoden ajan OKM:ltä avustusta 14 000 euron edestä (Ahvenjärven haastattelu 2018, OKM 2018b). Vision ajatuspajatoiminnalle kohdistettu budjetti oli vuonna 2017 noin 50 000 euroa (Ylikahrin haastattelu 2018). Neljä poliittista ajatuspajaa toimii samankaltaisilla kokonaisbudjeteilla, sillä Suomen Perustan budjetti on noin 180 000 euroa, Vasemmistofoorumilla 200 000 euroa, Ajatuspaja Toivolla 205 000 euroa ja Agendalla 250 000 euroa (Grönroosin haastattelu 2018, Pietiläisen haastattelu 2018, Ruohosen haastattelu 2018, Fagerholmin haastattelu 2018). Selkeästi muita suuremmat budjetit ovat Kalevi Sorsa -säätiöllä (noin 500 000 euroa) ja e2 Tutkimuksella (800 000 euroa vuonna 2018) (Pennyn haastattelu 2018; e2 Tutkimus 2018).

Taloudellisista resursseista johtuen ajatuspajat vaihtelevat myös henkilökuntansa koon perusteella. Eniten omaa henkilökuntaa on e2 Tutkimuksella (viisi tutkijaa ja kaksi tutkimuskoordinaattoria) ja Kalevi Sorsa -säätiöllä (yhteensä viisi henkilöä), mutta pääsääntöisesti poliittiset ajatuspajat toimivat yhden–kolmen hengen voimin. Osin pienten henkilöresurssien takia lähes kaikki poliittisista ajatuspajoista käyttää julkaisujen kirjoittajina myös muita henkilöitä, kuin oman talon väkeä

(poikkeuksena e2 Tutkimus). Käytännön toimenpiteet vaihtelevat, sillä osa ajatuspajoista lähestyy itse sopivina pitämiään kirjoittajia, kun taas osa kirjoittajista on itse lähestynyt ajatuspajaa aiheidealla.

5 TUTKIMUSMENETELMÄT

5.1 Tutkimusasetelma

Tämän tutkimuksen kohteena on Suomessa toimivat poliittiset ajatuspajat. Tarkoituksena on selvittää, minkälainen rooli ja minkälaisia tehtäviä poliittisilla ajatuspajoilla Suomessa on. Lisäksi tutkimuksessa perehdytään poliittisten ajatuspajojen toimintaan niiden vaikuttavuuden kautta ja pyritään analysoimaan, minkälaista vaikutusvaltaa poliittisilla ajatuspajoilla on ja hyödyntävätkö ajatuspajat asiantuntijavaltaa toiminnassaan. Kolmanneksi tässä tutkimuksessa tarkastellaan tietoa ja sen roolia osana poliittista päätöksentekoa. Näihin tutkimuskysymyksiin vastataan teemahaastattelujen avulla.

Teemahaastattelu valikoitui aineistonkeruumenetelmäksi siksi, että tutkittavasta ilmiöstä saataisiin muodostettua mahdollisimman laaja-alainen ymmärrys. Tutkimuskysymyksiin vastaamisen kannalta tärkeää on saada monipuolisesti kokemuksia niiltä henkilöiltä, jotka työskentelevät poliittisissa ajatuspajoissa sekä poliittisilta päättäjiltä, jotka vähintään teoreettisesti hyödyntävät ajatuspajojen tuotoksia osana päätöksentekoa. Haastattelu sopii tutkimuksen tiedonkeruumenetelmäksi, sillä sen puitteissa haastateltavan on mahdollista kertoa vapaasti näkemyksistään käsiteltäviin teemoihin liittyen. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 35.)

Eri haastattelumuodoista teemahaastattelu valikoitui myös sen joustavuuden takia; se antaa strukturoitua haastattelua enemmän vapauksia haastattelutilanteessa, mutta avoimeen haastatteluun verrattuna se mahdollistaa kysymysrunгон käyttämisen haastattelujen pohjalla sekä tukena varsinaisissa haastattelutilanteissa (ks. esim. Hirsjärvi, Remes & Saarijärvi 1997, 203). Käytännöllisestä näkökulmasta katsottuna aineistonkeruumenetelmän valintaa puolsi myös se, että poliittisten ajatuspajojen osalta potentiaalisten haastateltavien joukko on suhteellisen pieni. Hirsjärvi ja Hurme (2008, 60) sanovat, että mikäli haastateltavat jaetaan erilaisiin ryhmiin, tulisi mahdollisuuksien mukaan haastatella jokainen ryhmään kuuluva. Ajatuspajajohtajien pieni kohderyhmä mahdollisti sen, että tutkimuksessa pystyttiin käytössä olevien resurssien puitteissa haastattelemaan jokaisen poliittisen ajatuspajan edustajaa. Vaikka liian yleistäviä tulkintoja tulisi haastattelujen analysoinnissa välttää, mahdollistaa kohderyhmän hyvä tavoitettavuus luokittelujen muodostamista, mikä taas auttaa aineiston analysoimisessa. Lisäksi teemahaastatteluiden avulla on helpompi lähteä kartoittamaan tutkittavaa aihetta kokonaisuutena; erityisesti aiheen uutuus puoltaa haastatteluja aineistonkeruumenetelmänä, sillä ilman aiempaa tutkimusta on hankala tietää, minkälaisiin suuntiin haastateltavien vastaukset lähtevät. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 35.)

Haastatteluja tehtiin yhteensä neljätoista, joten pienen otoksen takia tuloksia ei voida yleistää koskemaan laajemmin esimerkiksi kaikkien päätöksentekijöiden mielipiteitä. Eskolan ja Suorannan (1998, 210) mukaan ”-- *laadullisessa tutkimuksessa arviointi pelkistyy kysymykseksi tutkimusprosessin luotettavuudesta*”. Haastatteluaineiston luotettavuus voidaan katsoa riippuvan sen laadusta. Haastatteluaineiston laatuun vaikuttavat monet seikat, esimerkiksi haastattelujen onnistuminen (kysymyslomakkeen muodostaminen, jatkokysymyksillä reagoiminen, hankalien kysymysten muokkaaminen ensimmäisten haastattelujen jälkeen ja niin edelleen), yhdenmukaisuus ääninauhojen litteroinnissa sekä monet muut seikat. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 184–185.) Lisäksi laadullista tutkimusta on mahdollista arvioida tutkimustulosten uskottavuuden, varmuuden, vahvistettavuuden ja siirrettävyyden perusteella.

Tutkimustulosten uskottavuudella viitataan tutkijan vastuuseen varmistaa, että hänen omat käsitteensä ja muodostettavat tulkinnat vastaavat tutkittujen käsityksiä (Eskola & Suoranta 1998, 211–212). Aineistonkeruumenetelmänä teemahaastattelu mahdollisti sen, että haastattelutilanteissa pystyttiin varmistamaan haastateltavien ymmärtävän kysymykset samalla tavoin. Tutkimuksen luonteen vuoksi kenellekään haastateltavista ei kerrottu etukäteen tutkimuksen tarkasta sisällöstä, sillä poliittisten ajatuspajojen vaikuttavuutta haluttiin tarkastella spontaanisti. Tutkimuksen varmuudella tarkoitetaan tutkijan ennakko-oletuksia tutkimusaiheeseen liittyen ja niiden ottamista huomioon tutkimusprosessin aikana (Eskola & Suoranta 1998, 212). Poliittisista ajatuspajoista suomalaisessa kontekstissa ei ole juuri aikaisempaa tutkimusta, joten tutkijan ennakko-oletukset pohjautuivat lähinnä kansainväliseen tutkimuskirjallisuuteen ajatuspajoista ilmiönä ja siitä koostettuun tutkielman viitekehykseen. Mahdollisten ennakko-oletusten ei voida siis juuri katsoa vaikuttaneen tutkimuksen tuloksiin. Tutkimuksen vahvistettavuudella puolestaan tarkoitetaan sitä, että tutkimuksen tulokset ja niistä tehdyt johtopäätökset saavat tukea aiemmista samaa ilmiötä käsittelevistä tutkimuksista. Analyysiosuudessa tuloksia tarkastellaan peilaamalla niitä aikaisempaan tutkimukseen. Laajemmin tutkimustulosten vahvistettavuutta on mahdollista tarkastella vasta tulevaisuudessa, kun poliittisia ajatuspajoja on tutkittu laajamittaisemmin. Sama pätee myös tulosten siirrettävyyteen, jossa tutkimustuloksia arvioidaan erilaiseen kontekstiin siirryttäessä. (Eskola & Suoranta 1998, 212.)

5.2 Teemahaastattelu aineistonkeruumenetelmänä

Yksinkertaistettuna Eskolan ja Suorannan (1998, 15) mukaan laadullisella aineistolla tarkoitetaan tekstimuodossa olevaa aineistoa, joka voi pohjautua muun muassa litteroituihin haastatteluihin, omaelämäkertoihin tai kokoelmaan yleisönosastokirjoituksia. Näistä laadullisen tutkimushaastattelun tuloksena muodostuu tutkimusaineisto, joka on tuotettu haastatellun henkilön puheesta (Rastas 2005, 79). Haastattelujen perusidea voi pitää yksinkertaisena, sillä mikäli tutkimuksessa halutaan tietää miten tai miksi ihminen ajattelee tietyllä tavalla, on sitä järkevintä kysyä kiinnostuksen kohteena olevalta henkilöltä itseltään (Tuomi & Sarajärvi 2018, 84; Eskola & Suoranta 1998, 86). Yhtenä haastattelumenetelmän etuna kyselylomakkeeseen verrattuna on pidetty muun muassa sitä, että haastattelun aikana kysymysten järjestystä on mahdollista säädellä, eikä kaikkia kysymyksiä tarvitse kysyä jokaiselta haastateltavalta. Lisäksi haastattelussa kysymyksiä on mahdollista tarkentaa tai kysyä uudelleen, mikäli haastateltava ei ensimmäisellä kerralla ymmärrä kysymystä tai vastaa siihen. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 36; Tuomi & Sarajärvi 2018, 85.) Haastattelujen avulla tutkija pystyy paremmin varmistamaan, että haastateltava vastaa kaikkiin tutkimuksen kannalta relevantteihin kysymyksiin.

Tutkijan asema on laadullisessa tutkimuksessa erilainen määrälliseen eli kvantitatiiviseen tutkimukseen verrattuna. Tutkijalla on toiminnassaan omanlaista vapautta, joka antaa hänelle mahdollisuuden suunnitella ja toteuttaa tutkimusta joustavasti. (Eskola & Suoranta 1998, 20.) Joustavuutena voidaan pitää sitäkin, että haastattelun aikana tutkijalla on mahdollisuus tehdä havaintoja haastattelutilanteesta. Tutkija voi kirjata muistiin esimerkiksi sen, miten haastateltava asian ilmaisee tai minkälainen tunnelma haastattelutilanteen aikana syntyy. Havaintojen tekeminen haastattelutilanteesta ei kuitenkaan ole täysin yksiselitteistä, sillä niiden tulkitseminen tulisi sisällyttää tulosten raportoimisen yhteyteen lukijalle selkeällä tavalla. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 86.) Liiallinen haastattelutilanteen havainnointi saattaa värittää tutkijan tapaa analysoida tuloksia. Tässä tutkimuksessa havainnointia ei käytetty haastattelumenetelmän tukena, sillä mielenkiinnon kohteena olivat haastateltavien ajatukset, eikä haastattelun olosuhteet tai esimerkiksi haastateltavien äänenpainot.

Lisäksi haastattelumenetelmän avulla tutkijan on mahdollista suunnata tiedonhankintaa jo haastattelutilanteen aikana, mikä tarjoaa mahdollisuuden esittää jatkokysymyksiä ja muotoilla kysymyksiä uudelleen (Hirsjärvi & Hurme 2008, 34; Tuomi & Sarajärvi 2018, 88).

Yleensä haastattelututkimuksissa tutkijaa kannustetaan neutraaliuuteen, vaikkakin kehotusta voi olla vaikea tai miltei mahdotonta noudattaa täsmällisesti. Joskus tutkijan pienet lisäykset ja kommentit

saattavat kannustaa haasteltavaa vastaamaan runsaammin, mistä on tutkimuksen tavoitteiden täyttymisen kannalta merkittävää hyötyä. (Ruusuvoori & Tiittula 2017, 68–69.) Yleisesti haastattelun tavoitteena voidaan pitää kommunikoinnin luontevuutta; haastattelija on myös ihminen, joka reagoi kuulemaansa (Hirsjärvi & Hurme 2008, 97). Laadullista tutkimusta on välillä pidetty kvantitatiivista tutkimusta subjektiivisempänä tapana tuottaa tietoa. Tutkimusmenetelmiä ei kuitenkaan ole mielekästä erotella subjektiivisiksi tai objektiivisiksi, sillä kyseessä on pikemminkin erilaisista näkökulmista tutkittaviin asioihin. Tärkeintä on valita tutkimuksen kannalta soveltuvin menetelmä, jolla kerätää tutkimusta varten tarvittava aineisto. (Eskola & Suoranta 1998, 21–22.)

Erlaisia haastattelutyyppjejä on useita, ja niitä on tutkimuskirjallisuudessa pyritty ryhmittelemään. Yksinkertaisimmillaan haastattelulajit voidaan jakaa sen perusteella, kuinka tarkasti haastattelukysymykset on muotoiltu ja minkälainen rooli haastattelijalla on haastattelun kulun ohjailussa (Eskola & Suoranta 1998, 87). Esitettyjen kriteerien pohjalta voi tehdä jaon kolmeen haastattelutyyppiin: strukturoituun haastatteluun (lomakehaastattelu), teemahaastatteluun (josta käytetään myös nimeä puolistrukturoitu haastattelu) ja avoimeen eli syvähaastatteluun (Hirsjärvi ym. 2009, 208).

Lomakehaastattelussa kysymysten muoto ja esittämisjärjestys pysyvät identtisenä kaikille haastateltaville, eikä tilannekohtaista harkintaa haastattelukysymyksien suhteen tehdä (Hirsjärvi & Hurme 2008, 44). Teemahaastattelu on muodoltaan lomake- ja avoimen haastattelun välimaastossa. Teemat eli haastattelun aihepiirit ovat tiedossa, mutta kysymysten tarkkaa muotoilua ja järjestystä ei ole ennalta suunniteltu. (Hirsjärvi ym. 2009, 208.) Osana teemahaastattelua kuitenkin varmistetaan, että ennalta päätetyt teemat käydään haastateltavan kanssa läpi, jotta tutkimuksen kannalta tärkeisiin kysymyksiin saadaan vastaukset (Eskola ym. 2018, 30). Teemahaastattelulle ominainen avoimuus antaa tutkijalle mahdollisuuden tehdä täsmennyksiä ja kysyä jatkokysymyksiä osana haastattelutilannetta (Tuomi & Sarajärvi 2018, 88). Avoimessa eli syvähaastattelussa puolestaan vain keskustelun kohteena oleva ilmiö on määritelty ja tutkijan tehtävänä on rakentaa haastattelu saatujen vastausten perusteella. Toiseksi tutkijan tehtävänä on pitää haastattelu koossa, mutta muutoin antaa haastateltavan puhua vapaasti. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 88–89.) Tyylliltään avoin haastattelu on eri haastattelutyypeistä lähimpänä tavanomaista keskustelua (Hirsjärvi & Hurme 1982, 31; Eskola & Suoranta 1998, 87).

Aineistonkeruumenetelmänä haastattelut eivät kuitenkaan ole ongelmattomia. Lähtökohtaisesti haastattelujen voidaan katsoa pitävän sisältään monia virhelähteitä, jotka voivat aiheutua niin haastattelijasta, haastateltavasta kuin haastattelutilanteestakin (Hirsjärvi ym. 1997, 206). Haastattelut vaativat kokemusta ja taitoa haastattelijalta, sillä jokainen haastateltava on erilainen ja haastattelijan pitää

pystyä suhtautumaan siihen tilanteen vaatimilla tavoilla (Hirsjärvi & Hurme 2008, 35). Haastattelijan pitäisi myös onnistua saavuttamaan haastateltavan luottamus, sillä muutoin haastattelun anti voi jäädä vähäiseksi (Eskola & Suoranta 1998, 94; ks. myös Ruusuvuori & Tiittula 2017, 66–68). Haastateltavalla puolestaan voi olla paine antaa sellaisia vastauksia, jotka ovat hyväksyttäviä tai sellaisia, joita haastateltava ajattelee haastattelijan haluavan.

Haastatteluiden toteuttamisesta syntyy myös aina kustannuksia; niin taloudellisia kuin ajallisiakin. Haastatteluista sopiminen voi olla työlästä, sillä aikaa kuluu niin sopivien haastateltavien päättämiseen kuin heidän kontaktoimiseen. Lisäksi haastattelut saatetaan toteuttaa toisella paikkakunnalla, jolloin aikaa ja rahaa kuuluu varsinaisen haastattelun toteuttamisen lisäksi myös matkustamiseen. Nauhoilla olevan aineiston purkaminen eli litteroiminen on myös usein varsin aikaa vievää. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 35.) Lisäksi haastateltava saattaa antaa tietoa sellaisista aiheista, joista tutkija ei ole kysynyt tai jotka eivät ole tutkimuskysymysten kannalta tärkeitä (Hirsjärvi ym. 1997, 206). Tutkijalla on haastattelutilanteessa vastuu saada tietoa niistä asioista, joita tutkimuskysymyksiin vastataksaan tarvitaan. Joskus tämä vaatii napakkuutta ja haastateltavan ohjaamista takaisin varsinaisen aiheen pariin.

5.3 Haastatteluaineiston kerääminen ja sen analysointi

Menetelmällisesti teemahaastattelu alkaa teemojen ja apukysymysten muodostamisella. Lähtökohtana on, että haastattelijalla on mielessään erilaisia teemoja, joista hän haluaa haastateltavan kanssa keskustella. Osa teemoista muotoutuu usein tutkijan oman intuition perusteella, kun tutkija pohtii, mitä aiheesta olisi tärkeää tietää, jotta tutkimuskysymyksiin pystytään vastaamaan. Teemat voivat myös nousta aikaisemmasta kirjallisuudesta tai ne voidaan johtaa teoriasta; hyvin toteutettu tutkimus hyödyntää kaikkia kolmea tapaa teemojen muodostamisessa. (Eskola ym. 2018, 41.)

Tämän tutkielman teemat ovat nousseet niin aikaisempaan tutkimukseen, tutkielmassa esitettyyn kirjallisuuteen kuin tutkijan omaan intuition pohjaten. Tuoreen tutkimusilmiön kanssa korostuu tutkijan oma tiedonintressi siitä, mitä kaikkea tutkimuksessa halutaan selvittää. Pohjaksi on perehdytty myös muuhun kirjallisuuteen ja selvitetty, miten eri tutkimuksissa ja opinnäytetöissä on haastattelun teemoja lähdetty muodostamaan. Tutkielmassa käytetty teoriakirjallisuus on myös auttanut valittujen teemojen muodostamisessa sekä auttanut pohtimaan sitä, minkälaisesta näkökulmasta teemoja kannattaisi lähestyä.

Tutkielmaan valittiin kolme teemaa: ajatuspajat yleensä, asiantuntijavalta/vaikuttavuus sekä tiedon rooli päätöksenteossa (ks. tarkemmin liite 3). Jokaisen teeman alle oli listattu alakysymyksiä, jotka haluttiin haastatteluissa selvittää. Haastattelujen tarkoituksena oli olla keskustelumaisia (Eskola ym. 2018, 42), joten teemoihin liittyvät jatkokysymykset on esitetty haastateltaville hieman eri tavoin, tilanteeseen sopien. Lisäksi haastattelurunkoon lisättiin joitain kysymyksiä ensimmäisten haastattelujen jälkeen, sillä niiden avulla oli mahdollista saada tutkimuskysymysten kannalta tarkempia vastauksia.

Teemojen muodostamisen jälkeen haastattelututkimuksen seuraavana osana tulee miettiä, kuinka monta haastateltavaa tutkimuksen valitaan. Hirsjärven ja Hurmeen (2008, 58–60) mukaan haastateltavien määrä riippuu aina tutkimuksen tarkoituksesta. Haastateltavien lukumäärän liittyen he puhuvat saturaatiosta, jolloin haastatteluita tehdään niin pitkään, kunnes uudet haastateltavat eivät anna tutkimusaiheeseen liittyen enää mitään olennaisesti uutta tietoa. Saturaation suhteen tutkijan on itse pystyttävä tekemään päätös aineiston riittävydestä. Tässä tutkielmassa haluttiin haastatella kaikkien poliittisten ajatuspajojen johtajat sekä ”riittävä” määrä poliittisia päätöksentekijöitä. Haastattelujen ajankohta (kevät 2018) oli haastava, sillä samanaikaisesti eduskuntaa työllisti SOTE-lakien valmistelu, joten päätöksentekijöitä oli vaikea tavoittaa ja löytää sopivia haastatteluajankohtia. Viittä haastattelua päätöksentekijäpuolelta voi pitää lähtökohtiin suhteutettuna hyvänä määränä. Haastateltavia mietittäessä kiinnitettiin huomiota siihen, että poliittisista ajatuspajoista ilmiönä saataisiin muodostettua mahdollisimman perusteellinen ja monipuolinen kuva.

Tutkielman mielenkiinnon kohteena olevia poliittisia ajatuspajoja on lukumäärällisesti vähän. Tämä mahdollisti sen, että jokaisen ajatuspajan johtaja oli mahdollista haastatella. Päätöksentekijä-ryhmän haastateltavia pohdittaessa kävi nopeasti selväksi, että tiedonkäyttäjien ryhmä olisi olennaista pitää mahdollisimman koherenttina. Oletuksena oli, että rivikansanedustajilla on vaihtelevat tiedot poliittisten ajatuspajojen toiminnasta, joten poliittisten päätöksentekijöiden osalta päädyttiin haastattelemaan eduskuntaryhmien puheenjohtajia. Heidän valintaansa puolsi se, että eduskuntaryhmien puheenjohtajilla on vakiintunut asema oman eduskuntaryhmänsä sisällä, joten heitä voidaan analyysissa käsitellä mielekkäämmin yhtenäisenä ryhmänä. Lisäksi eduskuntaryhmien puheenjohtajat valikoituivat päättäjiä edustavaksi kohderyhmäksi, sillä eduskuntaa voidaan pitää Suomen ylimpänä päättävänä elimenä; mikäli poliittiset ajatuspajat mielivät vaikuttaa poliittiseen päätöksentekoon, tulisi vaikuttamiseen pystyä juuri tällä tasolla.

Tämän tutkimuksen aineisto kerättiin haastattelemalla yhteensä 14 henkilöä maaliskuu-kesäkuussa 2018 (ks. liite 2). Poliittisten ajatuspajojen osalta tutkimukseen haastateltiin kaikista ajatuspajoista yhtä edustajaa,

pääosin ajatuspajojen toiminnanjohtajia ja yhdestä ajatuspajasta hallituksen puheenjohtajaa. Poliittisen ajatuspajan kriteerinä pidettiin sitä, että kyseinen organisaatio saa opetus- ja kulttuuriministeriön erityisavustusta, joka on kohdennettu poliittisia puolueita lähellä oleville yhteiskunnallista tutkimusta tekeville yhteisöille ja tutkimuslaitoksille (OKM 2018a). Yhteensä poliittisten ajatuspajojen johtajien haastatteluja kertyi kahdeksan, yksi jokaisesta kriteerit täyttävästä ajatuspajasta. Poliittisia päätöksentekijöitä haastateltiin yhteensä kuusi. Kristillisdemokraattien ajatushautomossa hallituksen puheenjohtajana toimiva Sauli Ahvenjärvi⁵ vastasi kaksoisroolissa myös tiedonkäyttäjää koskeviin kysymyksiin, sillä hän työskenteli eduskunnassa vuosina 2011–2015 samalla toimien kristillisdemokraattien eduskuntaryhmän toisena varapuheenjohtajana (Eduskunta 2018a). Poliittisten päättäjien joukkoon lasketaan opetus- ja kulttuuriministeriössä ylitarkastajana toimivan Sami Niinimäki, jonka yhtenä vastuualueena on työskentely poliittisille ajatuspajoille myönnettävien avustusten parissa. Muutoin poliittisten päättäjien ryhmä muodostui neljästä nykyisestä ja yhdestä entisestä eduskuntaryhmän puheenjohtajasta. Entistä eduskuntaryhmän puheenjohtajaa edusti keskustan Matti Vanhanen, joka toimi vuosina 2015–2016 keskustan eduskuntaryhmän puheenjohtajana (Eduskunta 2018b) ja valikoitui tutkimukseen haastateltavaksi siksi, koska poliittiset ajatuspajat syntyivät Vanhasen hallituksen aikana (ks. esim. Kervinen 2006).

Haastateltavia lähestyttiin pääosin sähköpostitse haastattelupyynnön välityksellä (ks. liite 1), lisäksi muutamaa päätöksentekijää tavoiteltiin puhelimitse. Haastattelupyynnössä kerrottiin tutkimusaiheesta yleisellä tasolla, sillä tutkielmassa haluttiin spontaaneja vastauksia esitettyihin kysymyksiin. Haastateltaville kerrottiin haastattelupyynnössä myös tutkielmaa ohjaavan professori (vt.) Elina Kestilä-Kekkonen yhteystiedot. Haastattelujen aluksi haastateltaville on lyhyesti referoitu tutkimuksen aihe sekä vastattu mahdollisiin tutkielmaan liittyviin kysymyksiin. Ennen haastattelun aloittamista jokaiselta haastateltavalta on pyydetty lupa haastattelun nauhoittamiseen sekä aineiston käyttämiseen osana pro gradu -tutkielmaa. Haastattelut toteutettiin joustavasti haastateltaville parhaiten sopivina ajankohtina. Suurin osa haastatteluista pidettiin Helsingissä (ajatuspajojen toimistoissa tai eduskunnassa), lisäksi yksi Raumalla ja yksi Tampereella.

Sähköpostitse lähetetyssä haastattelupyynnössä pyydettiin, että haastateltavat varaisivat reilun tunnin haastattelua varten. Ajatuspajojen johtajien kanssa haastattelut kestivät keskimäärin pidempään, sillä heille esitettiin muiden kysymysten lisäksi taustoittavia kysymyksiä ajatuspajojen toiminnasta. Haastatteluista lyhyin oli kestoaltaan 34 minuuttia ja pisin tunti ja 21 minuuttia, kaikkien haastattelujen

⁵ Sauli Ahvenjärvi on laskettu ajatuspajajohtajien ryhmään

keskiarvo oli 59 minuuttia. Haastattelut nauhoitettiin ja näiden nauhoitteiden perusteella haastattelut puhtaaksikirjoitettiin tekstimuotoon eli litteroitiin. Litterointi tehtiin sanatarkasti, mutta aiheen luonteen vuoksi tauot, yskäisyt tai muut vastaavat ei-verbaaliset ja verbaaliset nyanssit on jätetty litteroimatta (vrt. Ruusuvuori 2010, 425).

Mary Bucholtz (2000, 1462) on tuonut tutkimuksessaan esille refleksiivisen litterointikäytännön, joka tarkoittaa tutkijan tietoisuutta omasta roolistaan litteroidun tekstin tuottamisessa, tulkinnassa ja haastateltujen henkilöiden puheen esittämisessä. Refleksiivinen litterointikäytäntö pitää sisällään myös avoimuuden siitä, että tutkija nostaa esille tehdyt valinnat sekä niiden rajoitteet. Tässä tutkielmassa päätettiin litteroida ainoastaan puhe, sillä tutkimusaihe on varsin yleisluonteinen, eikä taukojen merkitsemisellä oltaisi juuri saatu sen hedelmällisempiä tulkintoja aineistosta. Kuitenkin tarkempi litteraatti esimerkiksi äänenpainojen suhteen saattaisi vahvistaa joitakin sitaatteja tai ilmaista paremmin asian yhdentekevyyttä haastateltavalle. Analyysin nostetuista sitaateista on karsittu ylimääräinen toisto ja sidesanat pois, muutoin sitaatit on ilmaistu sanasta sanaan niin kuin haastateltava asian ilmaisi.

Yhteensä haastatteluaineistoa kertyi 14 tuntia ja 51 minuuttia, litteroitua tekstiä A4-muodossa 138 sivua. Sivumäärässä pääpaino on ollut haastateltavien vastauksien täydellisessä litteroimisessa, ja haastattelijan kysymykset ja kommentit on litteroitu niukasti. Tutkimuskysymyksiä on tarkennettu aineiston keräämisen jälkeen, mikä ei ole laadullisen tutkimuksen piirissä lainkaan tavatonta (Eskola & Suoranta 1998, 16). Tutkimuskysymyksiä lyhennettiin ja niitä terävöitettiin vastaamaan paremmin tutkimusaineistoa.

Litteroinnin jälkeen tutkimuksessa siirryttiin varsinaiseen aineiston analyysiin. Analysointi aloitettiin tulostamalla aineisto kokonaisuudessaan, jotta siitä olisi helpompi tehdä havaintoja. Ensimmäisellä lukukerralla aineistossa paneuduttiin niihin teemoihin, jotka olivat nousseet spontaanisti esille jo haastatteluja tehdessä (ks. Hirsjärvi & Hurme 2008, 136). Sen jälkeen aineistoon paneuduttiin teemoittain, samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia etsien. Samaan teemaan kuuluvat sitaatit kopioitiin ja liitettiin tyhjille sivuille, jonka jälkeen analyysia alettiin muotoilla sitaattien ympärille. Näin analyysiin saatiin tuotettua myös määrällisiä ilmaisuja siitä, kuinka moni haastateltavista vastasi kysymyksiin samankaltaisin ilmaisin.

Varsinaisena analyysimenetelmänä tässä tutkimuksessa on käytetty teoriaohjaavaa sisällönanalyysia, joka on yksi sisällönanalyttisistä menetelmistä. Siinä teoria toimii analyysin apuna, mutta analyysin ei tarvitse täysin pohjautua aikaisempaan teoriakirjallisuuteen. Analyysiosuudessa näkyy aikaisemman

teorian ja tutkimustiedon vaikutus, mutta analyysillä haetaan uusia avauksia eikä niinkään aikaisempien mallien testaamista. Varsinainen analyysi on siis aloitettu aineistolähtöisesti, mutta kirjoitusprosessin aikana analyysin rakenteen muotoutumiseen on hyödynnetty aikaisempaa tutkimusta ja teoriasta nousevia kategorioita. Kaksi muuta sisällönanalyttistä analyysitapaa ovat aineistolähtöinen ja teorialähtöinen analyysi. Aineistolähtöinen analyysi pohjautuu nimensä mukaisesti puhtaasti aineistoon ja siinä analyysiyksiköt eivät ole etukäteen sovittuja, vaan käsitteiden ja teoreettisen kokonaisuuden tulisi kummuta täysin tutkimusaineistosta. Teorialähtöinen analyysi puolestaan pohjautuu teoriaan; oletuksena on, että tutkimuksen teoriaosuuden yhteydessä on määritelty kategorioita, joiden perusteella aineistoa analysoidaan. Teoriaohjaava sisällönanalyysi jää näiden kahden, aineisto- ja teorialähtöisen, analyysimenetelmän välimaastoon. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 108–111.)

Teoriaohjaava analyysi ei kuitenkaan ole täysin yksiselitteinen analyysimenetelmä, sillä tutkijan voi katsoa poimivan aineistosta ilmaisuja tietyn teorian ehdoilla tai tutkija saattaa analyysin loppuvaiheilla pakottaa aineistosta nousseet asiat sopimaan valittuun teoriaan. (Tuomi ja Sarajärvi 2018, 133.) Tämän tutkielman henkeen teoriaohjaava sisällönanalyysi kuitenkin sopii, sillä se ei sido tutkijan käsiä noudattamaan puhtaasti teoreettisia malleja, mutta analyysissä voidaan silti soveltaen hyödyntää aikaisemman tutkimuksen kehittämiä luokitteluita sekä käsitteitä.

Jokaisen haastattelun aluksi haastateltavalta kysyttiin suostumus haastattelun käyttämiseen tässä pro gradu -tutkielmassa; lisäksi haastateltavilta pyydettiin lupa sisällyttää heidän nimensä sitaattien yhteyteen. Analyysivaiheen aikana käydyissä keskusteluissa päädyttiin kuitenkin siihen, että haastateltavia käsitellään analyysissä nimettöminä. Haastateltaviin viitataan joko tunnuksella P (päättöksentekijä) tai A (ajatuspajajohtaja), numero kirjaimen perässä yksilöi haastateltavat. Numerot on annettu haastateltaville satunnaisessa järjestyksessä. Tarkka lista haastateltavista löytyy tutkimuksen lopusta (liite 2).

6 AINEISTON ANALYYSI

6.1 Poliittiset ajatuspajat ja niiden tehtävät

Teoriakirjallisuudessa on jatkuvasti törmätty ajatuspajojen määrittelemisen vaikeuteen (ks. esim. Abelson 2009, Hart & Vromen 2008), sillä ajatuspajat vaihtelevat huomattavasti niin koon, rahoituksen, rakenteen sekä toiminnan aktiivisuuden suhteen (McGann 2007, 6; Stone 2004, 2; ks. myös Rich 2004, 204). Suomen tilanne ei tässä suhteessa juuri eroa kansainvälisestä, sillä meillekin on muotoutunut kirjava, joskin toistaiseksi kooltaan pieni, ajatuspajakenttä. Tämä kenttä muodostuu niin perinteikkäistä tutkimuslaitoksista, poliittisia puolueita lähellä olevista ajatuspajoista kuin muodollisesti sitoutumattomista ajatuspajoista tai -hautomoista (Vainikainen 2014). UNDP:n (2003, 6) laajassa määritelmässä ajatuspajaksi nähdään organisaatio, joka tekee säännöllisesti tutkimusta ja vaikuttamistyötä politiikkaan liittyen ja toimii yhdistävänä siltana tiedon ja vallan välillä. Ajatuspajojen tehtäväksi on määritelty muun muassa yhteiskunnallinen vaikuttaminen, joka kohdistuu joko yleisesti ajattelu- ja toimintatapoihin tai erityisesti päätöksentekoon (Huhtala ym. 2016, 56). Tämän tutkimuksen aineistossa haastateltavien ajatuspajamääritelmässä korostui yhteisenä nimittäjänä yhteiskunnallisen keskustelun herättäminen, ja erityisesti uusien ajatusten synnyttäminen.

A6: ”Musta se on [ajatuspajojen tehtävä] yhteiskunnallisen keskustelun herättäminen ja taustatiedon tuottaminen yhteiskunnallisen päätöksenteon ja yhteiskunnallisen keskustelun pohjaksi.”

P1: ”-- Tutkimuksen rajapinnassa oleva tällainen ajatusten, erityisesti uusien ajatusten ensikoti. Ja keskustelun, yhteiskunnallisen keskustelun, yksi generoija.”

P3: ”Must se on tällainen yhteiskunnallinen keskustelija ja tiedon tuottaja ja tällainen tutkimustietoon perustuvan tiedon tuottaja.”

P5: ”Kyllä mä näen, että se on semmonen, joka tuottaa ajankohtaisiin kysymyksiin näkemyksiä ja ratkaisuja. Ja tietenkin omista lähtökohdistaan, jotka pitäisi ehkä olla avoimet, että lukija ja kuulija osaa myös tulkita sen siinä kontekstissaan.”

Yksi ajatuspajajohtaja ja yksi päätöksentekijä toivat haastatteluissaan esille myös sen, ettei ajatuspajojen esille tuomien uusien ajatusten tarvitse olla loppuun asti mietittyjä, vaan tärkeää olisi sisällyttää yhteiskunnalliseen keskusteluun myös keskeneräisiä ajatuksia. Samainen ajatuspajajohtaja näkee nykyisellään yhteiskunnallisen keskustelun tilan huolestuttavana, sillä siitä puuttuu mahdollisuus ajatella ääneen ja herätellä keskustelua myös niiden ajatusten kautta, joita ei ole vielä loppuun asti viilattu. Ajatuspajat voisivatkin toimia alustana, jossa pystyttäisiin käymään moniäänistä ja monipuolista

yhteiskunnallista keskustelua, myös sellaista, jonka puitteissa ideoista voitaisiin yhteistyöllä kehittää aina poliittiseen päätöksentekoon omaksuttavia teemoja.

Poliittisten ajatuspajojen määritelmän ja tehtävien suhteen selkeimmät erot tulivat aineistossa sen suhteen, minkälaista tietoa ne tuottavat. Muutama ajatuspajajohtajista nosti esille sen, että ajatuspajat tekevät julkaisut tieteellisiä kriteereitä noudattaen.

A2: ”Mutta kyllä siinä mitä [ajatuspaja] tuottaa niin kyllä musta sen täytyy täyttää tieteelliset kriteerit, että ei me voida tehdä sellasia tulkintoja jostain aineistosta tai tehdä sellasia julkaisuja, jotka olis jotenkin tutkimustiedon vastaisia. Että kyllä kaiken pitää perustua tutkittuun tietoon.”

A1: ”Meidän painotus ja ajatus on ollut se, että me tehdään laadukasta tutkimusta, akateemiset meriitit täyttävää tutkimusta, ja se on ollut meille tärkeää. Kaikki tutkimus mikä meillä tehdään, niin kestää kriittisen tarkastelun mutta sen tutkimuksen pohjalta voidaan sitten aika paljonkin tehdä erilaisia asioita.”

Yksi ajatuspajajohtajista painotti heidän olevan pikemminkin tutkimuslaitos kuin ajatuspaja, ja kertoi, ettei kovin välitä koko ajatuspaja-termistä. Ajatuspajojen toiminnan laaja-alaisuus näkyy selvästi poliittisten ajatuspajojen luokassa, sillä eräs ajatuspajajohtaja kuvaili heidän tuottavan sekä kovaa tutkimustietoa että pamflettityylisempiä julkaisuja. Yksi poliittisista päättäjistä teki selvän jaottelun tieteellisen tutkimuksen ja ajatuspajajulkaisujen välille.

P4: ”Ajatuspajaluonteeseen nimenomaan kuuluukin se, että ne tekee tutkimusta, mutta ne valitsee aiheensa ja niissä saattaa olla joku hyvinkin selvä tendenssi näkyvissä. Että ne ei ole tieteellistä tutkimusta tekeviä, sitä varten on erikseen yliopistoja ja tieteellisiä tutkimuslaitoksia. Minusta ajatuspajan idea ei ole olla mikään tieteen tekijä. Että silloin kun se tekee tutkimusta, se pitää tietysti tehdä tutkimuksen metodein, mutta se ei oo primaaritarkoitus tehdä tiedettä.”

Hän katsoi, etteivät ajatuspajat ole tutkimuslaitoksia eikä niiden tehtävänä ole tieteellisen tutkimuksen tekeminen, sillä se kuuluu pääsääntöisesti yliopistoille ja muille tieteellisille tutkimuslaitoksille. Toisaalta hänen mukaansa ajatuspajojen tulisi kuitenkin noudattaa hyvää tieteellistä tapaa silloin, kun ne tekevät itse tutkimusta julkaisujen pohjalle. Dikotomia tieteellisen ja ei-tieteellisen välillä on selvästi näkyvissä osana haastatteluaineistoa. Pääsääntöisesti niin päättäjät kuin ajatuspajojen toiminnanjohtajat olivat samanmielisiä siitä, ettei julkaisujen tarvitse olla esimerkiksi laajuuden suhteen akateemiseen tutkimukseen verrattavissa. Eräs ajatuspajajohtajista totesi ykskantaan, etteivät ajatuspajan julkaisut ole akateemisia tutkimuksia, mutta se luo nimenomaan toimintaedellytykset poliittisille ajatuspajoille. Ei-akateemisena toimijana poliittiset ajatuspajat pystyvät ujuttamaan helpommin julkaisuun myös normatiivisen osuuden, joita harvoin on yliopistojen tekemässä tutkimuksessa.

Poliittisilla ajatuspajoilla on siten mahdollisuus ottaa pohdiskelevammin kantaa ja tarjota vaihtoehtoisia näkemyksiä poliittisiin kysymyksiin. Muutama ajatuspajajohtajista mainitsi myös sen, että yhteydenottoja ajatuspajoihin tulee akateemiselta puolelta, kun yliopistotutkijat kysyvät mahdollisuuksista julkaista kirjoituksiaan ajatuspajan kautta. Yhden ajatuspajajohtajan mukaan ajatuspajat pystyvät tarjoamaan yliopistoihin verrattuna erilaisen alustan, jossa käydä yhteiskunnallista keskustelua. Yhtenä syynä tälle hän pitää ajatuspajajulkaisujen tyyliä, sillä ne ovat usein jo lähtökohtaisesti popularisoidussa muodossa – toisin kuin tieteellisiin julkaisuihin tarjottavat artikkelit. Lisäksi tieteelliseen aikakauslehteen verrattuna ajatuspajat saattavat tavoittaa erilaisen yleisön, sillä suurin osa ajatuspajojen julkaisuista on kaikkien saatavissa ja helposti luettavassa muodossa, jolloin medianäkyvyyttäkin voisi olla helpompi saada. Mikäli kirjoitus julkaistaan vain ajatuspajojen nettisivuilla eikä printtiversiona, on varsinainen julkaiseminenkin huomattavasti nopeampaa tieteelliseen julkaisukäytäntöön verrattuna.

Aineistossa ajatuspajamääritelmässä korostui yhteiskunnallisena keskustelijana toimimisen lisäksi niiden rooli päätöksenteon ja tutkimusmaailman välimaastossa, kuten tieteellinen–ei-tieteellinen-diskurssissa nousi esille. Teoriakirjallisuudessa ajatuspajoja on toistuvasti kutsuttu silloiksi, jotka toimivat yhdistävinä linkkeinä poliittisen päätöksenteon ja tutkimuksen välissä (ks. esim. Stone 2007, UNDP 2003). Siltoina ne pystyvät toimimaan molempiin suuntiin, niin tiedettä popularisoiden kuin päätöksenteon tarpeet mielessä pitäen. Erityisesti ajatuspajajohtajat korostivat rooliaan tutkimustiedon sanoittamisessa poliittisen päätöksenteon hyödyksi:

A3: ”No, tutkimustyön, poliittisen vaikuttamisen ja julkisen keskustelun risteyksessä toimiva, mikä, no ajatuspaja.”

A1: ”[Ajatuspajat] voi olla siinä välimaastossa, politiikan ja tutkimuksen välimaastossa ja jollain lailla toimia jonkinlaisina tulkkeina molempiin suuntiin. Että semmosessa roolissa mä näen, että meillä on lisää annettavaa.”

A4: ” - - [M]ä ehkä määrittelin sen silleen, et sul on täällä yliopistomaailma ja täällä se poliittinen päätöksenteko ja Arkadianmäki, niin me ollaan jossain siellä keskimaastossa tai meidän pitäis ainakin pyrkiä siihen -- ”

Siltana toimimista voidaan tarkastella myös puoluetoiminnan ymmärtämisen kautta. Yksi ajatuspajajohtajista korosti vahvasti, että poliittisten ajatuspajojen tuoma lisäarvo yhteiskunnalliseen keskusteluun kilpistyy nimenomaan niiden poliittiseen luonteeseen; poliittisissa ajatuspajoissa työskentelee (tai pitäisi työskennellä) sellaisia henkilöitä, jotka tuntevat politiikan logiikan ja puoluetoiminnan kuin omat taskunsa.

A3: ”Poliittiset ajatuspajat tuo sen lisäarvon, että ne pystyy kertomaan miten puolueet toimii ja mikä on poliittisen toiminnan logiikka, koska sitä ei oikein pysty hahmottamaan jollei ole puolueen lähellä. Et kuitenkin jokainen poliittinen ajatuspaja on jossain määrin sen puolueen kanssa tekemisissä ja tuntee sen puolue toiminnan, tai ainakin semmosta pitäis olla siinä osaamisalueessa, mitä vaaditaan siltä poliittiselta ajatuspajalta. Ja se on mun mielestä just se lisäarvo, minkä pystyy tuomaan tähän keskusteluun. ”

Poliittisten ajatuspajojen määritelmään ja erityislaatuisuuteen voisi siis kyseisen ajatuspajohtajan näkemysten mukaan liittää vielä ”-- poliittisen vaikuttamisen osaamisen ja puolue toiminnan ja puoluejärjestötyön hallitsemisen”. Yksi ajatuspajohtaja nosti puolestaan esille ajatuspajoissa työskentelevien kyvykkyyden ja vaatimuksen yhteiskunnan toimintatapojen syväosaamisesta, jotta ajatuspaja pystyisi käymään keskustelua myös spekulatiivisemmalla tasolla tulevaisuutta ennakoiden ja siitä perusteltua analyysia tehden.

A7: ”Ja silloin kun lähdetään keskustelemaan noista kaikista tekijöistä ja maalaamaan kuvaa tulevaisuuteen, niin silloin pitää mennä siitä ahtaasta tutkimuksen kentästä spekulatiivisemmalle kentälle, ja onko sulla osaamista ja semmosta syvää tajua yhteiskunnasta, jotta sä uskallat sinne mennä. Ja edelleen säilyttää ammattitaitos ja edelleen olemaan luottamuksen arvoinen. Eli et sä teet edelleen, kun se menee sinne spekulatiiviselle puolelle, niin sä oot edelleen niinku laadukas tiedon hyödyntäjä --. ”

Yhteiskunnallisen keskustelun vieminen myös spekulatiivisemmalle tasolle on useiden ajatuspajohtajien ja kaikkien päätöksentekijöiden mielestä yksi poliittisille ajatuspajoille kuuluvista tehtävistä. Spekulatiivinen keskustelu nousi erityisen vahvasti esille erään päätöksentekijän haastattelussa, sillä hän katsoi, että erityisesti uusien ilmiöiden kohdalla tutkimus ei yksinään pysty selittämään kaikkea, vaan tarvitaan myös toimijoita, jotka pystyvät osallistumaan keskusteluun spekulatiivisemmin yrityksen ja erehdyksen kautta. Kyseisen päätöksentekijän mukaan poliittiset ajatuspajat istuvat tällaiseen toimintaan hyvin, sillä ne pystyvät pohdiskelemaan ja tekemään taustalle tarvittavaa ajatustyötä ennen kuin esillä oleva asia päättyy eduskunnan käsiteltäväksi. Laajemmin poliittisia ajatuspajoja tarvitaan ajatustyön taustalle analysoimaan, ennakoimaan ja visioimaan tulevia yhteiskunnallisia virtauksia.

Poliittisten ajatuspajojen roolia ja tehtäviä ei voi käsitellä tarkastelematta sitä, millainen suhde ajatuspajalla on siihen liitetyn puolueen kanssa.

A1: ”-- kun katsoo näitä suomalaisia puoluepoliittisia ajatuspajoja, niin nää on hyvin erilaisia. Toiset tekee hyvin suoraan puolueen valmistelutyötä ja toiset taas on hyvin kaukana siitä ja hyvin etäällä myös siitä omasta puolueesta ja hyvin itsenäisiä. Me ollaan jossain tässä välillä, meidän linkki puolueeseen on tiivis ja meidän kohderyhmä on myös [puolueen] toimijat ja puolue. Eli meidän tarkoitus on myös vaikuttaa [puolueen] politiikkaan niin silloin totta kai me

myös suunnataan sitä tutkimusta siihen suuntaan, mitkä on [puoluetta] kiinnostavia kysymyksiä.”

Yllä olevan sitaatti kuvaa hyvin suomalaisten poliittisten ajatuspajojen kenttää, sillä ajatuspajojen suhtautuminen ja yhteys niihin liitettyihin puolueisiin on hyvin vaihteleva. Puolueyhteyden vahvuus on kuitenkin oleellinen asia poliittisten ajatuspajojen tehtäviä pohdittaessa. Muutama ajatuspajoista pyrkii toimimaan nimenomaan puolueen ehdoilla, lisäämään aatemaailman näkyvyyttä ja siten kasvattamaan puolueen suosiota:

A2: ”No mä sanoisin, että [poliittinen ajatuspaja] on tavallaan [puolueen] tutkimusosasto, tällainen tutkimus- ja kehitysosasto. Että tavallaan kehittää uusia ajatuksia, joista vois olla sitten hyötyä poliittiselle toiminnalle ja kannatuskehitykselle ja sit myös ehkä jossain määrin viedä puoluetta kulttuurisesti tai jotenkin maailmankatsomuksellisesti eteenpäin.”

A6: ”Meillä on tosi läheiset siteet puolueeseen. Me nähdään, että me tuotetaan puolueelle merkittävää tietoa.”

Samankaltaisuksiakin kuitenkin löytyy, sillä suuri osa ajatuspajajohtajista viittasi suorasti tai epäsuorasti yhteiseen arvopohjaan, kun keskusteltiin puolueen roolista ajatuspajan toiminnassa: *”Että me toimitaan samalta kristillisdemokraattiselta arvopohjalta --” ja ”-- [I]te kun oon perussuomalainen ja ajatuspajahallituksen jäsenet on perussuomalaisia niin tietenkin aihevalinnat on semmosia teemoja, meillä on sanotaan maahanmuutto, EU- ja euroasiat ehkä semmosia kärkiteemoja”*. Vaikka ajatuspajan ideologia tai arvopohja tuodaan useimmissa haastatteluissa avoimesti esille, korostavat kaikki haastatellut ajatuspajan toimivan itsenäisesti, ilman puolueen ohjailua. Kaikki ajatuspajat saavat valita aiheensa vapaasti, tosin osa kertoi yhteisen arvopohjan jo itsessään ohjaavan aihevalintoja puolueelle tärkeiden teemojen pariin ja muutama sanoi, että puolueen toiveita kuunnellaan päätettäessä seuraavista julkaisuaiheista.

Muutama ajatuspaja pitää tietoisesti etäisyyttä puolueeseen, sillä siten ajatuspajalla säilyy uskottavuus myös haastaa puolueen kantoja: *”-- halutaankin pitää pientä hajurakoa, että me ei olla puolueen ohjelmiin sidottuja ja voidaan vähän haastaakin joissakin kohdissa puoluetta.”* Sopivan etäisyyden pitäminen puolueeseen sopii osin myös päättäjille, sillä muutamat päätöksentekijät korostivat todellisen päätöksentekovallan olevan eduskunnassa, ei ulkopuolisilla toimijoilla. Poliittisten ajatuspajojen julkaisut eivät välttämättä edusta täysin puolueen näkemyksiä, eikä poliittisten ajatuspajojen keskustelunavauksia tulisi siksi sekoittaa puolueen virallisiin kantoihin. Yksi päättäjistä nosti selkeästi esille eduskunnan roolin päätöksentekijänä, vaikka päätöksenteon tukena käytettäisiin eri tahojen tuottamaa tietoa:

P2: *”Minusta kun mä nyt oon tän parlamentaarisen järjestelmän suuri ystävä ja kannattaja, niin minusta kuitenkin ne päätökset tehdään täällä. Että pääasia, että meillä on tietoa ja sitten päätökset tehdään täällä.”*

Toisaalta muutama päättäjistä otti haastatteluissa esille sen, että ajatuspajat voisivat osallistua puolueen roolin vahvistamiseen. Kaksi päätöksentekijää ja yksi ajatuspajajohtaja nostivat esille ajatuspajojen roolista puhuttaessa Liisa Hyssälän ja Jouni Backmanin Sitralle tekemän julkaisun, jossa selvitettiin suomalaisen edustuksellisen demokratian nykytilaa Suomessa. Julkaisussa nousee keskeisesti esille puolueiden roolin pieneneminen ja siksi Hyssälä ja Backman esittävät, että puolueiden tulisi vahvistaa omaa politiikan suunnittelu- ja valmistelutyötään. (Hyssälä & Backman 2018, 29.) Yksi päätöksentekijöistä katsoi, että ajatuspajoilla voisi olla jonkinlainen rooli puolueiden ohjelmatyötaustaa vahvistettaessa ja kaksi ajatuspajajohtajaa näkivät ajatuspajan tehtäväksi toimia lähellä puoluetta ja avustaa ohjelmatyön tekemisessä tai jopa vaalikampanjoissa.

P2: *”Minusta kuitenkin päättäjänä ja kansanedustajana niin mulle se isoin hyöty tulee siitä, että joku selvittää asioita ja ajattelee asioita meidän kannalta katsottuna. Että mulle tuotetaan tai mun käytössä on se tieto ja ne selvitykset ja ne uudet ajatukset, joita voin sitten hyödyntää tässä työssä. Ja puolue voi hyödyntää omassa työssään.”*

A2: *”-- se on ehkä ennemmin se, että jos me jotain lobattais, niin se olis että muutettais [puolueen] linjaa paremmaksi taikka vaikutettais [puolueen] vaalikampanjaan niin, että se tuottais enemmän ääniä. Se on ehkä sellanen, mitä mä itse haluaisin tehdä.”*

Selkeän poikkeuksen muiden poliittisten ajatuspajojen linjauksiin puolueyhteyden kiinteydestä tekee vain yksi ajatuspaja, e2 Tutkimus. Haastattelussa e2 Tutkimuksen johtaja katsoo heidän eroavan muista asiakaskunnan laajuuden suhteen: *”-- Ne [muut poliittiset ajatuspajat] haluaa palvella niitä sen aatemaailman poliitikkoja ja meillä on taas se, että me halutaan palvella kaikkia päättäjiä, oli ne sitten politiikassa tai järjestöissä tai yrityksissä, ja oli niiden puoluekanta mikä hyvänsä.”* Etäisyyden kasvattaminen puolueeseen on ollut e2 Tutkimuksen strateginen valinta, ja nykyään he pitävät heihin liitettyä puoluetta *”asiakkaana muiden joukossa”*. Kyseisen ajatuspajan johtaja painottaa heidän olevan nimenomaan tutkimustyötä tekevä tutkimusyksikkö tai -laitos, jonka henkilökunta muodostuu pelkästään tohtorintutkimuksen suorittaneista tutkijoista. Aineiston perusteella on selkeästi havaittavissa, että kyseinen ajatuspaja on erkaantunut muiden poliittisten ajatuspajojen ryhmästä. Haasteeksi tämä muodostuu siinä suhteessa, sillä osa haastatellusta päättäjistä näkee poliittisten ajatuspajojen yhteiskunnallisen roolin erilaisena:

P4: *“Varsinkin nää poliittiset ajatuspajat, ottaen huomioon, että niiden resurssit on hyvin rajalliset, niitten ei kannata yrittääkään kilpailla yleisessä tiedon tuottamisessa tai muussa, ei*

niiden resurssit siihen koskaan riitä. Minusta niitten vahvuus on se, että kullakin on tää ideologinen viitekehys, yhteiskunta tukee niiden toimintaa, yks tavoite on lisätä moniarvoista yhteiskunnassa erilaisten mielipiteiden ja ajatuskokonaisuuden esille tuloa, että se on niinku demokratian edistämistä. Toivon, että ne ymmärtävät tämän roolinsa. Se on heidän vastuunsa. Ei niistä koskaan voi tulla mitään suuria laajoja kaikkien hyväksymiä tutkimustaloja, se on epärealistinen hanke, vaan se niiden vahvuus liittyy nimenomaan siihen, että niillä on joku oma roolinsa, ja sen takia niitä halutaan taloudellisesti tukea.”

Toisaalta usea ajatuspajajohtaja nosti juuri e2 Tutkimuksen esille toimijana, jonka taloudellisia resursseja ja julkaisutoiminnan laajuutta arvostettiin. Poliittisten ajatuspajojen ollessa vielä suhteellisen tuore ilmiö on ymmärrettävää, että niiden muoto hakee uomiaan. Mahdollista onkin, että poliittisten ajatuspajojen resurssien kasvaessa niiden toiminta muovautuu tutkimuslaitosmaisempaan suuntaan, ainakin mikäli niiden johtajien visiot toteutuvat. Vaikka puoluekytköksiin liittyen aineistossa löytyy eroavaisuuksia päättäjien ja ajatuspajajohtajien keskuudessa, löytyy niiden itsenäisyyteen liittyen myös yhteneväisyyksiä. Haastatellut toivoisivat poliittisten ajatuspajojen olevan itsenäisiä siinä suhteessa, että ne pystyvät seisomaan omilla jaloin ja tuottamaan omista lähtökohdistaan luotettavaa tietoa päätöksenteon tueksi. Tieteellisiä käytäntöjä ja tapoja tulee siis noudattaa, ja se oli tärkeä arvo niin haastatelluille toiminnanjohtajille kuin poliittisille päättäjillekin.

Aineiston perusteella poliittisten ajatuspajojen määrittelemisen kietoutuu niiden tehtävään ravistella vakiintuneita ajattelutapoja uusien ajatusten ja ideoiden tuottamisen kautta. Ajatuspajoihin perehtynyt tutkija James McGann (2007) on jaotellut ajatuspajojen tehtävät kahteen ryhmään, akateemisuutta ja politiikkarelevantiutta painottaviin koulukuntiin. Akateeminen koulukunta painottaa näkemystä, jonka mukaan ajatuspajojen tulisi keskittyä tiukan tieteelliset kriteerit täyttävän tutkimuksen tekemiseen, pidemmän aikavälin kysymysten ratkaisemiseen ja kaiken kaikkiaan yhteiskunnan ison kuvan ymmärtämiseen. Poliitiikkarelevanssia painottava koulukunta taas katsoo, että ajatuspajojen tulisi keskittyä pikemminkin päätöksentekijöiden tarpeisiin ja ajankohtaisiin poliittisiin kysymyksiin.

Aineiston perusteella suomalaiset poliittiset ajatuspajat ovat jonkinlainen hybridi näistä kahdesta koulukunnasta, sillä haastatellut päätöksentekijät kaipaavat omiin tarpeisiinsa istuvaa selvitys- ja tutkimustietoa, mutta lähes kaikki toivovat ajatuspajojen paneutuvan nimenomaan pitkän aikavälin kysymysten ratkaisemiseen ja katsovan ennemmin tulevaisuuteen, kuin keskittyvän päivänpolitiikkaan. Myös ajatuspajojen johtajat olivat päättäjien kanssa samanmielisiä siitä, että ajatuspajojen tulisi keskittyä ennemminkin pitkän tähtäimen kysymyksiin ja ennakoimaan uudenlaisia haasteita, joihin päättäjien huomiota tulisi suunnata. Eräs ajatuspajajohtajista kommentoi roolin osin kilpistyvän myös rahoituksen saamiseen valtiolta:

A6: *”Et kun me kuitenkin saadaan tähän rahaa, ajattele nyt, että valtio antaa meille rahaa että tehkää tällä taustaselvityksiä että politiikasta tulis Suomessa parempaa. Niin onhan se nyt etuoikeutettu asema, niin pitää ajatella, että mitä sillä rahalla tehdään että mikä se on se, mitä joku muu ei voisi tehdä.”*

Kyseinen toiminnanjohtaja katsoi, että päivänpolitiikka voi kommentoida lähes kuka tahansa, ja ajatuspajojen roolina on tutkia niitä asioita, joista politiikassa päätetään, ei itse politiikkaa. Ajatuspajojen tehtäviin kilpistyy siis jo mainittu ajatus uusien ideoiden tuottamisesta ja kehittämisestä.

Koulukunta-ajattelun lisäksi tutkijoista esimerkiksi Weaver ja McGann (2000) ovat listanneet ajatuspajoille konkreettisia tehtäviä, joiden puitteissa ne voivat toimia. Kuudesta heidän listaamastaan tehtävästä suomalaiset poliittiset ajatuspajat toimivat järjestämällä seminaareja erilaisista aiheista ja antaen politiikkasuosituksia päättäjille, lisäksi ajatuspajoissa työskenteleviä tutkijoita on kuultu esimerkiksi valiokunnissa osana lainvalmistelutyötä ja niissä työskentelevien tutkijoiden asiantuntijuutta on hyödynnetty niin median kuin päättäjien taholta esimerkiksi uutistekstien taustoituksissa ja haastatteluissa. Lisäksi ajatuspajoissa työskentelevät ovat toimineet politiikan kommentaattoreina mediassa, muun muassa vaalitulosten sanoittajina. Haastatteluissa keskusteluun nousi erityisesti poliittisten ajatuspajojen tehtävä tuottaa konkreettisia politiikkasuosituksia. Pääosin päätöksentekijät suhtautuvat niiden tarjoamiseen myönteisesti:

P6: *”Joo, kyllä ne voi tarjota [politiikkasuosituksia]. Mutta kyllähän se kuitenkin on niin -- että mä en usko, että minkään poliittisen ajatuspajankaan viesti menis sellasenaan poliittisen puolueen arkipäivän toimintaan. Että mä en ainakaan ite vois sitä sillai kuvitella, että ne olis niin. Että sieltä tulis valmista tavaraa sovellettavaksi. Että kyllä se on niinku ajatuksen herättäjä --.”*

P4: *”Kyllä ne saavat tehdä, ja minusta niiden pitääkin tehdä politiikkasuosituksia. Että sopii hyvin heille. Tosiaan niin mä sanoisin, että ne lunastaa parhaiten paikkansa sillä, että niillä jokaisella on niinku niillä on niin aidosti se poliittinen viiter ryhmä olemassa.”*

Yksi päätöksentekijä kuitenkin painotti haastattelussaan, että lopullinen päätöksenteko jää aina eduskunnan vastuulle – vaikkakin on kannatettavaa, että eri ajatuspajoilta saadaan monipuolisesti suosituksia käsiteltäviin yhteiskunnallisiin kysymyksiin.

Toistaiseksi Weaverin ja McGannin (2000) listaamista ajatuspajojen tehtävistä Suomen kontekstissa ei juuri ole näyttöä niiden toimimista tulevien poliittisten päättäjien koulutuspaikkana tai politiikasta vetäytyvien virkamiesten ja poliitikkojen suojatyöpaikkana. Toteutumattomuus liittyy kiinteästi suomalaisten poliittisten ajatuspajojen pieneen kokoon sekä niiden niukkoihin resursseihin. Useimmilla ajatuspajoille ei ole mahdollisuutta tehdä rekrytointeja usein, vaan toimintaa pyöritetään pääosin

muutaman henkilön voimin. Koulutuksen suhteen yhden poikkeuksen muodostaa Ajatuspaja Toivo, joka käynnisti keväällä 2018 pilottina gradupajan, jonka tarkoituksena on lisätä yhteiskuntatieteellisten opinnäytetöiden painoarvoa (Ajatuspaja Toivo 2018b). Koulutustoiminta ei kuitenkaan ole systemaattista uusien poliittisten päättäjien kasvattamista, mitä Weaver ja McGann tarkoittavat. Poliittiset ajatuspajat eivät myöskään toistaiseksi ole toimineet laajamittaisesti politiikan jättäneiden työnantajana. Kuitenkin esimerkiksi pitkän poliittisen uran tehnyt entinen puolustusministeri, Elisabeth Rehn, toimii mentorina ja antoi nimensä käyttöön Elisabeth Rehn – Bank of Ideas -ajatushautomolle (Bank of Ideas 2018). Entiset kansanedustajat Rosa Meriläinen vaikuttaa Feministisessä ajatushautomo Hatussa ja Jouni Backman puolestaan vanhempana neuvonantajana Sitrassa (Ajatushautomo Hattu 2019; Sitra 2018).

6.2 Poliittiset ajatuspajat vallankäyttäjinä

Aineiston perusteella suomalaisten poliittisten ajatuspajojen tarkoitukseksi voi määritellä uusien ajatusten tuottamisen ja siten yhteiskunnan kehittämiseen osallistumisen. Poliittisten ajatuspajojen olemassaolo kietoutuu Andrew Seleen (2013) esittämään näkemykseen siitä, että ajatuksilla ja niiden tuottamisella on ja voi olla vaikutusta osana poliittista päätöksentekoa. Aineiston perusteella kaikki haastatellut olivat sitä mieltä, että tiedon tuottajilla on mahdollisuuksia vaikuttaa. Tiedon tuottajana toimimiseen liittyen muutamassa haastattelussa nousi esille erityisesti toiminnan riittävät resurssit:

A7: ”Kyllä mä koen, että tiedolla pystyy Suomessa vaikuttamaan. Mutta siinä pitää olla vaan hyvät resurssit, osaaminen ja luotettavuus.”

P4: ”[J]oka saavuttaa sellasen aseman, että sen tuottamaan tietoon luotettais ja noteerataan, niin se pystyy ohjaamaan hurjan paljon keskustelun agenda ja sisältöä. Että sillä on erittäin iso merkitys ja rooli.”

Sitaateissa näkyy sekä ajatuspajajohtajan että päätöksentekijän samankaltainen suhtautuminen tiedontuottamiseen. Riittävät taloudelliset ja henkilöstölliset resurssit ovat vaikuttavan tiedontuottajan kivijalka, jonka jälkeen on ainakin teoriassa mahdollisuus nousta luotettavaksi tutkimustiedon tuottajaksi. Kyseinen päätöksentekijä nostaa erityisesti esille aseman, statuksen, ja vasta sen saavuttamisen jälkeen tiedontuottaja on mahdollisuuksia vaikuttaa keskustelun sisältöön ja siihen, mistä ylipäänsä keskustellaan. Yhteiskunnallisen keskustelun ohjailulla puolestaan on väistämättä vaikutusta myös poliittiseen päätöksentekoon, sillä media vaatii päättäjiltä kannanottoja ajankohtaisiin

yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Seleen (2013) ajatukset saivat aineistosta tukea, ja ne toimivat punaisena lankana tarkasteltaessa poliittisia ajatuspajoja vallankäyttäjinä.

Perinteisesti valtaa tutkittaessa lähdetään liikkeelle vallan neljistä kasvoista (Digeser 1992). Ne tarjoavat yhden teoreettisen mallin, jolla voi arvioida poliittisia ajatuspajoja vallankäyttäjinä. Aineiston perusteella poliittisilla ajatuspajoilla on parhaimmat mahdollisuudet toimia vallankäyttäjinä vallan ensimmäisten ja kolmansien kasvojen kautta. Vallan ensimmäiset kasvot perustuvat klassiseen valta-ajatteluun eli siihen, että valta on vallankäyttäjän A:n kyky saada vallanalainen B tekemään jotain, mitä B ei ilman A:n vaikutusta tekisi (Dahl 1957). Vallan kolmansissa kasvoissa puolestaan katsotaan, että vallassa on kyse myös A:n vallasta vaikuttaa ja muokata vallanalaisen B:n preferenssejä itselle suotuisimmiksi (Lukes 1974). Siinä katsotaan, että osana vallankäyttöä on olemassa ulottuvuus, jossa vallankäyttäjä pystyy vaikuttamaan ja muokkaamaan vallanalaisen käsitystä siitä, mikä on asiassa hänen oma etunsa (Kunelius ym. 2010, 27).

Aineistossa esille nousi lähes kaikille poliittisille ajatuspajoille yhteisesti se, että niillä on pyrkimys vaikuttaa poliittiseen päätöksentekoon, päättäjiin tai molempiin näistä. Pääsääntöisesti vaikuttaminen tapahtuu julkaisujen kautta: niillä toivotaan olevan vaikutusta päättäjien näkökantoihin ja siten myös laajemmin päätöksentekoon. Tuottamalla laadukkaita julkaisuja poliittisilla ajatuspajoilla on mahdollisuus vaikuttaa niin, että päättäjät tekevät päätöksiä, mitä ilman julkaisua ei olisi tehty (vallan ensimmäiset kasvot). Käytännössä ajatuspajat voisivat nostaa esille kokonaan uusia teemoja tai tarttua jo olemassa olevaan säädökseen, ja aikaansaada muutosta siinä. Toisaalta julkaisuilla on mahdollista muokata päättäjien näkemyksiä ajatuspajojen tavoitteisiin sopivaksi (vallan kolmannet kasvot).

Vallan toiset kasvot puolestaan ottavat huomioon myös sellaisen vallankäytön, jota ei voi suoraan havainnoida. Niiden mukaan vallassa kyse on myös siitä, että A:lla on valtaa estää B:tä tekemästä jotain, mitä B haluaisi tehdä (Digeser 1992, 978) ja siitä, että vallankäyttäjä pystyy estämään asioiden nousemisen osaksi päätöksentekoa (Bachrach & Baratz 1962, 948–949; 952). Aineiston perusteella ei noussut esille, että poliittisilla ajatuspajoilla tai niiden tekemillä julkaisuilla olisi tämänkaltaista valtaa hallita poliittista agenda. Myöskään ajatuspajohtajat eivät tuoneet esille sitä, että niiden tarkoituksena olisi sulkea joitain kysymyksiä päätöksenteon ulkopuolelle vaan tarkoituksena on nostaa keskusteluun ajatuspajalle tärkeitä kysymyksiä. Vallan neljännet kasvot puolestaan perustuvat pitkälti Michel Foucault'n ajatuksiin vallasta (Digeser 1992). Siinä valta näyttäytyy sisäistettynä ja se toimii salakavalasti ilman, että vallanalainen välttämättä tiedostaa sitä. Aineistossa esille ei noussut poliittisten ajatuspajojen toimimista vallan neljänsien kasvojen kautta, tosin sisäistetty valta voi jäädä sen luonteen

takia myös huomaamatta. Poliittiset ajatuspajat luottavat vaikuttamiskeinoista julkaisuihin ja tiedolla vaikuttamiseen, ja monet painottavat toiminnassa avoimuutta. Aineistossa ei noussut esille epäsuoria vallankäyttökeinoja tai lehmänkauppoja, vaan poliittisten ajatuspajojen vaikuttamispyrkimykset liittyvät puhtaasti varsinaiseen päätöksentekoon.

Ajatuspajojen poliittisuutta käsiteltiin aikaisemmassa alaluvussa niihin liitettyjen tehtävien suhteen, mutta se liittyy kiinteästi myös ajatuspajojen vaikutusmahdollisuuksiin (ks. esim. Stone 2004, Selee 2013). Päätöksentekijät olivat yksimielisiä siinä, etteivät ajatuspajojen poliittiset kytkökset ole ongelmallisia, vaan ne tuottavat pikemminkin lisäarvoa toiminnalle. Yksi päättäjistä nosti haastattelussa erityisesti esille sen, että hän toivoisi poliittisten ajatuspajojen ymmärtävän roolinsa nimenomaan ideologisen viitekehyksen kautta toimivina yksikköinä, joiden tavoitteena on lisätä moniarvoista yhteiskunnallista keskustelua.

P4: ”Yhteiskunnallinen intressi vähenee olennaisesti, jos ne kahden, kolmen, neljän ihmisen ajatuspajat alkais muistuttaa toinen toisiaan ja ne kaikki samastuis puolueettoman, objektiivisen tiedon tuottajiksi ja välittäjiksi, niin ei kannata sillon voimavaroja haaskata lukuisiin eri ajatuspajoihin, vaan kyllä niillä saa olla, niinku sanoin, oikeasti viiteryhmä, josta heidät tunnistaa.”

Kyseinen päättäjä toivoi erityisen vahvasti sitä, etteivät poliittiset ajatuspajat lähtisi liikaa erkaantumaan niiden poliittisesta taustasta. Muut päätöksentekijät näkivät samansuuntaisesti ideologian poliittisten ajatuspajojen etuna, mutta muut eivät ottaneet yhtä vahvasti kantaa poliittisten ajatuspajojen mahdolliseen etäisyyden ottamiseen niihin liitetystä puolueista. Yksi päättäjistä totesi, ettei ”-- puolueen ja ajatuspajan välistä napanuoraa ole mielekäästä katkaista, sillä avoimen poliittisille ajatuspajoille on oma paikkansa.” Päättäjät kollektiivina katsoivat myös, että parhaimmillaan avoimuus taustalla vaikuttavasta ideologiasta palvelee laajemmin yhteiskunnallista keskustelua ja suurta yleisöä. Koska kaikilla suurimmilla eduskuntaryhmillä on jo oma ajatuspajansa, on poliittisilla ajatuspajoilla omalta osaltaan mahdollisuus olla luomassa edellytyksiä moniääniselle yhteiskunnalliselle keskustelulle, jossa näkyvät erilaiset poliittiset aatteet. Teemana avoimuus nousi päättäjien haastatteluissa vahvasti esiin poliittisista kytköksistä puhuttaessa:

P6: ”-- on parempi, että se [poliittinen tausta] on tiedossa, se tuo sitä läpinäkyvyyttä ja avoimuutta sikseen, kun että ne esittäis täysin poliittisesti sitoutumatonta, koska ei sellaista ole oikeesti olemassa. Yhteiskunnallinen ajattelu, ei se oo koskaan täysin politiikasta riippumatonta.”

Avoimuuteen liittyen toinen eduskuntaryhmän puheenjohtaja taas huomautti, että vaikka poliittiset ajatuspajat esiintyvät itsenäisinä toimijoina, on ihmisille kuitenkin tieto siitä, mikä on kunkin puolueen ajatuspaja ja sitä kautta mahdollisuus tarkastella ajatuspajojen julkaisuja pitäen mielessä nämä lähtökohdat. Kaikkinensa poliittisten kytkösten näkeminen positiivisena on päättäjiltä varsin ymmärrettävää, sillä heidän intresseissään on puolueen menestyminen, ja siinä ajatuspajoilla voi olla oma roolinsa. Näkyvään asemaan päässeellä poliittisella ajatuspajalla on varmasti mahdollisuuksia vaikuttaa myös taustalla olevan puolueen kannatuskehitykseen. Erityisesti päättäjien haastatteluissa korostui mediakriittisyys ja ihmisten kyvykkyys tunnistaa se, kuka julkaisun on tehnyt ja minkälaisia taustavoimia siinä mahdollisesti on havaittavissa.

Ajatuspajoista tehdyssä tutkimuksessa on oltu kuitenkin erimielisiä sen suhteen, kuinka itsenäisiä niiden tulisi olla suhteessaan valtioiden hallituksiin. Tutkijoista Diane Stone (2004) näkee tärkeäksi sen, että ajatuspajalla on jonkinlainen kytkentä hallitukseen, mikäli se haluaa onnistua tavoitteissaan vaikuttaa politiikkaan, kun taas perinteisesti Yhdysvalloissa ihanteena on pidetty ajatuspajojen sitoutumattomuutta (ks. esim. Weaver & McGann 2000). Aineiston perusteella poliittisten ajatuspajojen suhde niiden taustalla vaikuttaviin puolueisiin on vaihteleva, kuten analyysin ensimmäisessä kappaleessa tuotiin esille. Suurin kytkentä hallitukseen tai mahdollisuus siihen lienee vain niillä ajatuspajoilla, joihin liitetty puolue istuu sillä hetkellä hallituksessa. Eräs ajatuspajajohtaja nosti itse esiin hallituslinkin vaikutuksen ajatuspajan toimintamahdollisuuksiin, sillä mikäli heitä lähellä oleva puolue ”-- on joskus taas hallituksessa niin voi olla, että [silloin] on enemmän vaikutusmahdollisuutta”. Muiden oppositiopuolueiden ajatuspajat eivät tuoneet esille ajatusta siitä, että hallitusvastuu kasvattaisi ajatuspajan vaikutusmahdollisuuksia. Toisaalta myöskään hallituspuolueiden ajatuspajat eivät tuoneet esille parempia vaikutusmahdollisuuksiaan vain poliittisiin voimasuhteisiin perustuen.

Vaikuttavuudesta puhuttaessa yksi ajatuspajajohtajistakin toi haastattelussaan esille politiikan logiikan ja sen, missä vaiheessa päätöksentekijöihin tulisi pyrkiä vaikuttamaan:

A7: ”Ja sitten jos mennään siihen tiedolla vaikuttamiseen, niin se ei välttämättä oo kuitenkaan se valiokunta se paikka. Eli mitä on tapahtunut ennen valiokuntavaihetta. Virkamiesvalmisteluvaiheessa. Sillon kun se on vielä, jos puhutaan lakiesityksestä, niin sillon kun se on vielä ministeriön käsissä.”

Aikaisessa vaiheessa vaikuttamisen on nostanut esille myös Andrew Rich (2004), joka on tutkimuksessaan väittänyt, että asiantuntijoiden vaikutusmahdollisuudet ovat suurimmillaan päätöksentekoprosessin alkuvaiheessa. Mitä pidemmälle päätöksenteossa päästään, sitä pienemmäksi

asiantuntijoiden vaikutusmahdollisuudet käyvät. Myös yksi päätöksentekijöistä nosti esille, että poliittisten ajatuspajojen vaikutusmahdollisuudet ovat nimenomaan mahdollisimman aikaisessa vaiheessa, kun uutta esille tullutta teemaa lähdetään pohtimaan ja miettimään konkreettisia näkemyksiä, joita siihen liittyen voi nousta esille:

P4: ”No mä sanoisin, et se ajatuspajojen tehtävä ja rooli, se on enemmän sittenkin täällä vähän aikaisemmassa vaiheessa. Kun lähdetään jotain uutta luomaan ja halutaan vaikuttaa johonkin asiaan, niin siihen perusteiden määrittämiseen ja uusien näkökulmien tuomiseen. Sitten kun eduskunnassa mennään jo päätöksentekovaiheeseen, niin sitten täytyy olla ideoiden takuuksi ja varmistukseksi jo sellaista täsmällistä, harkittua tietoa, arvioita vaikutuksista ja muuta. Se on vähän eri asia. Se rooli ja tehtävä kuuluu sitten jo muille.”

Sitaatissa näkyy myös kyseisen päätöksentekijän ajatus poliittisten ajatuspajojen roolista, sillä varsinaisessa päätöksentekovaiheessa vaikutusarvioita tehdessä poliittiset ajatuspajat jätetään valmistelun ulkopuolelle. Poliittiset ajatuspajat toimivat päätöksentekijän mukaan siis pikemminkin uuden katalysaattoreita ja ideoijina, kuten aiemmin niiden roolista puhuttaessa esitettiin.

Muutama ajatuspajajohtaja kuitenkin kertoi osallistuneensa parlamentaariseen valmisteluun olemalla valiokuntien kuultavana, ja kaksi ajatuspajajohtajaa sanoi, että antaisi mielellään asiantuntemustaan eri valiokuntien hyödyksi.

A8: ”Niin, mun mielestä toi on semmonen asia, mitä voisi kehittää ja mikä ei maksaisi mitään. Että jos kuitenkin meillä on lukuisia poliittisia ajatuspajoja, jotka tuottaa omasta näkökulmasta tutkimustietoa niin minkä takia niitä ei sitten suoraan kutsuta eduskuntaan ja pyydetä niitä hoitamaan sinne omia asiantuntijoitaan paikalle. Sillonhan saatais kaikki näkökulmat näppärästi kuultua. Että tommonen roolin kasvaminen vois olla ainakin hyvä asia.”

Sitaatin sanonut ajatuspajajohtaja nosti esille kysymyksen siitä, miksei poliittisten ajatuspajojen asiantuntemusta käytetä hyödyksi kuulemisissa ja muussa lainvalmistelutyössä, vaikka siten valiokuntien olisi helppo varmistaa useiden näkökulmien esiintyminen lakeja valmisteltaessa.

Tämän tutkimuksen hypoteesin valossa poliittisten ajatuspajojen valtaa tarkastellaan myös niissä työskenteleviin henkilöihin pohjautuen, sillä valtaa on mahdollista tarkastella myös vallan lähteiden kautta. Tutkielman alussa hypoteesina oli, että vallan lajeista erityisesti asiantuntijavalta korostuisi poliittisten ajatuspajojen vaikutusvaltaa tarkastellessa. Asiantuntijavalta on tila, jossa B ajattelee A:lla olevan erityistä tietoa tai muuta asiantuntijuutta, jota B:llä ei ole itsellään tai jota ei ole helposti saatavissa muilta kuin juuri A:lta (Rainio 1969). Asiantuntijavallan kriteerinä Russell Prince (2010) pitää sitä, että asiantuntijavallan käyttäjä pystyy vaikuttamaan muiden käytökseen ja toimintaan. Poliittisten ajatuspajojen kontekstiin käännettynä niissä työskentelevillä henkilöillä tai ajatuspajalla organisaationa

on asiantuntijavaltaa siinä tapauksessa, mikäli ne pystyvät vaikuttamaan joko julkiseen keskustelun asialistaan, poliittisten päätöksentekijöiden mielipiteenmuodostumiseen tai muutoin konkreettisella tavalla edistämään ja nostamaan heille tärkeitä teemoja osaksi poliittista päätöksentekoa.

Aineiston perusteella poliittisten ajatuspajojen tärkeimmäksi valtalähteeksi muotoutuu informaatiovalta, sillä niiden toiminta painottuu vahvasti julkaisutoimintaan. Informaatiovaltaa ei kuitenkaan voi täysin irrottaa asiantuntijavallasta, sillä ilman asiantuntijuutta poliittisilla ajatuspajoilla ei olisi mahdollisuutta vaikuttaa informaatiovallan keinoin. Haastatteluissa moni poliittisen ajatuspajan johtaja toi esille sen, että vaikuttaminen tapahtuu ja sen toivotaankin tapahtuvan julkaisujen kautta. Yksi haaste asiantuntijavallan muodostumiselle on poliittisten ajatuspajojen toistaiseksi matala tunnettuus. Suurin osa päättäjistä ei osaa kovinkaan tarkasti nimetä poliittisten ajatuspajojen tuottamia julkaisuja eikä niissä työskenteleviä henkilöitä juuri aineistossa kuvailla koko kansan mielipidevaikuttajiksi.

Kaikki haastateltavat olivat kuitenkin samaa mieltä siitä, että ajatuspajoissa työskentelevillä on jonkinasteista valtaa. Useimmat liittävät sen ajatuksellisesti yleisempään yhteiskunnalliseen trendiin ”kaiken” henkilöitymisestä, jolloin myös ajatuspajat luovat brändiään niissä toimivien henkilöiden kautta.

P1: “Mutta varmaan henkilöt on yksi tapa saada sille ajatuspajalle julkisuutta. Kun se on myös hyvin henkilösidonnaista, että kun on pieniä organisaatioita niin väistämättä se, että minkä tyyppiset henkilöt siellä on, minkälaisella profiililla, taustalla, mitä ne sanoo julkisuudessa, on vaikutusta siihen ajatuspajan toimintaan tai ainakin siihen, miten se koetaan.”

P3: ”Onhan niillä varmaan isokin vaikutusvalta ja itse asiassa sillä voi olla aika paljon merkitystä, miten paljon joku ajatuspajan juttu saa näkyvyyttä, että jos siellä on sellasia henkilöitä, jotka on hyviä esiintyjiä tai jotenkin sellasia sanavalmiita tai saanut jo valmiiksi tilaa julkisuudessa, niin niitten on toki aina helpompi päästä. Ja sitä ajatustakin on helpompi myydä, jos siellä on joku ihminen, joka on siinä hyvä.”

P4: ”He ovat sitten aika käytettyjä alustajia, luennoitsija esimerkiksi puoluetilaisuuksissa, työryhmissä. Että se tällöinen henkilöiden kautta se vaikuttavuus mutta myös tää viiteryhmä vaikuttaa. Ja se on ilman muuta myönteinen panos myös puolueiden toimintaa. Mä uskon, että parhaimmillaan sitten se ajatuspajan johtaja tai johtava tutkija, ajattelija, saattaa nousta persoonana hyvinkin näkyväksi myös julkisessa keskustelussa. Että se helposti saattaa personoitua henkilöön, sekään ei ole pahasta, jos niin tapahtuu.”

P5: ”No osa niistä on ehkä noussut pinnalle paremmin. Ja se on ihan hyvä. --[N]äillä ei ehkä ole semmosta poliitikon painolastia siinä, että nää voi ehkä vapaammin puhua eikä tarvi kosiskella niitä äänestäjiä. Ja siinä mielessä se on erilainen kerros siihen keskusteluun, ja se on hyvä.”

Aineistossa siis on nähtävillä, että ajatuspajoissa työskentelevillä henkilöillä on ”jonkinlaista vaikutusta”. Sen voisi puolestaan kääntää asiantuntijuudeksi, mitä moniin poliittisiin ajatuspajoihin on kiistatta kasautunut. Niin ajatuspajojen johtajat kuin poliittiset päättäjät eivät kuitenkaan suoraan nosta esille selkeitä tapauksia, joissa ajatuspajojen julkaisut tai ajatuspajoissa työskentelevät henkilöt olisivat onnistuneet vaikuttamaan poliittiseen päätöksentekoon. Onnistumisia on kyllä jokaisella ajatuspajalla, ja lähes kaikki pystyvät tuomaan esille yhden tai muutaman julkaisun, jotka ovat lyöneet läpi mediassa.

Tosiasiallista asiantuntijavaltaa ja poliittisten ajatuspajojen vaikuttavuutta on kuitenkin haastava selvittää, sillä päättäjät harvoin itsekään osaavat yksiselitteisesti kertoa, mitkä kaikki julkaisut, keskustelutilaisuudet tai elämäkokemukset vaikuttavat heidän ajattelun takana ja siten osana muotoutuvaa politiikkaa (ks. esim. Rich 2004, Weiss 1979). Poliittisilla ajatuspajoilla saattaakin olla vallan kulisseissa tosiasiallista valtaa tai sellaista piilevää valtaa, jota haastatteluissa ei noussut esille (ks. Dahl 1971).

Vaikuttavuuden kasvattaminen vaatii siis vielä työtä. Sen kasvattamiseen liittyen useampi ajatuspajajohtaja tuo esille toiminnan harjoittamisen pitkäjänteisyyden, sillä ajatuspajatoiminnan tunnettuuden ja näkyvyyden katsotaan kehittyvän verrattain hitaasti. Kaksi ajatuspajajohtajaa liittävät pitkäjänteisyyden erityisesti ajatuspajabrändin rakentamiseen uskottavaksi yhteiskunnalliseksi keskustelijaksi tai toimijaksi.

A3: ”Tosi pitkäjänteistä työtä vaatii saavuttaa julkisuudessa semmonen asiantuntija-asema, että tavallaan pääsee sen poliittisuuden yläpuolelle.”

A5: ”Ei näistä [ajatuspajoista] tuu sillain tosta noin hetkessä [vaikuttavia], mutta kun tehdään pitkäjänteisesti työtä ja hankitaan se semmoinen... no sanotaan nyt status tai tämmönen asema tuolla piireissä, jotka näistä tietyistä teemoista keskustelee, niin silloin sitä tulee sitä [vaikuttavuutta].”

Puolestaan yksi ajatuspajajohtaja viittaa pitkäjänteisyydellä erityisesti ajatuspajalle tärkeiden teemojen systemaattiseen esillä pitämiseen, jotta niillä voidaan aikaansaada muutoksia erityisesti ajatuspajaa lähellä olevan puolueen linjauksiin. Kaiken kaikkiaan pitkäjänteisyys on poliittisten ajatuspajojen vaikuttavuuden kasvamisessa tärkeää. Pitkäjänteisyyttä tarvitaan monessa mielessä, sillä aluksi ajatuspajojen tulisi onnistua nostamaan resurssinsa sellaiselle tasolle, jolla on mahdollista vaikuttaa yhteiskunnalliseen keskusteluun. Lähes kaikki ajatuspajajohtajat valittivat toiminnan resurssien olevan liian pienet, ja moni ajatuspaja työskentelee vain muutaman asiantuntijan voimin. Lisäksi pitkäjänteisyyttä tarvitaan poliittisten ajatuspajojen tunnettuuden kasvattamisessa, sillä nyt kaikki

haastatellut ajatuspajohtajat sekä poliittiset päättäjät epäilivät tunnettuuden olevan vahvaa vain oman puolueen aktiivien keskuudessa. Lopulta pitkäjänteisyyttä tarvitaan myös teemojen esillä pitämisessä – yhteiskunnan muutos tapahtuu usein hitaasti.

6.3 Miten tietoa käytetään poliittisessa päätöksenteossa?

Ajatuspajojen toimintamuodoista keskusteltaessa kaikki ajatuspajohtajat painottivat julkaisujen olevan niiden ydintoimintaa, mutta sen laajuus vaihtelee ajatuspajalla käytössä olevien resurssien mukaan. Vaikuttaminen julkaisujen eli tiedon kautta (*informaatiovalta*) on poliittisten ajatuspajojen päätapa osallistua julkiseen keskusteluun ja vaikuttaa poliittiseen päätöksentekoon. Tiedon roolista päätöksenteossa on keskusteltu paljon niin tutkimuksen piirissä kuin osana päivänpolitiikkaa. Iso-Britanniassa päätöksentekoa tutkinut Christina Boswell (2009) on sanonut poliitikkojen ja virkamiesten hyödyntävän tietoa aiempaa enemmän osana päätöksentekoa. Suomen kontekstissa Boswellin näkemys aiheutti hajontaa, sillä muutama haastateltavista katsoi, että tietoa kyllä hyödynnetään (tai ainakin siihen pyritään) kun taas osa kritisoi vahvastikin, ettei tietoa käytetä riittävästi päätöksenteossa. Haastatelluista päättäjistä yksi suhtautui huomattavasti muita epäilevämmiin tiedon rooliin päätöksenteossa:

P3: ”-- [V]aikka paljon puhutaan siitä tietoon perustuvat päätöksenteosta ja tietoa on enemmän ja ehkä helpommin saatavissakin kun koskaan ennen, niin siltä mulla on vaan sellainen olo, että sitä tietoa ei sitten kuitenkaan käytetä. Että etenkin jos se tieto on vastoin sitä omaa mielipidettä, niin ei sitä sitten olla valmiita muuttamaan sitä mielipidettä sen tiedon pohjaisesti. ”

Sama päätöksentekijä pohdiskeli laajemmin myös yhteiskunnallisen tutkimuksen olemusta, sillä hänen mielestään yhteiskunnallinen tutkimus perustuu olettamuksiin siitä, minkälaisia vaikutuksia erilaisilla vaihtoehdoilla voisi olla. Siksi sen perusteella harvoin pystytään aukottomasti sanomaan, mikä on oikea tapa toimia erilaisissa tilanteissa. Hän nosti haastattelussa esille myös nykyisen hallituksen kohtaaman kritiikin valmistelun tasoon liittyen, jota on välillä mediassakin moitittu heikoksi (ks. esim. Talouselämä 2018). Osin kyseisen päätöksentekijän näkemyksiä selittänee oppositioretoriikka, mutta myös toinen päättäjät kertoi yllättyneensä kuullessaan tiedon roolista päätöksenteossa. Kyseiselle päätöksentekijälle tuli lähes shokkina, miten vähäinen voi tiedon rooli olla päätöksenteossa:

P5: ”Se -- oikeastaan suorastaan shokki kuulla, että mä olin siinä luulossa että me ollaan aika hyvällä tolalla, mutta [nykyisen kansanedustajan pitämä] alustus lähti siitä, että hän oli alunperin kunnallispolitiikassa ja totesi siellä, että ei näillä valtuutetuilla ole aikaa tai ymmärrystä lukea näitä tutkimuksia, tää kunnallispolitiikka vaan on tällästä. Sitten kun hän meni eduskuntaan, hän ajatteli, että täällä viimeistään tutkittu tieto on kunnia, mutta sitten

siellä oli ihan sama meininki. Ongelma on se, että on niin paljon asioita ja kenelläkään ei ole aikaa.”

Yksi päättäjistä sanoi uskovansa kaikkien pyrkimyksenä olevan se, että tietoa hyödynnettäisiin mahdollisimman laajasti, mutta todellisuudessa asiassa voisi olla parantamisen varaa. Toinen päätöksentekijä puolestaan halusi puolustaa eduskunnan päätöksentekoprosessia, joka itsessään antaa mahdollisuuden hyödyntää tietoa:

P2: ”--Mutta mä haluan kuitenkin puolustaa eduskuntaa sillä tavalla, että kyllä tää prosessi on niin hyvin suunniteltu ja tehty, ja siinä on kyllä kaikki mahdollisuudet käyttää sitä tietoa. Ja useimmiten myös käytetään.”

Ajatuspajojen toiminnanjohtajat suhtautuivat kautta linjan väittämään tutkimustiedon hyödyntämisestä päätöksenteossa huomattavasti kriittisemmin. Kaksi ajatuspajohtajaa pohti avoimesti tiedon roolin pikemminkin heikentyneen osana päätöksentekoprosessia, ja yksi johtajista sanoi, että tiedon rooli päätöksenteossa voisi hänen puolestaan kasvaa. Eräs ajatuspajan johtaja puolestaan kommentoi päättäjien tiedon hyödyntämistä sanomalla: *”No ei varmaan tarpeeksi [hyödynnetä tietoa], mutta ei heitä voi siitä moittia, koska sitä tietoa on niin valtavasti.”* Tiedon puute ei siis ole päätöksentekijöillä ongelmana, vaan pikemminkin haasteita asettaa sen hyödyntäminen; miten tutkimustietoa tulisi hyödyntää päätöksenteossa?

Carol Weiss (1979) on kuvannut seitsemän erilaista tapaa hyödyntää yhteiskunnallista tietoa osana päätöksentekoa. Haastatteluaineistossa esiin nousi muun muassa poliittinen malli, jossa päätöksentekijät pyrkivät käyttämään tietoa ammuksinaan muiden esittämiä argumentteja vastaan sekä tukeakseen tiedolla omia näkemyksiään ja poliittisia päämääriään (Weiss 1979, 429). Yksi ajatuspajojen toiminnanjohtajista nosti esille huolen siitä, että päättäjät käyttävät tehdyistä julkaisuista ja selvityksistä vain sen osan, mikä on poliittisesti tarkoituksenmukaista ja mikä palvelee haluttua agenda (ks. Walsh 2000). Pahimmillaan osien irrottaminen tutkimuksen kontekstista voi vääristää tuloksia tai antaa mahdollisuuksia tehdä näennäisesti tutkimustietoon perustuvia tulkintoja, jotka eivät kuitenkaan ole täysin totuudenmukaisia tutkimustuloksille. Kyseinen päättäjät nosti esille oman huomionsa siitä, miten päätöksentekijäkentällä näkyy tutkimustiedon hyödyntäminen:

P3: ”Että etenkin jos se tieto on vastoin sitä omaa mielipidettä, niin ei sitä olla valmiita tavallaan muuttamaan mielipidettä sen tiedon pohjaisesti. Että sitten jos se tieto vahvistaa sitä omaa näkemystä, niin sitten sitä käytetään ja kerrotaan, että tämä on nyt tietoon perustuvaa. Mullon sellanen fiilis, että sit jos tieto kertoo toista, tai sitten tietysti kaivetaan joku semmonen näkökulma, mistä on tehty tutkimus, joka tukee sitten sitä omaa [näkökantaa] vaikka se ei ois ollenkaan valtavirta siinä.”

Myös toinen päätöksentekijä nosti esille, että jotkin päätöksenteossa olevat asiat ovat painoarvoltaan niin suuria, että tutkimustieto jätetään huomiotta:

P2: ”Mutta joskus asiat vaan menee niin vaikeeksi, että sitten niinku mä voin ainakin nyt kun oon oppositiossa, niin voin sanoa, että kaikkea tietoa ei kyllä käytetä hyväksi vaan sitten on joku poliittinen päämäärä, mikä on niin tärkeä, että sitten tehdään vaan nää asiat. Mutta se on poikkeus, että kyllä tavallisempaa on että aidosti kuunnellaan ja yritetään löytää sellainen kokonaisuus ja kompromissi, jonka vois mahdollisimman monen hyväksi sitten.”

Molemmissa sitaateissa näkyy tutkimustiedon hyödyntäminen poliittisen mallin tavoin omien näkemysten tukemiseen. Omat näkemykset haastava tutkimustieto syrjäytetään, ja esille tuodaan vain se osa tutkimuskirjosta, jolla pystytään entisestään vahvistamaan tai tukemaan omia argumentteja. Muista Weissin malleista aineistosta löytyi piirteitä niin vuorovaikutuksellisesta kuin valistusmallistakin. Vuorovaikutuksellinen malli perustuu siihen, että osana päätöksentekoprosessia tietoa haetaan monipuolisesti eri lähteistä ja lopulliseen päätöksen muotoutumiseen vaikuttavat niin erilaiset kokemukset, poliittiset näkemykset kuin tutkimustietokin (Weiss 1979, 428–429). Aineistossa tämä näkyi politiikan toimintatapana, sillä poliittisten kantojen muotoutumiseen vaikuttaa aina niin arvot kuin poliittiset päämäärätkin. Vaikka tutkimustieto toimisi ehdotusten ja aloitteiden pohjalla, ei poliittisen mankelin läpikäyneet ideat välttämättä aina nojaa puhtaasti siihen, mikä olisi tutkimustiedon valossa sopivin ratkaisu käsillä olevaan tilanteeseen. Arvo- ja ideologiapohjaan liittyen yksi ajatuspajajohtajista nosti esimerkkinä esille yritystukikeskustelun, jossa punnitaan myös erilaisten eturyhmien rooli poliittisten päätösten muotoutumisessa ja lopulta niitä arvolatautuneita päätöksiä siitä, minkälaisia asioita halutaan tukea julkisin varoin. Myös muut haastateltavat nostivat esille arvojen osuuden poliittisten päätösten muodostumisessa:

P4: ”Kyllä faktapohjaisella tiedolla on aina ollut merkitystä, ja mitä lähemmäksi konkreettista päätöksentekoa [mennään], niin kyllä yhä tärkeämpää on, että siinä on myös tieteeseen pohjautuvaa analyysia olemassa. -- Että kyllä tiedolla on ollut iso merkitys, mutta sitten taas päätöksenteossa tiedon rinnalla kuitenkin arvot on aina sellasia, tälläset arvolähtökohdat joita ei pysty välttämättä tiedolla mittaamaan, vaan iso osa päätöksenteosta perustuu tavoitteen asetteluun jossa poliittisilla liikkeillä on tavoitteensa, mihin suuntaan ne haluaa yhteiskuntaa viedä ja sitä ei aina.. Siitä on paljon mielipiteitä ja arvoja, ja niin saa ollakin.”

Kyseinen päätöksentekijä korosti, että tiedolla on iso merkitys päätöksenteossa, mutta rinnalla kulkee aina eri poliittisten ryhmittymien arvolähtökohdat ja heidän ideansa siitä, mihin suuntaan yhteiskuntaa tulisi kehittää puolueen arvolähtökohdista katsottuna. Myös toinen ajatuspajajohtaja nosti esille, että poliittisten päätöksentekijöiden taustalla ”on poliittisia intohimoja motiiveina”. Perinteisemmin vuorovaikutuksellinen malli näkyi erään päätöksentekijän haastattelussa, sillä hän kertoi pyrkivänsä

hankkimaan tietoa monipuolisesti eri lähteistä kannanmuodostuksen yhteydessä. Yksi hänen mainitsemistaan toimintavoista oli se, että eduskuntaryhmä järjestää tilaisuuden, johon kutsutaan erilaisia ajattelutapoja edustavia ihmisiä keskustelemaan aiheesta ennen lopullista ryhmän mielipiteenmuodostamista. Ainakin teoriassa kyseinen eduskuntaryhmä muodostaa siis kantansa monipuolisen keskustelun jälkeen, mutta taustalla vaikuttaa silti puolueideologia.

Weissin (1979, 429–430) valistusmalli perustuu olettamukseen siitä, että yhteiskuntatieteellinen tieto vaikuttaa alitajunnanomaisesti tehtyjen päätösten takana eikä päätöksentekijät pysty välttämättä osoittamaan tiettyä tutkimusta, joka olisi vaikuttanut ajattelun taustalla. Osana valistusmallia katsotaan myös, ettei vaikuttavuutta saadaksesen tutkimuksen tarvitse myötäillä päätöksentekijöiden ajatusmaailmoja, vaan status quon haastava tutkimustieto pystyy myös muokkaamaan vallitsevaa asenneilmapiiriä. Jo esitelty eduskuntaryhmän toimintatapa, jossa kuullaan eri näkemyksiä ja jopa poliittisia ideologioita edustavia ihmisiä, voidaan nähdä myös osaksi valistusmallia, sillä tällaisessa tilaisuudessa vaikuttavuutta voi olla myös nykyisen kannan haastavilla ajatuksilla. Päätöksentekijöiden ravisteleminen ja uusien ajatusten tuottaminen on jo määritelty poliittisten ajatuspajojen tehtäväksi, joten tässä suhteessa poliittisten ajatuspajojen tuottamalla tiedolla voi olla vaikutusta päätöksentekijöiden mielipiteitä haastaen. Yksi ajatuspajajohtaja kertoi tarkkailevansa, miten heidän tuottamaa tietoa hyödynnetään eduskunnassa:

A7: "--kyllä mä katson sitä, että ketkä päättäjät käyttää meidän tuottamaa tietoa, ei välttämättä sillai, että se näkyy mitenkään ulospäin, mutta esimerkiksi eduskunnan istuntosalissa poliitikon puheissa tai tausta-aineistona eri tilanteissa. Kyllä kun ne viestit tulee, että näin on käynyt, että poliitikko on viittannut meidän työhön tai keskeinen virkamies tai joku muu, niin kyllä se tietenkin kannustavaa on."

Myös muutama muu ajatuspajajohtaja nosti esille sen, että heidän tekemiä julkaisuja ovat nostaneet esille myös muut, kuin oman puolueen edustajat. Valistusmallissa kyse on myös siitä, että tutkimustiedolla pystytään vaikuttamaan päätöksentekijöiden käyttäytymiseen niin, että he omaksuvat uusia käsitteitä erilaisia yhteiskunnallisia kysymyksiä jäsentäessään (Pirttilä & Pääkkö 2001, 538). Esimerkiksi Ajatuspaja Visio on perustulajulkaisullaan onnistunut jossain määrin vaikuttamaan siihen, että poliittiset puolueet ovat ottaneet kantaa perustuloon osana sosiaaliturvajärjestelmän uudistamista. Lieneekin turvallista sanoa, että perustulo-käsite on vakiintunut osaksi suomalaista poliittista keskustelua, ja sen juurruttamista ovat edesauttaneet poliittisten ajatuspajojen julkilausumat.

Kuitenkin päätöksentekijöitä on hyvin tavallista kritisoida siitä, ettei päätöksenteko pohjaudu olemassa olevaan tutkimustietoon. Väitteen tueksi on tarjottu erilaisia syitä, joista ensimmäisenä on politiikan

luonne; poliitikkoja ajaa ennen kaikkea politiikan vaatimukset, joten sellainen tieto, joka ei tue haluttuja päämääriä, on helppo sivuuttaa (vrt. Weiss 1979). Toisena tekijänä on tuotu esille päätöksentekijöiden osaamattomuus käyttää tietoa tehokkaasti. Osin päätöksentekijöiltä saattaa puuttua riittävä taitotaso tutkimustulosten ymmärtämiseksi, mutta myös kiire vaikuttaa siihen, että tutkimustieto jätetään huomiotta. Kolmantena on katsottu, että tutkimus voi olla vaikeatulkintaista tai tutkimustieto ei ole päätöksenteon kannalta ajankohtaista, minkä vuoksi päätöksentekijät jättävät tutkimuksen huomiotta. (Boswell 2008, 5–7.) Haastatteluisissa lähes kaikkien eduskuntaryhmien puheenjohtajat toivat esille kiireen ja käsiteltävien asioiden lisääntymisen:

P2: *"--[A]inakin oma kokemus on, että tempo on paljon nopeampi nyt, että ei eduskunnassa tai varsinkaan hallituksessa, näitä jokapäiväisiä must do -asioita on todella paljon, eikä sitä aikaa löydy sille, että istuttais porukalla tai edes yksin, ja mietittäis näitä, että miten tästä eteenpäin."*

P3: *"Koska kyllähän meidän poliittista keskustelua, se on se ongelma, että on niin paljon juoksevia asioita, että kellään ei tavallaan ole aikaa tehdä sellasta isompaa mietintää, vaikka kaikki tietää, että sellaselle on tosi iso tarve."*

Vaikka enemmistö haastatelluista kertoi päätöksentekijöiden ottavan tutkimustiedon huomioon päätöksiä tehtäessä, on kiire ja ajanpuute tärkeää tuoda esille tiedon hyödyntämistä rajoittavana tekijänä. Muutama haastatelluista päättäjistä kertoi, kuinka *"hyllyt täytyy kovaa vauhtia"* uusien julkaisujen seurauksena, joten tutkimustietoa ja niistä koostettuja julkaisuja on saatavilla runsaasti. Nimenomaan kaikkia päätöksentekijöitä yhdistävänä esille nousi se, että päättäjillä on runsaasti tietoa käytettävissään:

P6: *"Ehkä tietysti nyt tähän aikaan kuuluu se, että tietoa on aivan valtavasti saatavilla, useista eri kanavista ja enemmän pitää keskittyä siihen arviointiin, että miten luotettavaa se tieto on."*

P1: *"No, tietoa on yhä enemmän saatavilla ja tutkimustakin on. Ja tavallaan, joo yhä enemmän on tutkittua tietoa poliittisen päätöksenteon pohjaksi, mutta sit samanaikaan kasvaa se tuska siitä, että miten sitä hyödynnetään."*

Tutkimustiedon määrän kasvamisen takia päätöksentekijöiden on valittava huolella ne tutkimukset, joihin haluaa perehtyä. Selvää on, että kaikkeen tutkimustietoon ei ole mahdollista tutustua vaan julkaisujen kirjosta on valittava omat lähtökohdat mielessä pitäen ne, jotka ovat tarkoituksenmukaisia. Minkälaista tutkimustietoa päättäjät sitten tarvitsisivat päätöksenteon tueksi?

Haastattelujen perustella käy selväksi, että päätöksentekijät tarvitsevat julkaisut lyhyessä ja tiiviissä muodossa. Tässä suhteessa poliittisille ajatuspajoille voisi olla nykyistä suurempi rooli tiedon tiivistäjänä ja kiteytyksien tekijänä (vrt. Weaver & McGann 2002, 6–8).

P3: *"Ehkä ne ajatuspajat nimenomaan, että ne ei tee sitä tutkimusta ite niin paljon, näin mä oon ainakin ymmärtänyt ja se resurssit mitä niillä on, niin ei ne siihen pystykään. Että ehkä ne on enempi niitä, jotka kokoaa sitä tietoa ja jotka tekee niitä koosteita niistä. Ja ehkä ne vois jopa nykyistä enemmän ottaa myös sellasen roolin siinä, että ne popularisois sitä.."*

Päätöksentekijöiden mielestä olisi tärkeää, että ajatuspajat tekisivät julkaisuistaan lyhyen tiivistelmän, josta saisi selville olennaisimmat asiat:

P6: *"No tää esitysmuotohan on tosi tärkeä. Että kun aika on kortilla, yhtä A4:sta pidempään julkaisuun ei ole aikaa tai siis, että pitäisi olla hyvin tiivis aina se intro, että mistä tässä on kysymys."*

P5: *"-- tavallaan niiden olomuodon ansiosta eli tällöisinä ketterinä liikkujina niin pystyvät tuomaan nopeasti ja helpossa muodossa ehkä on väärä sana, mutta semmosena jonkinlaisena tiivistettynä muotona kuitenkin näitä heidän ajatuksiaan läpi, jotka välttämättä eivät ole ihan valtavirtaa."*

Tiivistetyn muoto mahdollistaa ainakin käytännössä sen, että päätöksentekijöillä olisi paremmat mahdollisuudet tutustua monipuolisesti eri julkaisuihin. Tutkimusala kokonaisuudessaan myös hyötyisi siitä, mikäli poliittiset ajatuspajat tuottaisivat koosteita, joihin sisältyisi aiheesta tehty yliopistotutkimus että itsenäisten tutkimuslaitosten tekemä tutkimus.

Haastatteluissa päätöksentekijöiltä kysyttiin myös heidän kannanmuodostukseensa liittyvästä prosessista. Klassisen näkemyksen mukaan päätöksenteossa hyödynnetään tietoa siksi, koska se auttaa tekemään valintoja (Lampinen 1992, 43). Kuten teoriakirjallisuudessa ja tässä tutkimuksessa on havaittu, pystyvät päätöksentekijät käyttämään tutkimustietoa tukeakseen omia argumenttejaan ja saadakseen niille painoarvoa poliittisessa keskustelussa ja päätöksenteossa (vrt. Weiss 1979; Boswell 2009). Luontevaa olisi siksi ajatella, että päätöksentekijät hyödyntäisivät tietoa myös muodostaessaan kantaa uuteen asiaan. Aineiston perusteella muutama päätöksentekijöistä antaa kannanmuodostuksessa erityisesti sijaa sellaisille henkilöille, joita he pitävät aiheen asiantuntijoina:

P2: *"-- [O]n ehdotus, että näin pitäis tehdä, niin kyllä mä yritän sit selvittää, että kuka on näin sanonut ja minkä takia, ja mitkä on ne hyödyt ja mitkä on ne mahdolliset haitat. Jos mä en saa tarpeeksi hyvää kuvaa ja jos mulla on aikaa, niin -- mä tiedän suht hyvin, että kenelle kannattaisi soittaa, että hän tuntee nää asiat aika hyvin. Niin varmaan soittaisin hänelle tai kysyisin oman tai ensimmäisenä oman ryhmän kollegalta, jonka mä tiedän, että tuntee tän tyyppiset asiat aika hyvin ja on ollut niitten kanssa tekemisissä."*

P3: *"-- Mä varmaan ensin katon, että onks joku kanta puolueella tästä asiasta, että onks tästä käyty keskustelua. Jos löytyy joku ja siitä näkyy, et miks me ollaan tätä mieltä ja jos kuulostaa järkeenkäyvältä, niin sit mä varmaan aattelen että okei joo, tässä on hyvin pohdittu ja okei, mut sit jos se on sellanen, et siitä jää että en mä oo mitenkään tän kanssa samaa mieltä niin sit mä*

kyselen niiltä ihmisiltä, joista mä tiedän että on siihen aihepiiriin jollain tavalla perehtyneitä niin kyselen sit niiltä että tota miks tässä on nyt ajateltu näin ja mikä tässä on niinku taustalla ja oliko kaikki ollut samaa mieltä vai mistä tää on syntynyt ja selvitän sitä.”

Asiantuntijoiden haastattelemisen erityisenä hyvänä puolena on nopeus, sillä jo yhden soiton perusteella on mahdollista muodostaa ainakin jonkinlainen käsitys aiheesta. Poliittisille ajatuspajoille tämä voi avata uudenlaisia vaikuttamismahdollisuuksia, mikäli ne onnistuvat luomaan itsestään asiantuntijoita juuri niissä tulevaisuuden kysymyksissä, joista päättäjät etsivät lisätietoa. Mahdollisuuden tiedolla vaikuttamiseen luo sekin, jos poliittiset ajatuspajat onnistuvat alustamaan uutta aihetta ensimmäisenä:

P1: ”Useinhan uudet asiat on sellasia, mistä on hyvin vähän tietoa. Siinä se on tosi arvokasta, että nyt esimerkiksi lohkoketjuteknologia, mistä nyt tosi paljon puhutaan --, kun sitä lähdin etsimään, niin ensimmäisenä törmäsin Sitran yhteen raporttiin tai näkemykseen, mutta huomasin että Sorsa-säätiölläkin oli siitä oma. Että tämän tyyppisiä asioita, että silloin kun tulee joku uusi asia, niin siinä on valttia, kuka on se ensimmäinen, joka alustaa sen asian tänne suomalaiseen keskusteluun.”

Uutta aihetta ensimmäisenä alustaessa pystyy valitsemaan näkökulman, mitä kautta aihetta lähdetään tarkastelemaan. Kenties media myös pyytää myöhemmissä vaiheissa helpommin kommentteja, mikäli on ollut se taho, joka keskustelun käynnisti.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Poliittiset ajatuspajat syntyivät 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen puolivälissä. Perustamisvaiheessa niille ladattiin suuria odotuksia siitä, miten ne voisivat vastata osaltaan heikkeneviin äänestysprosentteihin, samalla kansalaisia aktivoiden ja julkista keskustelua terävöittäen (vrt. Turunen 2005). Tämän tutkielman lähtökohtana olikin selvittää, minkälainen rooli ja millaisia tehtäviä ja vaikutusmahdollisuuksia suomalaisilla poliittisilla ajatuspajoilla on sekä miten tietoa hyödynnetään poliittisessa päätöksenteossa. Tutkielman keskeisimmät tulokset tiivistetään tässä luvussa kaikkien kolmen tutkimuskysymyksen suhteen ja lopuksi esitetään ideoita mahdollisille jatkotutkimuksille.

Ensimmäinen tutkimuskysymys koski poliittisten ajatuspajojen roolia sekä sitä, minkälaisia tehtäviä niillä on. Aineistossa esiintyneet näkemykset (poliittisen) ajatuspajan määritelmästä olivat lähellä teoriakirjallisuudessa esiintyneitä. Teoriakirjallisuudessa ajatuspajat nähdään usein siltoina tutkimuksen ja päätöksentekijöiden välillä (UNDP 2003, Stone 2007, McGann 2007), ja niiden yhdeksi tehtäväksi katsotaan uusien ideoiden tuottaminen kannatusta saadakseen sekä päätöksentekoprosessiin vaikuttaakseen (Rich 2004). Samanlaiset ajatukset toistuivat niin päätöksentekijöiden kuin ajatuspajojen edustajien haastatteluissa, ja suomalaiset poliittiset ajatuspajat sijoittuvat ”*politiikan ja tutkimuksen välimaastoon*”. Tutkielman tulosten perusteella poliittisten ajatuspajojen roolina on avoimesti omista ideologisista lähtökohdistaan nousevien julkaisujen tai tutkimusten tekeminen, joiden tarkoituksena on tavalla tai toisella vaikuttaa yhteiskunnalliseen keskusteluun esimerkiksi nostamalla sinne kokonaan uusia aiheita.

Tulosten perusteella poliittisten ajatuspajojen toiminnan pääasiallisena tehtävänä on tuottaa julkaisuja. Julkaisujen laatu ja tieteellinen–ei-tieteellinen-dikotomia jakoivat eniten haastateltuja. Erityisesti yksi päätöksentekijöistä toi vahvasti esille sen, ettei poliittisten ajatuspajojen julkaisuja voi verrata yliopistojen tekemään tieteelliseen tutkimukseen. Näissä ajatuksissa piilee kuitenkin ajatuspajojen tarpeellisuuden ydin, sillä vapaamuotoisempina toimijana ne pystyvät liikkumaan muita tutkimusorganisaatioita ketterämmin ja ujuttamaan julkaisuihin myös normatiivisen osuuden; niillä on mahdollisuuksia tehdä radikaalejakin avauksia, mutta myös konkreettisia politiikkasuosituksia tai -ehdotuksia. Lisäksi poliittisten ajatuspajojen erityistehtävänä on havainnoida politiikan tuulia myös kansainvälisesti ja koostaa maailmalla toimivista parhaista käytännöistä tiivistyksiä sekä ehdotelmia siitä, miten samansuuntaiset ideat voisivat toimia Suomessa. Parhaimmillaan tällainen selvitystyö voi johtaa konkreettisiin muutoksiin poliittisessa päätöksenteossa.

Teoriakirjallisuudessa ajatuspajat on jaettu niiden tehtävien perusteella kahteen ryhmään, akateemisuutta tai politiikkarelevantiutta painottaviin koulukuntiin (McGann 2007). Tulosten perusteella suomalaiset poliittiset ajatuspajat ovat hybridi näistä kahdesta koulukunnasta: päätöksentekijät kaipaavat omiin tarpeisiinsa istuvaa selvitys- ja tutkimustietoa (*politiikkarelevanttius*), mutta kaikki toivovat poliittisten ajatuspajojen paneutuvan nimenomaan pitkän aikavälin kysymysten ratkaisemiseen ja katsovan enemmän tulevaisuuteen, kuin keskittyvän päivänpolitiikkaan (*akateemisuus*). Poliittisten ajatuspajojen tulisikin toiminnassaan keskittyä ennakoimaan tulevaisuuden haasteita, joihin päättäjien huomiota tulisi suunnata.

Poliittisten ajatuspajojen yhteiskunnallisessa roolissa korostuu nimensäkin mukaisesti niiden poliittisuus ja se, kuinka läheiset välit niillä on ajatuspajaan liitettyyn puolueeseen. Tulosten perusteella ne voidaan jakaa puoluelinkin vahvuuden perusteella karkeasti kolmeen luokkaan: *puolueiden tutkimussiiviksi*, *puolueiden haastajiksi* ja *sitoutumattomuutta korostaviksi tutkimuslaitoksiksi*. Läheisin kytkös on puolueiden tutkimussiivillä, jotka toiminnassaan painottavat selkeästi puolueen hyötyä ja valitsevat mieluusti sellaisia julkaisuaiheita, jotka parhaiten palvelevat puolueen menestymistä. Puolueiden haastajat jakavat puolueen arvot, mutta pyrkivät julkaisuilla aikaansaamaan keskustelua myös puolueliikkeen sisällä, vanhoja näkökantoja ravistellen. Puolueettomuutta korostavat tutkimuslaitokset sanoutuvat irti emopuolueen väreistä ja korostavat sitoutumattomuuttaan. Julkaisut laaditaan tieteelliset kriteerit täyttäen ja tutkimuksia tehdään myös tilaustutkimuksina eri organisaatioille. Poliittisia ajatuspajoja on lukumäärällisesti vähän, joten se, että ne pystytään jakamaan kolmeen luokkaan havainnollistaa hyvin niiden hajanaisuutta ja toimintaperiaatteiden erilaisuutta.

Poliittisten ajatuspajojen roolissa näkyi kuitenkin osin ristiriitaisuuksia, sillä osa ajatuspajoista haluaa korostaa itsenäisyyttään ja omavaltaisuuttaan, kun taas päättäjien puolella tarve olisi pikemminkin puoluetta hyödyttävien julkaisujen tuottamiselle – siis läheisemmälle yhteydelle. Yksi tärkeä kysymys on se, kenelle poliittisten ajatuspajojen toiminnan tuotokset pitäisi suunnata, koko yhteiskunnalle vai rajatumminkin poliittisten puolueiden hyödyksi? Roolin epäselvyys vaikuttaa eittämättä poliittisten ajatuspajojen vaikutusmahdollisuuksiin: mediassa ajatuspajat eivät voi esiintyä täysiverisinä puolueen edustajina, mutta toisaalta poliittisen leiman takia niitä hyödynnetään vain vähän politiikan kommentaattoreina. Puolueet voisivatkin hyödyntää poliittisten ajatuspajojen julkaisuja varmasti nykyistä laajemminkin, ja käydä julkista keskustelua niin oman kuin muidenkin ajatuspajojen kanssa.

Tutkielman toinen tutkimuskysymys käsitteli poliittisten ajatuspajojen vaikutusvaltaa ja sitä, käyttävätkö poliittiset ajatuspajat asiantuntijavaltaa toiminnassaan. Tutkimusaineiston perusteella poliittisissa ajatuspajoissa työskentelevillä on jonkinasteista vaikutusvaltaa tai ainakin potentiaalia vaikuttamiseen. Asiantuntijavallasta puhuttaessa Prince (2010) on katsonut, että eri asiantuntijoiden joukossa todellista asiantuntijavaltaa on vain sillä, joka onnistuu vaikuttamaan muiden käytökseen ja toimintaan. Kiistatta poliittisiin ajatuspajoihin on kasautunut asiantuntemusta ja niiden henkilökuntaan kuuluvia voi kutsua asiantuntijoiksi erilaisissa politiikan kysymyksissä. Aineiston perusteella ei kuitenkaan noussut esiin viitteitä asiantuntijavallan muodostumisesta, vaan vallan lähteistä kyseessä on pikemminkin informaatiovalta. Julkaisujen tuottaminen on poliittisten ajatuspajojen toiminnan tärkein tehtävä ja päätöksentekoon vaikuttaminen tapahtuu pääasiallisesti niiden kautta.

Osa ajatuspajoista luo kuitenkin sosiaalisessa mediassa ajatuspajabrändiä nimenomaan ajatuspajoissa työskentelevien henkilöiden kautta, mikä viittaa pyrkimykseen hyödyntää asiantuntijavaltaa tulevaisuudessa yksittäisten asiantuntijoiden kautta. Toistaiseksi se kytkeytyy kuitenkin osaksi laajempaa yhteiskunnallista trendiä ”kaiken henkilöitymisestä”. Henkilövetoisuudesta voi olla poliittisille ajatuspajoille hyötyä, erityisesti mikäli ajatuspajassa työskentelee jo valmiiksi tunnettuja henkilöitä (vrt. Vainikainen 2014, 39). Tutkimustulosten valossa poliittisten ajatuspajojen yksi konkreettisimpia haasteita oli niiden pienehkö status yhteiskunnallisessa keskustelussa. Henkilövetoisuudella on mahdollistua parantaa ajatuspajabrändin tunnettuutta, joka voi edesauttaa poliittisten ajatuspajojen nousua merkittäviksi yhteiskunnallisiksi keskustelijoiksi.

Poliittisen ajatuspajan puolueyhteyden vahvuus liittyy kiinteästi myös niiden vaikutusmahdollisuuksiin. Osin etäisyys kasvattaa poliittisten ajatuspajojen mahdollisuuksia haastaa puolueen nykyisiä kantoja, mutta toisaalta puolueilla ja erityisesti puolueiden eduskuntaryhmillä olisi tarve tutkimustiedolle ja sille, että jollain puolueideologisesti latautuneella taholla olisi aikaa pohtia, visioida ja analysoida. Muun muassa Stone (2004) on tutkimuksessaan katsonut, että ajatuspajoilla tulisi olla jonkinlainen kytkentä hallitukseen, mikäli ne haluavat onnistua tavoitteissaan vaikuttaa politiikkaan. Onkin mahdollista, että lähempänä puoluetta toimivat ajatuspajat vaikuttavat oman puolueensa linjauksiin ja siten kysymyksen noustessa politiikan asialistalle myös tosiasiallisesti muodostuviin päätöksiin. Itsenäisyyttään korostava, mutta silti puoluevärit omaava ajatuspaja saattaa jäädä poliittiseen paitsioon – muut puolueet eivät halua omaksua kilpailevan ajatuspajan ideoita sellaisenaan ja omaa puoluetta vältellään leimautumisen pelossa.

Konkreettisemmin tutkimuksen aineiston perusteella oli havaittavissa, että parhaimmat vaikutusmahdollisuudet on niillä poliittisilla ajatuspajoilla, jotka ovat luoneet toiminnalleen strategian.

Strategian avulla henkilöstö on tietoinen niin nykyhetken kuin pitkän aikavälin tavoitteista sekä siitä, mihin suuntaan toimintaa kehitetään. Terävöitetty tavoitteet näkyvät toiminnan tuotoksissa sekä siinä, että ajatuspaja uskoo itse vahvemmin omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa (vrt. Boucher & Lahrant 2004).

Kolmantena tutkimuskysymyksenä oli selvittää, miten poliittiset päättäjät käyttävät tietoa osana päätöksentekoa. Iso-Britanniassa poliittista päätöksentekoa tutkinut Christina Boswell (2009) on väittänyt päätöksentekijöiden ja virkamiehien hyödyntävän tutkimustietoa aiempaa enemmän osana päätöksentekoa. Tämän tutkimuksen aineiston perusteella suurin osa päättäjistä on sitä mieltä, että tutkimustiedolla on yhä merkittävä rooli poliittisia päätöksiä tehtäessä. Haastattelujen perusteella tutkimustietoa hyödynnetään päätöksenteossa erityisesti poliittisen ja vuorovaikutuksellisen mallin keinoin, mutta myös valistusmalli on näkyvissä päätöksentekijöiden kommentteissa (Weiss 1979). Poliittisessa mallissa tutkimustietoa käytetään muiden esittämiä argumentteja vastaan eli tutkimustiedolla pyritään tukemaan omia näkemyksiä. Vuorovaikutuksellisessa mallissa puolestaan tietoa haetaan monipuolisesti eri tahoilta ja intressiryhmiltä. Tutkimustieto nähdään siinä yhdeksi palaseksi, minkä lisäksi päätöksenteossa vaikuttavat päättäjän aikaisemmat kokemukset, poliittiset näkemykset ja painostus. Valistusmallissa tutkimustieto ja uudenlaiset ideat voivat hivuttautua ihmisten tietoisuuteen ja muuttaa sitä, miten asiat kehystetään ja miten erilaiset vaihtoehdot esitetään.

Yksi keskeisiä tutkimustuloksia tiedon hyödyntämisen osalta on poliittisten päätöksentekijöiden tarve monipuolisesta tutkimustiedosta, jotta päätöksenteon kohteena olevasta aiheesta on mahdollista saada mahdollisimman syvällinen kuva. Hieman yllättäen päätöksentekijöiden puheenvuoroissa ei näkynyt ongelmanratkaisumallin käyttöä, jossa tietoa käytetään mekaanisesti käsillä olevan ongelman ratkaisemiseksi. (Weiss 1979, 428–429.) Ongelmanratkaisumallin näkymättömyyteen voi vaikuttaa se, että tutkimus- ja asiantuntijatiedon hyödyntäminen on sisäänkirjoitettu suomalaiseen poliittisen päätöksenteon prosessiin ja valiokunnat käyttävät ahkerasti oikeuttaan hyödyntää alan asiantuntijoita eri kuulemisissa.

Päätöksentekijöiden kannanmuodostuksessa tärkeimmäksi tiedonlähteeksi nousevat tutut asiantuntijat, joiden tiedetään perehtyneen käsillä olevaan kysymykseen. Lisäksi moni mainitsi Google-hakukoneen, jolla pyritään nopeasti löytämään käsiteltävästä kysymyksestä puheenvuoroja ja artikkeleita. Päätöksentekijöiden tavat muodostaa kantoja poliittisiin kysymyksiin voi tarjota tutkituille ajatuspajoille uudenlaisia mahdollisuuksia kasvattaa vaikutusvaltaansa. Mikäli ajatuspajat onnistuvat profiloitumaan tiettyjen aiheiden asiantuntijoina ja ylläpitämään läheisiä välejä päättäjiin, on poliittisilla ajatuspajoilla mahdollisuus vaikuttaa päättäjien näkemyksiin erityisesti uusissa poliittisissa kysymyksissä ja

avauksissa. Kukaan päätöksentekijä ei sulkenut pois sen mahdollisuutta, että hyödyntäisi ajatuspajojen asiantuntijuutta ottamalla yhteyttä ajatuspajassa työskenteleviin henkilöihin.

Tehtyjen haastattelujen perusteella on nähtävissä, että ainakin ideatasolla päätöksentekijät olisivat valmiita osallistamaan poliittisia ajatuspajoja enemmänkin osaksi poliittista päätöksentekoa, mutta toistaiseksi niiden tosiasiallinen vaikuttaminen jää vaatimattomaksi. Potentiaalia poliittisten ajatuspajojen roolin kasvamiseen olisi, sekä tarvetta yhteiskunnallisen keskustelun moniäänisyyden kasvattamiseksi. Poliittiset ajatuspajat voivat osaltaan pohjustaa politiikkaa – nostaa esiin kokonaan uusia ajatuksia, keskustella ja tarjota suuntaviivoja, joille päätöksentekijät voivat rakentaa omia pohdintojaan ja lopullisia kantojaan. Yksi vaihtoehto vaikuttavuuden kasvattamiseksi olisi tiukemman asiantuntijaprofiilin luominen vain tiettyjen poliittisten kysymysten ympärille. Poliittisten ajatuspajojen kohdalla tämä on kuitenkin haastavaa, sillä politiikassa usein vaaditaan laaja-alaista perehtyneisyyttä käsillä oleviin kysymyksiin – olivat ne sitten mistä aiheesta tahansa.

Aikaisempi teoriakirjallisuus tuki pitkälti tämän tutkimuksen löydöksiä poliittisten ajatuspajojen tehtäviin, määritelmiin ja rooliin liittyen. Myös Elina Vainikaisen (2014) opinnäytetyön tulokset saivat vahvistusta tämän tutkielman tuloksista. Lisäksi analyysissa tiedon hyödyntäminen poliittisessa päätöksenteossa pystyttiin kiinnittämään aikaisempaan kansainväliseen tutkimukseen. Tutkimustulosten vahvistettavuutta on mahdollista tarkastella kuitenkin vasta tulevaisuudessa, kun poliittisia ajatuspajoja on tutkittu laajemmin (Eskola & Suoranta 1998, 212).

Julkista keskustelua poliittisten ajatuspajojen onnistumisesta ei ole juuri käyty, vaikka niiden toiminnalle asetettiin ajatuspajatoimintaa käynnistettäessä suuria odotuksia (ks. kuitenkin Helsingin Sanomat 2012). Keskustelulla voisi olla mahdollista terävöittää niiden toimintaa selkeyttämällä sitä, minkälaisia odotuksia yhteiskunnalla on niiden toimintaa kohtaan. Tässä ajatuksessa piilee myös mahdollisia jatkotutkimusaihioita tulevaisuutta varten. Osa poliittisista ajatuspajoista on toiminut niin pitkään, kuin rahoitusta on ollut saatavilla ja osa on syntynyt vasta ”toisen aallon” aikana 2010-luvulla. Vaikkei kaikilla ajatuspajoilla olekaan takanaan yhtä montaa toimintavuotta, voisi nyt eduskuntavaalikevään korvilla olla aika pysähtyä arvioimaan niiden toimintaa ja sitä, minkälainen toiminta parhaiten sopisi poliittisille ajatuspajoille, samalla yhteiskuntaa ja puoluetoimintaa palvellen. Yksi poliittisista ajatuspajoista, e2 Tutkimus on jo selkeästi irtaantunut muista ajatuspajoista tutkimuslaitokseksi, ja tulevaisuudessa on mahdollista nähdä samankaltaisia irtiottoja myös muilta ajatuspajoilta. Erityisesti yksi haastatelluista päättäjistä nosti esille Suomen tarvitsevan nimenomaan poliittiseen ideologiaan

pohjautuvia ajatuspajoja, sillä hänestä Suomen kokoisessa maassa ei ole kysyntää monelle uudelle sitoutumattomalle tutkimuslaitokselle, mikäli muutkin ajatuspajat valitsisivat saman tien.

Yksi mielenkiintoinen jatkotutkimusaihe olisikin pureutua laajemmin päätöksentekijöiden näkemyksiin poliittisista ajatuspajoista ja siihen, mihin suuntaa poliittisten ajatuspajojen tulisi kehittyä – lähemmäksi vai loitommaksi päättäjistä. Toinen mahdollinen jatkotutkimuskohde on poliittisten ajatuspajojen rahoitus, jota moitittiin jo lähes kymmenen vuotta sitten ”*vaikeaselkoiseksi ja läpinäkymättömäksi järjestelmäksi, jota ymmärtävät vain asiaan vihkiytyneet sisäpiiriläiset*” (Helsingin Sanomat 2012).

Muodoltaan poliittisten ajatuspajojen julkista rahoitusta voi pitää kohtalaisen vakiintuneena, sillä opetus- ja kulttuuriministeriö on jakanut jo yli viiden vuoden ajan saman summan poliittisten ajatuspajojen toiminnan tukemiseksi (OKM 2018a). Haastatteluissa kuitenkin kävi muutaman ajatuspajan kohdalla ilmi, että ilman OKM:n avustusta ajatuspajan toiminnan jatkuminen olisi uhattuna. Lisärahoituksen hankkiminen on usealle poliittiselle ajatuspajalle haaste, mutta toiminnan jatkuvuuden kannalta rahoituspohjan monipuolistaminen olisi monelle ehdottoman tärkeää. OKM:n myöntämän rahoituksen suhteen avustuksen kriteerit ovat epäselviä, sillä avustuksen määrään vaikuttaa niin aikaisemmat myöntösummat, eduskunnan poliittiset voimasuhteet kuin ajatuspajan toiminta – vaikei toiminnan pisteyttämiselle olekaan määritetty selkeitä raameja. Avustuskriteereitä selkeyttämällä myös julkinen valta voisi ottaa laajemmin kantaa poliittisten ajatuspajojen toimintaan ja siihen, mitä niiltä odotetaan.

KUVIOT JA TAULUKOT

KUVIO 1: Ajatuspaja-yläkäsitteen jakautuminen ajatuspajamuotoihin (mukaillen Weaver & McGann 2002).

TAULUKKO 1: OKM:n avustussummat poliittisille ajatuspajoille vuonna 2019 (OKM 2019).

LÄHTEET

Aamulehti (2019), *Kokoomuksen ajatuspaja palautti tukihakemuksen myöhässä – jää ilman 145 000 euron valtiontukea*. Saatavilla <<https://www.aamulehti.fi/a/201418255>>, luettu 24.2.2019.

Abelson, Donald E. (2009), *Do think tanks matter? Assessing the Impact of Public Policy Institutes*. Montreal: McGill-Queen's University Press.

Ahmad, Mahmood (2008), “US Think Tanks and the Politics of Expertise: Role, Value and Impact”, *The Political Quarterly* 79 (4): 529–555.

Ajatushautomo Agenda (2018), *Verksamhet*. Saatavissa <<https://www.agenda.fi/verksamhet/>>, luettu 14.12.2018.

Ajatushautomo Hattu (2019), *Feministinen ajatushautomo Hattu*. Saatavissa <<http://hautomohattu.fi/>>, luettu 26.2.2019.

Ajatushautomo Kompassi (2018), *Kompassi*. Saatavissa <<https://www.kompassi.org/about/>>, luettu 14.12.2018.

Ajatuspaja Toivo (2018a), *Mikä Toivo?* Saatavissa <<https://toivoajatuspaja.fi/mika-toivo/>>, luettu 14.12.2018.

Ajatuspaja Toivo (2018b), *Gradupaja*. Saatavissa <<https://toivoajatuspaja.fi/tyon-alla/gradupaja/>>, luettu 18.7.2018.

Ajatuspaja Visio (2018), *Ajatuspaja*. Saatavissa <<https://www.ajatuspajavisio.fi/ajatuspaja/>>, luettu 14.12.2018.

Alhanen, Kai (2007), *Käytännöt ja ajattelu Michel Foucault'n filosofiassa*. Helsinki: Gaudeamus.

Bachrach, Peter & Morton S. Baratz (1962), “Two Faces of Power”, *The American Political Science Review* 56 (4): 947–955.

Bank of Ideas (2018), *Elisabeth Rehn – Bank of Ideas ry*. Saatavissa <<https://www.bankofideas.fi/>>, luettu 4.9.2018.

Blach-Ørsten, Mark & Nete Nørgaard Kristensen (2016), “Think tanks in Denmark: Media Visibility and Network Relations”, *Politik* 19 (1): 22–42.

Boswell, Christina (2009), *The Political Uses of Expert Knowledge: Immigration Policy and Social Research*. New York: Cambridge University Press.

Boucher, Stephen & Ben Hobbs (2004), *Europe and its Think Tanks: a Promise to Be Fulfilled. An analysis of think tanks specialized in European policy issues in the enlarged European Union*. Paris: Notre Europe.

Boucher, Stephen & Morgan Lahrant (2004), *Think Tanks in Europe and US: Converging or Diverging*. Paris: Notre Europe.

Bucholtz, Mary (2000), "The Politics of Transcription", *Journal of Pragmatics* 32 (10): 1439–1465.

Calmfors, Lars (2009), "Tutkimuksen ja tutkijoiden rooli talouspolitiikassa: kokemuksiini perustuvaa pohdintaa", *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 105 (1): 89–97.

Cox, Robert & Harold Jacobson (1973), *The Anatomy of Influence: Decision Making in International Organization*. New Haven: Yale University Press.

Dahl, Robert A. (1957), "The Concept of Power", *Behavioral Science* 2 (3): 201–215.

Dahl, Robert A. (1971), *Johdatus politiikan tutkimukseen*. Helsinki: Tammi.

Daviter, Falk (2015), "The Political Use of Knowledge in the Policy Process", *Policy Sciences* 48 (4): 491–505.

Demos Helsinki (2018a), *Demos Helsinki*. Saatavissa <<https://www.demoshelsinki.fi/demoksesta/>>, luettu 5.12.2018.

Demos Helsinki (2018b), *Demos Helsinkiä ajaa halu nopeaan globaaliin muutokseen – tarvitsemme sinut mukaan*. Saatavissa <<https://www.demoshelsinki.fi/2018/10/23/demos-helsinki-ajaa-halu-nopeaan-globaaliin-muutokseen-tarvitsemme-sinut-mukaan/>>, luettu 5.12.2018.

Digester, Peter (1992), "The Fourth Face of Power", *The Journal of Politics*, 54 (4): 977–1007.

e2 Tutkimus (2018), *e2 Tutkimus jätti ajatuspajavaiheen taakseen*. Saatavissa <<http://e2.fi/article/121>>, luettu 14.11.2018.

Eduskunta (2018a), *Sauli Ahvenjärvi*. Saatavissa <<https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/Sivut/1086.aspx>>, luettu 10.9.2018.

Eduskunta (2018b), *Matti Vanhanen*. Saatavissa <<https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/Sivut/414.aspx>>, luettu 10.9.2018.

Eskola, Jari & Juha Suoranta (1998), *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

Eskola, Jari; Lätti, Johanna & Jaana Vastamäki (2018), "Teemahaastattelu: Lyhyt selviytymisopas". Teoksessa Valli, Raine (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1*, 27–51. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Fischer, Frank (1990), *Technocracy and the Politics of Expertise*. Newbury Park: Sage.

- Galbraith, John Kenneth (1984), *Vallan anatomia*. Helsinki: WSOY.
- Giddens, Anthony (1995), ”Elämää jälkitraditionaalisessa yhteiskunnassa”. Teoksessa Beck, Ulrich; Giddens, Anthony & Scott Lash (toim.), *Nykyajan jäljillä: Refleksiivinen modernisaatio*, 83–152. Tampere: Vastapaino.
- Gjerstad, Eevastiina (2009), *Valta kotikasvatuksessa*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto, kasvatustieteen laitos.
- Guston, David; Jones, Megan & Lewis M. Branscomb (1997), ”The Demand for and Supply of Technical Information and Analysis in State Legislatures”, *Policy Studies Journal* 25 (3): 451–469.
- Hallituksen strategia-asiakirja (2005), *Hallituksen strategia-asiakirja 2005*. Saatavissa <<https://valtioneuvosto.fi/documents/10184/369117/vanhanen-strategia-asiakirja-2005.pdf/2e336cee-8088-4bbc-abe5-98267186392d/vanhanen-strategia-asiakirja-2005.pdf.pdf>>, luettu 9.11.2018.
- Hallitusohjelma (2003), *Pääministeri Matti Vanhasen hallituksen ohjelma 24.6.2003*. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Hardy, Cynthia & Sharon Leiba-O`Sullivan (1998), ”The Power Behind Empowerment: Implications for Research and Practice”, *Human Relations* 51 (4): 451–483.
- Hart, Paul & Ariadne Vromen (2008), ”A New Era for Think Tanks in Public Policy? International Trends, Australian Realities”, *The Australian Journal of Public Administration* 67 (2): 135–148.
- Haugaard, Mark (2002), *Power: A Reader*. Manchester: Manchester University Press.
- Hellström, Eeva & Hannu-Pekka Ikäheimo (2017), *Tieto päätöksenteossa*. Helsinki: Sitra.
- Helsingin Sanomat (2012), *Ajatushautomoiden idea on hämärtyneessä*. Saatavissa <<http://www.hs.fi/paakirjoitukset/art-2000002535349.html>>, luettu 12.2.2019.
- Helsingin Sanomat (2019), *Suomi antoi 50 vuotta sitten itselleen lahjan, jonka piti valaa miljoonilla uskoa tulevaisuuteen – Nyt aarre-arkku halutaan ryöstää, koska tulokset jäävät ”uskon asiaksi”*. Saatavissa <<https://www.hs.fi/paivanlehti/20022019/art-2000006007195.html>>, luettu 26.2.2019.
- Hirsjärvi, Sirkka & Helena Hurme (1982), *Teemahaastattelu*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hirsjärvi, Sirkka & Helena Hurme (2008), *Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkka & Paula Sajavaara (1997), *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkka & Paula Sajavaara (2009), *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Tammi.

- Huhtala, Hannele; Syrjämäki, Sami & Jarkko S. Tuusvuori (2016), *Ajatuspajoista innovaatiokumppanuuksiin – Tapaus Filosofian Akatemia. Raportti uusimmasta valmennuskonsultoinnista ja julkisen järjenkäytön ohentuvasta kriittisyydestä*. Tampere: niin & näin.
- Hyssälä, Liisa & Jouni Backman (2018), *Kansanvallan peruskorjaus. Kaikki voimavarat käyttöön*. Helsinki: Sitra.
- Jakonen, Mikko (2017), ”Vastatieto – tulevaisuuden asiantuntijuutta etsimässä”, *Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisu 1/2017*.
- Kalevi Sorsa -säätio (2018), *Mikä on Kalevi Sorsa -säätio?* Saatavissa <<http://sorsafoundation.fi/fi/mika-on-kalevi-sorsa-saatio/>>, luettu 14.12.2018.
- Kervinen, Elina (2006), ”Ajatuspajakokeilun opetukset. Poliittisia kysymyksiä käsittelevien think tank – prosessien kokeilu?”, *Oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä 16/2006*.
- Khoshkish, Anoush (1991), *Power or Authority: the Entelechy of Power*. Lanham: University Press of America.
- Kiesiläinen, Mikko (2018), Ajatushautomo Libera toiminnanjohtaja. Sähköpostihaastattelu 5.12.2018.
- Krosnick, Jon (1990), “Expertise and Political Psychology”, *Social Cognition* 8 (1): 1–8.
- Kuikka, Joonas (2018), *Analyysi: Ärhäkkäämmiksi käyvät ajatuspajat eivät edes yritä peitellä rahoittajiensa päämääriä – osa pysyy pystyssä vain puolueen ja valtion tuella*. Keskipohjanmaa, analyysi 21.10.2018. Saatavissa <<https://www.keskipohjanmaa.fi/uutinen/552256>>, luettu 30.10.2018.
- Kunelius, Risto; Noppari, Elina & Esa Reunanen (2010), *Media vallan verkoissa*. Tampere: Tampereen yliopistopaino.
- Lampinen, Osmo (1985), *Yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen hyödyntäminen poliittis-hallinnollisessa päätöksenteossa*. Helsinki: Suomen Akatemia.
- Lampinen, Osmo (1992), *The Utilization of Social Science Research in Public Policy*. Helsinki: VAPK-kustannus.
- Lasswell, Harold & Abraham Kaplan (1951), *Power and society: A framework for Political Inquiry*. New Haven: Yale University Press.
- Launis, Kirsti (1994), *Asiantuntijoiden yhteistyö perusterveydenhuollossa. Käsityksiä ja arkikäytäntöjä*. Helsinki: Stakes.
- Leppänen, Juha (2018), Demos Helsingin toimitusjohtaja. Sähköpostihaastattelu 6.12.2018.
- Libera (2018), *Mikä Libera?* Saatavissa <<https://www.libera.fi/libera>>, luettu 5.12.2018.

- Lounasmeri, Lotta (2016), "Think tank scene in Finland: Nothing spectacular?", *Politik* 19 (1): 77–91.
- Lukes, Steven (1974), *Power: A Radical View*. London: Macmillan.
- McGann, James & Richard Sabatini (2011), *Global Think Tanks: Policy Networks and Governance*. London: Routledge.
- McGann, James (2007), *Think Tanks and Policy Advice in the US: Academics, Advisors and Advocates*. Abingdon: Routledge.
- Medvetz, Thomas (2012), "Murky Power: "Think tanks" as Boundary Organizations". Teoksessa Courpasson, David; Golsorkhi, Damon & Jeffrey Sallaz (toim.), *Rethinking Power in Organizations, Institutions and Markets*, 113–135. Bingley: Emerald.
- Nordström, Laura (2015), *Ajatuspajojen valta. Ajatuspajat uusliberalismin levittäjinä Brysselissä*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta, yleinen valtio-oppi, maailmanpolitiikan tutkimus.
- OKM (2018a), *Yhteiskunnallista tutkimusta tekevät yhteisöt ja tutkimuslaitokset*. Saatavissa <http://minedu.fi/avustukset/avustus/-/asset_publisher/yhteiskunnallista-tutkimusta-tekevät-yhteisöt-ja-tutkimuslaitokset>, luettu 2.11.2018.
- OKM (2018b), *Valtion talousarvion momentti 29.40.53.5. Päätöksentekoa tukevaa yhteiskunnallista tutkimusta tekeville yhteisöille ja tutkimuslaitoksille myönnettäviin avustuksiin*. Saatavissa <<https://minedu.fi/documents/1410845/3965238/Avustukset+2018+yhteiskunnallista+tutkimusta+tekeville+yhteis%C3%B6ille+ja+tutkimuslaitoksille/fcc27bed-ab1d-4658-a110-a5ab9d826eef/Avustukset+2018+yhteiskunnallista+tutkimusta+tekeville+yhteis%C3%B6ille+ja+tutkimuslaitoksille.pdf>>, luettu 21.12.2018.
- OKM (2019), *Valtion talousarvion momentti 29.40.53.5 Päätöksentekoa tukevaa yhteiskunnallista tutkimusta tekeville yhteisöille ja tutkimuslaitoksille myönnettäviin avustuksiin*. Saatavissa <<https://minedu.fi/documents/1410845/3965238/Avustukset+2019+yhteiskunnallista+tutkimusta+tekeville+yhteis%C3%B6ille+ja+tutkimuslaitoksille/1ce4350c-f742-3609-b164-7870f40ab849/Avustukset+2019+yhteiskunnallista+tutkimusta+tekeville+yhteis%C3%B6ille+ja+tutkimuslaitoksille.pdf>>, luettu 19.2.2019.
- Owens, Susan (2005), "Making a difference? Some Perspectives on Environmental Research and Policy: Commentary", *Transactions of the Institute of British Geographers* 30 (3): 287–92.
- Pautz, Hartwig (2011), "Revisiting the Think-tank Phenomenon", *Public Policy and Administration* 26 (4): 419–435.
- Pietikäinen, Petteri (2010), Johdanto: Epäilyttävä, houkutteleva valta. Teoksessa Pietikäinen, Petteri (toim.), *Valta Suomessa*, 7–18. Helsinki: Gaudeamus.

- Pirttilä, Ilkka & Eija Pääkkö (2011), "Tutkimuksen vaikutus ja IKKU-arviointimalli", *Yhteiskuntapolitiikka* 66 (6): 537–544.
- Prince, Russell (2010), "Fleshing out expertise: The making of Creative Industries Experts in the United Kingdom", *Geoforum* 41 (6): 875–884.
- Pursiainen, Heikki & Klaus Kultti (2017), *Kultaiset kahleet – 10 askelta kohti vapaampaa kansalaisyhteiskuntaa*. Saatavissa <http://www.libera.fi/wp-content/uploads/2017/03/Kultaiset_kahleet_Libera_0417.pdf>, luettu 11.2.2019.
- Rainio, Kullervo (1969), *Valta ja vallan käyttö: Sosiaalipsykologinen tarkastelu*. Helsinki: WSOY.
- Raivio, Kari (2014), "Näyttöön perustuva päätöksenteko – suomalainen neuvonantojärjestelmä", *Valtioneuvoston kanslian raporttisarja* 2/2014.
- Raivio, Tuomas; Sepponen, Susanna; Pessala, Piia; Vaahtera, Anu & Mari Hjelt (2018), Tieteelle tarkoitettujen rahapelitoiminnan voittovarojen käytön arviointi. *Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja* 9/2018.
- Rastas, Anna (2005), Kulttuurit ja erot haastattelutilanteessa. Teoksessa Ruusu vuori, Johanna & Liisa Tiittula (toim.), *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*, 78–102. Tampere: Vastapaino.
- Raven, Bertram & John French (1959), "The Bases of Social Power". Teoksessa Cartwright, Dorwin (toim.), *Studies in Social Power*, 150–167. Ann Arbor: Institute for Social Research, University of Michigan.
- Raven, Bertram (1965), "Social influence and Power". Teoksessa Steiner, Ivan Dale & Martin Fishbein (toim.), *Current Studies in Social Psychology*. New York: Holt, Rinehart, Winston.
- Raven, Bertram (1993), "The Bases of Power: Origins and Recent Developments", *Journal of Social Issues* 49 (4): 227–251.
- Reed, Michael (1996), "Expert Power and Control in Late Modernity: An Empirical Review and Theoretical Synthesis", *Organization Studies* 17 (4): 573–597.
- Reunanen, Jyrki (1996), *Asiantuntijavalta. Asiantuntijavalmistelu ministeriöissä ja asiantuntijavallan idean kehittäminen vanhaeurooppalaisen filosofian perustalta*. Helsinki: Hallinnon kehittämiskeskus.
- Rich, Andrew (2004), *Think tanks, Public policy, and the Politics of Expertise*. New York: Cambridge.
- Ruostetsaari, Ilkka (1992), *Vallan ytimessä. Tutkimus suomalaisesta valtaeliitistä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Ruostetsaari, Ilkka (2003), *Valta muutoksessa*. Helsinki: WSOY.
- Russell, Bertrand (1938), *Power: A New Social Analysis*. Lontoo: Allen & Unwin.

Ruusuvuori, Johanna & Liisa Tiittula (2017), Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Hyvärinen, Matti; Nikander, Pirjo & Johanna Ruusuvuori (toim.), *Tutkimushaastattelun käsikirja*, 46–83. Tampere: Vastapaino.

Ruusuvuori, Johanna (2010), Litteroijan muistilista. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna; Nikander, Pirjo & Matti Hyvärinen (toim.), *Haastattelun analyysi*, 424–431. Tampere: Vastapaino.

Saaristo, Kimmo (2000), *Avoin asiantuntijuus*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Sanderson, Ian (2006), “Complexity, 'practical rationality' and Evidence-based Policy Making”, *Policy & Politics* 34 (1): 115–132.

Selee, Andrew (2013), *What Should Think Tanks Do? A Strategic Guide to Policy Impact*. Stanford: Stanford Briefs.

Sitra (2018), *Jouni Backman*. Saatavissa <<https://www.sitra.fi/ihmiset/jouni-backman/>>, luettu 4.9.2018.

Sitra (2019), *Tieto päätöksenteossa -projekti*. Saatavissa <<https://www.sitra.fi/aiheet/tietopaatoksenteossa/#mista-on-kyse>>, luettu 8.2.2019.

Stanziola, Javier (2012), “Experts in search of Expert Power: Analysing CASE from an institutional perspective”, *Cultural Trends* 21 (4): 290–8.

Stone, Diane & Heidi Ullrich (2003), *Policy Institutes and Think-Tanks in Western Europe: Developments, Trends and Perspectives*. Saatavissa <http://pdc.ceu.hu/archive/00006981/01/LGI_Policy-Research-Institutes-Paper_2003.pdf>, luettu 11.2.2019.

Stone, Diane (2004), “Introduction: Think tanks, Policy advice and Governance. “ Teoksessa Stone, Diane & Andrew Denham (toim.), *Think tank traditions: Policy research and the Politics of Ideas*, 1–16. Manchester: Manchester University Press.

Stone, Diane (2007), “Recycling bins, Garbage cans or Think tanks? Three Myths Regarding Policy Analysis Institutes”, *Public Administration* 85(2): 259–278.

Suomen Perusta (2018), *Tietoa: Suomen Perusta -ajatuspaja*. Saatavissa <<http://www.suomenperusta.fi/tietoa/>>, luettu 14.12.2018.

Talouselämä (2018), *Nyt kostautuu aktiivimallin heikko valmistelu – "Alussa kaikki vain katsoivat toisiaan"*. Saatavissa <<https://www.talouselama.fi/uutiset/nyt-kostautuu-aktiivimallin-heikko-valmistelu-alussa-kaikki-vain-katsoivat-toisiaan/b681e393-eed3-3a8b-9edf-7bb44d76f7e5>>, luettu 26.7.2018.

THL, Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (2018), *Suunnittelu ja seuranta*. Saatavissa <<https://thl.fi/fi/thl/mika-on-thl/suunnittelu-ja-seuranta>>, luettu 29.11.2018.

Thunert, Martin (2004), "Think tanks in Germany". Teoksessa Stone, Diane & Andrew Denham (toim.), *Think tank traditions: Policy research and the Politics of Ideas*, 71–88. Manchester: Manchester University Press.

Thunert, Martin (2008), "Think Tanks in Germany: Their Resources, Strategies and Potential", *Zeitschrift für Politikberatung* 1 (1): 32–52.

Tiittula, Liisa & Johanna Ruusuvuori (2005), "Johdanto". Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Liisa Tiittula (toim.), *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*, 9–21. Tampere: Vastapaino.

Tuomi, Jouni & Anneli Sarajärvi (2018), *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

Turunen, Jorma (2005), "Think tankit ja poliittiset säätiöt Euroopassa. Esityksiä suomalaisista toteuttamismalleista", *Oikeusministeriön julkaisuja* 4/2005.

UNDP (2003), *Thinking the Unthinkable: From Thought to Policy. The Role of Think Tanks in Shaping Government Strategy: Experiences from Central and Eastern Europe*. Bratislava: UNDP.

Vainikainen, Elina (2014), *Ajattelevan ääni korvessa: poliittiset ajatuspajat, viestintä ja julkisuus*. Opinnäytetyö. Humanistinen ammattikorkeakoulu, kansalaistoiminnan ja nuorisotyön koulutusohjelma.

Vasemmistofoorumi (2018), *Ajatuspaja*. Saatavissa <<http://vasemmistofoorumi.fi/ajatuspaja/>>, luettu 14.12.2018.

VATT, Valtion taloudellinen tutkimuskeskus (2018), *Soveltavaa taloustiedettä ja tutkimukseen perustuvaa analyysiä*. Saatavissa <<https://vatt.fi/vatt>>, luettu 29.11.2018.

Villumsen, Trine (2007), "Think tanks in Europe: Shaping ideas of security", *Militært Tidsskrift* 136 (2): 143–160.

Walsh, James (2000), "When Do Ideas Matter? Explaining the Successes and Failures of Thatcherite Ideas", *Comparative Political Studies* 33 (4): 483–516.

Weaver, R. Kent & James McGann (2000), "Think Tanks and Civil Societies in a Time of Change". Teoksessa McGann, James & Kent R. Weaver (toim.), *Think tanks and Civil Societies: Catalysts for Ideas and Action*, 1–37. New Jersey: Transaction Publishers.

Weaver, R. Kent (1989), "The Changing World of Think tanks", *PS: Political Science and Politics* 22 (3): 563–78.

Weber, Max (1947), *The Theory of Social and Economic Organization*. London: Hodge.

Weiss, Carol (1979), "The Many Meanings of Research Utilization", *Public Administration Review* 39 (5), 426–431.

Weiss, Carol (1980), "Knowledge creep and decision accretion", *Knowledge: Creation, Diffusion and Utilization* 1 (3): 381–404.

Weiss, Carol (1999), "The Interface Between Evaluation and Public Policy", *Evaluation* 5 (4): 468–486.

Wrong, Dennis (1980), *Power: Its Forms, Bases and Uses*. New York: Harper & Row.

LIITTEET

Liite 1. Haastattelupyyntö

Hei,

Olen maisterivaiheen valtio-opin opiskelija Tampereen yliopistosta ja teen paraikaa pro gradu -tutkielmaani, jossa tarkastelen suomalaisia poliittisia ajatuspajoja ja niiden merkitystä asiantuntijaorganisaatioina. Tutkimuksen aineisto kerätään haastattelemalla ajatuspajojen ja puolueiden keskeisiä toimijoita, ja pyytäisinkin Teitä osallistumaan tutkimukseen haastateltavan roolissa.

Haastattelussa selvitetään tarkemmin suomalaisten ajatuspajojen roolia sekä sitä, minkälaista vaikuttamistyötä ajatuspajan on mahdollista tehdä. Kyseessä on henkilökohtainen haastattelu, johon pyytäisין Teitä varaamaan aikaa reilun tunnin verran. Haastattelut toteutetaan loppukevään 2018 aikana, mutta tarkemmasta ajankohdasta ja haastattelupaikasta voimme sopia joustavasti. Haastattelut nauhoitetaan ja aineistoa käytetään ainoastaan tämän tutkimuksen tarkoitukseen.

Toivoisin Teidän vastaavan haastattelupyyntööni mahdollisimman pian ja ilmoittamaan, olisiko Teidän mahdollista osallistua tutkimushaastatteluuni. Tarvittaessa annan mielelläni lisätietoja tutkielmasta ja haastatteluista.

Pro gradu -tutkielmaani ohjaa Turun yliopiston yleisen valtio-opin professori (vt.), VTT Elina Kestilä-Kekkonen (anelke@utu.fi).

Ystävällisin terveisin

Jutta Kannisto
Yhteiskuntatieteiden kandidaatti
Tampereen yliopisto
Johtamiskorkeakoulu, politiikan tutkimuksen tutkinto-ohjelma
(yhteystiedot poistettu)

Liite 2. Tutkielmaan haastatellut henkilöt

Haastateltavan nimi	Haastateltavan asema ja organisaatio	Haastatteluajankohta
Jukka Pietiläinen	Toiminnanjohtaja, Vasemmistofoorumi	Helsinki, 15.3.2018
Sini Ruohonen	Toiminnanjohtaja, Ajatuspaja Toivo	Helsinki, 15.3.2018
Kaisa Penny	Vt. toiminnanjohtaja, Kalevi Sorsa -säätiö	Tampere, 20.3.2018
Mattias Fagerholm	Toiminnanjohtaja (entinen), Agenda	Helsinki, 3.4.2018
Krista Mikkonen	Eduskuntaryhmän puheenjohtaja (Vihreät)	Helsinki, 3.4.2018
Simo Grönroos	Toiminnanjohtaja, Suomen Perusta	Helsinki, 4.4.2018
Ville Ylikahri	Toiminnanjohtaja (entinen), Visio	Helsinki, 11.4.2018
Antti Lindtman	Eduskuntaryhmän puheenjohtaja (SDP)	Helsinki, 18.4.2018
Thomas Blomqvist	Eduskuntaryhmän puheenjohtaja (RKP)	Helsinki, 20.4.2018
Karina Jutila	Johtaja, e2 Tutkimus	Helsinki, 20.4.2018
Sami Niinimäki	Ylitarkastaja, opetus- ja kulttuuriministeriö	Helsinki, 7.6.2018
Sauli Ahvenjärvi	Hallituksen puheenjohtaja, Ajatushautomo Kompassi	Rauma, 14.6.2018
Matti Vanhanen	Eduskuntaryhmän varapuheenjohtaja (Keskusta)	Helsinki, 26.6.2018
Kalle Jokinen	Eduskuntaryhmän puheenjohtaja (Kokoomus)	Helsinki, 27.6.2018

Liite 3. Teemahaastattelurunko

Haastateltavan taustatekijät

Lämmittelykysymys - Voisitko kertoa itsestäsi jotain näin aluksi? (työ, **koulutustausta** jne. mitä mieleen tulee)

Taustakysymyksiä ajatuspajasta

(Vain ajatuspajajohtajille)

- Ajatuspajan syntyminen
- Ajatuspajassa työskentelevien lukumäärä
- Rahoituspohja (OKM, puolue, yksityiset lahjoittajat/yksittäiset rahasummat jne.)
- Ajatuspajan toiminta, minkälaista?
- Julkaisutoiminnan laajuus
- Julkaisut in-house vai freelancer-pohjaisesti?
- Puolueyhteyden vahvuus – Koetteko olevanne puolueesta itsenäisiä?

Teema 1: Ajatuspajat (määritelmät, rooli, tehtävät)

- Suomessa ajatuspajat ovat aika tuore ilmiö – mistä ajattelet tämän johtuvan?
- Minkälainen *skene* ajatuspajoissa on tällä hetkellä Suomessa, näetkö eroja ajatuspajojen välillä?
- Entä mitä pidät ajatuspajan määritelmänä?
- Näettekö poliittisissa ja niin sanotuissa yksityisissä ajatuspajoissa, esimerkiksi Demos Helsingissä, joitain eroja? Minkälaisia eroja?
- Millaisena näette ajatuspajojen toimintaympäristön Suomessa?
- Minkälaisia tehtäviä ajatuspajoilla Suomessa tällä hetkellä on?

Seuraavat kysymykset vain ajatuspajajohtajille

- Entä millainen rooli ajatuspajallanne on tällä hetkellä yhteiskunnassa?
- Mihin sijoittaisit ajatuspajan, jonka toiminnassa olet mukana – toimitteko enemmän puolueen vai julkisen keskustelun ehdoilla?

Seuraava kysymys vain ajatuspajajohtajille

- Tulisiko ajatuspajan toimia puolueen vai julkisen keskustelun ehdoilla?

Teema 2: Valta / asiantuntijavalta (vaikuttavuus)

- Ovatko ihmiset yleisesti ottaen tietoisia ajatuspajojen olemassaolosta?
- Minkälainen vaikutus ajatuspajoilla on tällä hetkellä yhteiskunnassa?
- Onko yksityisillä tai poliittisilla ajatuspajoilla erilaista vaikutusvaltaa?

- Jos miettii niitä henkilöitä, jotka työskentelevät näissä ajatuspajoissa, niin minkälainen rooli ja ”merkitys” (vaikutusvalta) heillä on?
- Onko heillä [ajatuspajojen työntekijöillä] vaikutusvaltaa vaikkapa yhteiskunnallisessa keskustelussa? Jos ei, tulisiko olla?
- Koetko, että ajatuspajoilla ylipäänsä on vaikutusta julkisen keskustelun muotoilemisessa?

Seuraavat kysymykset vain ajatuspajojohtajille

- Saatteko tarpeeksi näkyvyyttä mediassa?
- Käyttävätkö esimerkiksi poliitikot tai toimittajat teitä asiantuntijoina perehtyessään uusiin aiheisiin?
- Minkä eri alojen asiantuntemusta teidän ajatuspajassa on?

Teema 3: Tiedon rooli päätöksenteossa

- Onko tiedon rooli päätöksenteossa muuttunut viimeisten vuosien aikana?
- Minkälaista tietoa päätöksentekijät tarvitsevat päätösten tueksi? Minkälaisessa muodossa tämän tiedon tulisi olla?
- Käyttävätkö/hyödyntävätkö päättäjät tarpeeksi tietoa osana päätöksentekoa?
- Näettekö, että esimerkiksi joidenkin tutkimuslaitosten tai ajatuspajojen tuottamaa tietoa hyödynnetään enemmän (jääkö joku paitsioon)?
- Entä minkälaisia vaikutusmahdollisuuksia se tarjoaa, että organisaatio toimii tiedontuottajana (voiko tiedon tuottamisella vaikuttaa, miten)?
- Miten itse arvioisitte, että vaikuttaako tämä tuotettu tieto poliittiseen päätöksentekoon?
- Entä miten koet sen, että kenellä on oikeus tuottaa sellaista tietoa, jota käytetään osana päätöksentekoa? Esimerkiksi minkälainen rooli yliopistoilla on?

Seuraava kysymys vain ajatuspajojohtajille

- Onko julkaisut kaikkien puolueen edustajien käyttöön vai enemmän politiikan ”avainpelaajien”?

Seuraavat kysymykset vain poliittisilta päättäjiltä

- Miten lähdet perehtymään kokonaan uuteen asiaan?
- Onko poliittisten ajatuspajojen rooli päivänpolitiikassa vai pidemmän aikavälin kysymyksissä?